

Lávvačilgehus

Gilbbesjávrrí oasseoppalašlávva

Eanodaga gielda

Giedahallanmuttut

- 7.3.2012 Gulahus johtui bidjamis
- 12.3.2012 Oassálastin- ja árvoštallanplána oidnosii (EHL 63 §)
- 27.3.2012 Eiseválderáđđádallan (EHL 66 § ja EHÁ 26 §)
- 3.9.–30.9.2012 Lávvaárvalus oidnosis, válmmaštallanmuttu gullan (EHL 62 § ja EHÁ 30 §)
- 3.3.2021 ja 16.3.2021 Ráđđádallan boazodoallolága 53 § jelgii
- 9.3.2021 ja 5.5.2021 Ráđđádallan sámediggelága 9 § jelgii
- 11.6.–16.7.2021 Lávvaevttohus 1. almmolaččat oidnosis (EHL 65 § ja EHÁ 27 §)

- 16.8.2022 Gielddaráđdehus § 170, Gilbbesjávri oppalašlávabarggu joatkin
- 14.12.2022 Eiseváldiid bargoráđđádallan
- 12.10.2023 Bálgesráđđádallan
- 4.4.2024 Ráđđádallan sámediggelága 9 § jelgii
- bm.bm.jjjj § xx Gieldda doaibmaorgána, 2. lávvaevttohusa giedahallan
- bm.bm.jjjj Lávvaevttohus 2. almmolaččat oidnosis (EHL 65 § ja EHÁ 27 §)
- bm.bm.jjjj Eiseválderáđđádallan (EHL 66 § ja EHÁ 26 §)
- bm.bm.jjjj § xx Gieldda doaibmaorgána dohkkehii lávvaevttohusa
- bm.bm.jjjj § xx Gielddastivra dohkkehii lávvaevttohusa

Lávvagárta

Lávvagárta, 2. evttohus 1:20 000 28.6.2024

Čuovosat

Čuovus 1 Oassálastin- ja árvoštallanplána 12.03.2012, dárkkistuvvon 2024

Čuovus 2 Vástta 1. evttohusas addojuvvon máhcahahkii 2024

Čuovus 3 Luonddučilgehus 2023

Čuovus 4 Šlárbačilgehus 2023

Čuovus 5 Natura-váikkuhusaid árvoštallan ja doaibmabidjoplána 2024

[dievasmahttojuvvo Čuovus 6 Vástta 2. evttohusas ožžojuvvon máhcahahkii 2024]

Duogášmateriála, sierračilgehusat

Bargobájit 2022

Bargopalaverat EJB-guovddážiin ja Meahciráđdehusain 2022–2024

Suddančáhcečilgehus 2024

Dulvečilgehus 2024

Sisdoallu

1.	Láidehus	5
1.1	Plánenguovlu	5
1.2	Láva ulbmil	5
2.	Oassálastin ja vuorrováikkhus	6
2.1	Plánema muttut	6
2.2	Oassálastin ja vuorrováikkhus	6
2.2.1	Vuorrováikkhusdilálašvuodát	7
2.2.2	Eiseváldeovttasbargu	7
3.	Vuolggasajit	8
3.1	Oppalašláva sisdoallogáibádusat	8
3.2	Plánendilli	8
3.2.1	Eanangoddelávva	8
3.2.2	Lappi-soahpamuš	11
3.2.3	Sámi johtalusvuogádatplána 2040	13
3.2.4	Oppalašlávát	14
3.2.5	Sajádatlávát ja gáddesajádatlávát	14
3.2.6	Huksenortnet	15
3.2.7	Vuođđogárta	15
3.2.8	ležá vejolaš čilgehusat, prošeavttat ja inventeremat	15
4.	Plánenguovllu dáládilli	16
4.1	Oppalaččat	16
4.2	Luonddubiras	16
4.2.1	Luonddusuodjaleapmi	16
4.2.2	Eanan- ja baktevuodđu	21
4.2.3	Šattolašvuohta ja luonddutiipat	25
4.2.4	Eallit	31
4.2.5	Bajáščázit	32
4.2.6	Bodnečázit	34
4.2.7	Dulveviidodagat	35
4.2.8	Billahuvvan eananviidodagat ja eananvuodđu billahuvvanriskkat	36
4.3	Duovdda	37
4.3.1	Duovddeenangoddi ja duovddaguovllut	37
4.3.2	Duovdaga oppalašgovvadás	38
4.3.3	Divrras duovddaguovllut	38
4.3.4	Duovddaráhkadus	39
4.3.5	Duovddagovva	40
4.3.6	Árbevierroduovdagat	44
4.3.7	Eanangeavahanávžžuhusat	45
4.4	Huksejuvvon biras	46
4.4.1	Servodatráhkadus ja orruma dáládilli	47
4.4.2	Riikkaviidosáččat divrras guovllut ja čuožáhagat	49
4.4.3	Eanangottálaččat ja báikkálaččat divrras guovllut ja čuožáhagat	51
4.5	Arkeologalaš kulturárbevierru	51
4.6	Johtalus ja johtolagat	53
4.7	Áhpásnuvvan	53
4.8	Čáhcefuolahus	55
4.8.1	Dállodoalločáhci	55
4.8.2	Duolvačáhci	56
4.8.3	Čáhcefuolahusa doaibmaguovllut	57
4.9	Eananeaiggáduššan	58

4.10	Álbmot, ealáhusat ja bálvalusat	60
4.11	Sámi kultuvra ja boazodoallu	60
4.12	Birrasa árrodahkkit.....	63
4.12.1	Johtalusšlárbma.....	63
5.	Ulbmilat.....	64
5.1	Riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmilat.....	64
5.2	Gieldda ulbmilat oasseoppalašláva ráhkadeapmái	65
5.3	Osolaččaid ulbmilat oasseoppalašláva ráhkadeapmái	66
6.	Plánema muttut	67
6.1	Plánema dárbu	67
6.2	OÁP ja álgoevttohus	67
6.3	Vuosttaš evttohus	67
6.4	Nubbi evttohus.....	67
6.5	Molssaeavttut ja daid veardádallan	68
7.	Oppalašláva ja dan ákkat.....	69
7.1	Lávvaviidodaga ráddjen	69
7.2	Oppalašláva govvádus	69
7.2.1	Guovlovárremat	69
7.2.2	Oasseoppalašlávvamerkemat ja -mearrádusat	70
7.2.3	Oba lávvaviidodaga oppalašmearrádusat	76
7.3	Oppalašláva gaskavuolta riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliidda	76
7.4	Oppalašláva gaskavuolta eanangoddelávvaráhkadeapmái	77
8.	Oppalašláva váikkuhusat.....	80
8.1	Birasváikkuhusat.....	80
8.1.1	Váikkuhusat duovdagii, giligovvii, kulturárbevirrui ja huksejuvvon birrasii	80
8.1.2	Váikkuhusat lundui, eanan- ja báktevudđui, čáhcai ja dálkkadahkii	82
8.1.3	Váikkuhusat johtalussii ja infrastruktuurii	87
8.2	Váikkuhusat guovlo- ja servodatráhkadussii sihke servodat- ja energijaekonomiijai	88
8.3	Sosiálalaš váikkuhusat	88
8.4	Váikkuhusat sámi kultuvrii ja boazodollui	88
9.	Oppalašláva ollahuhtin	93
9.1	Riekteváikkuhuslaš oasseoppalašláva mearkkašupmi.....	93
9.2	Bienalaš plánen	93
9.3	Muttolašvuolta, eahpesihkkaris dahkkit	94
9.4	Čuovvun.....	94

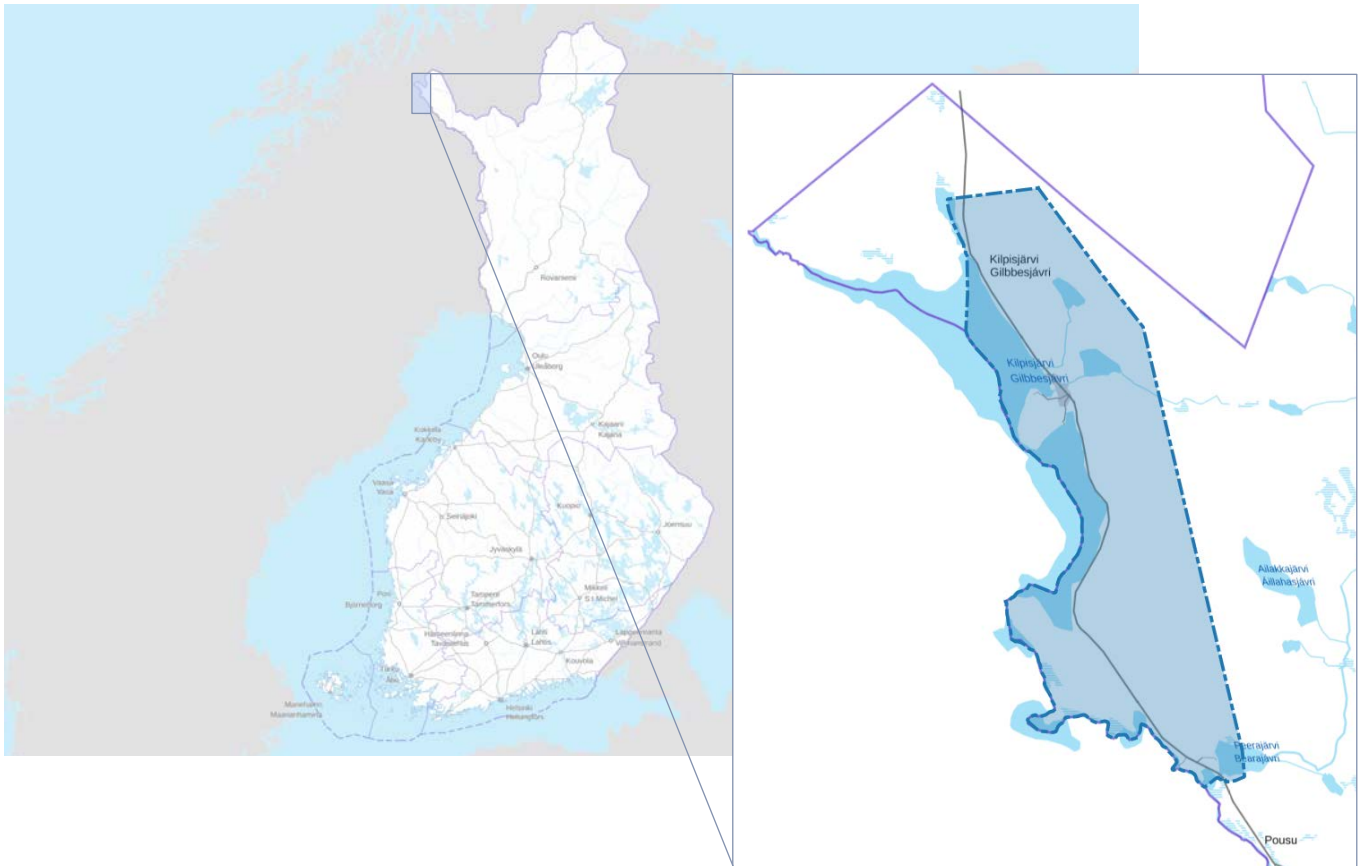
1. Láidehus

Vuodđo- ja dovddaldatdieđut

Gielda:	Eanodaga gielda
Láva namma:	Gilbbesjávri oasseoppalašlávva
Lávvaráhkadeaddji:	Lávvenarkitekta Sanukka Lehtiö, YKS-446, Sweco Finland Oy
Johtáheapmi:	7.3.2012 Gulahus johtui bidjamis

1.1 Plánenguovlu

Plánenguovlu lea Eanodaga gieldda oarjedavveoasis, Šilisjávri ja Bearajávri gaskkas. Oarjin plánenguovlu rádjahuvvá váldegotti rádjái Suoma ja Ruota gaskii. Plánenguovllu viidodat lea ollislaččat sulaid 135 km².

1.2 Láva ulbmil

Gilbbesjávri guovlu lea geologalaš historjjás ja luonddus dáfus áidnalunddot ollisvuohtha ja riikkaviidosaččat divrras duovddaguovlu. Dát dahkkit guovllu báikkálaškultuvrrain addet earenoamáš buriid vuolggasajiid guovllu ovdánahttimii. Gilbbesjávri lea okta Suoma árbevirolaččamusaid turismaguovlluid joavkkus ja gieldda voimmálaččamusat ovdáneaddji gilli. Oasseoppalašlávva ulbmilin lea ovdanbuktit guovllu suvdilis ovdáneami miel dásaš huksema ja dan árvofáttáid gáhttema.

2. Oassálastin ja vuorováikkuhus

2.1 Plánema muttut

Oasseoppalašlávaprošeakta lea leamaš guhká jođus. Lávvaráhkadeaddji lea molsahuvvan evttohanmuttus.

Lávva lea gulahuvvon johtui 7.3.2012 ja oassálastin- ja árvoštallanplána lea gárvánan 12.3.2012. Seitap Oy Tapani Honkasiin ordnejuvvui eiseválderáđđádallan 27.3.2012 ja válmastallanmuttu gullan (EHL 62§, EHÁ 30§) 3.9. - 30. 9.2012. Ráđđádallamat Sámediggelága 9 § jelgii dollojuvvoje 10.4.2012, 9.3.2021 ja 5.5.2021 sihke ráđđádallamat boazodoallolága 53 § jelgii 3.3.2021 ja 16.3.2021.

Oasseoppalašlávvas ráhkaduvvui vuosttaš lávvaevttohus, mas bivdojuvvoje eiseválddiin cealkámušat ja osolaččain lei vejolašvuohta guođit muittuhusa 1.6.–16.7.2021. Eiseválddi gaskkas dollojuvvui bargoráđđádallan 17.11.2021, man jurddaboáđusin lei čilgehusaid ráhkadeapmi ja evttohusmateriála unnánačča stuorit dárkkisteapmi dehege evttohusa beaivádeapmi sihke oidnosis doallama ođasteapmi.

Lávvaevttohusa beaivádanbargui gielda gilvalahtii miessemánus 2022 ođđa lávvakonsultta. Gielda válljii lávvaráhkadeaddjin Sweco lávvaarkiteavtta Sanukka Lehtiö (YKS-446). Nubbi lávvaevttohusmuđu johttáhuvvui oassálastin- ja árvoštallanplána beaivádeamis ja eiseválddi bargoráđđádallamiin skábmamánus 2022.

2.2 Oassálastin ja vuorováikkuhus

Eanangeavahan- ja huksenlága 62 § jelgii lávva osolaččat leat guovllu eananeaiggádat ja dat, geaid orrumii, bargamii dehe iežá diliide lávva sáhtta váikkuhit sakka. Dasa lassin osolaččat leat eiseválddit ja servošat, geaid doaimasuorgi gieđahallojuvvo plánemis. Osolaččain lea vejolašvuohta searvat láva válmastallamii, árvoštallat láva váikkuhusaid ja cealkit, čálalaččat dehe njálmmálaččat, iežaset oaiviliid áššis.

Oppalašláva guovddášosolaččat leat ankke čuovvovaš bealit:

- Eananeaiggádat
- Dat, geaid orrumii, bargamii dehe iežá diliide lávva sáhtta váikkuhit sakka:
 - Láva váikkuhusguovllu orrut ja luopmoorrut sihke láigolaččat
 - Fitnodagat (ee. turismafitnodagat) ja daid bargit
 - Institušuvnnat ja daid geavaheaddjit
 - Ealáhusaid bargit
- Eiseválddit ja proševttas daidda buohtastahtti fitnodagat ja guovddášservošat:
 - Eanodaga gielda
 - Sámi EJB-guovddáš
 - Lappi lihttu
 - Museavirgelágádus
 - Sámi musea Siida
 - Sámediggi
 - Sámi gádjunlágádus
 - Rádjebearráigeahčču
 - Bealuštanvuoimmit
 - Meahciráđđehus
- Servošat, maid doaimasuorgi plánemis gieđahallojuvvo:
 - Gilbbesjávrrí gilisearvi
 - Giehtaruohtasa bálges
 - Enontekiön Sähkö Oy (sámás: Eanodaga Šleatga Os)
 - Enontekiön Vesihuolto Oy (sámás: Eanodaga Čáhcegáhtten os)
 - Sámi luonddusuodjalanbiire ja luonddusuodjalansearvit
 - Vuorováikkuhusdilálašvuođat

2.2.1 Vuorováikkusdilálašvuodát

Go lávvaevttohusa oasseoppalašláva válmastallan lea sirdásan Swecoi, de leat ordnejuvvon čuovvovaš vuorováikkusdilálašvuodát:

27.–28.11.2022	Bargobájit gielddaráđđehusas ja álbmotdilálašvuodas
14.12.2022	Eiseválddiid bargoráđđádallan
26.1.2023	Bargoráđđádallan EJB johtalusbeliin
31.1.2023	Bargoráđđádallan EJB birasbeliin ja Meahciráđđehusain
24.8.2023	Álbmotdilálašvuodta
12.10.2023	Bálgesráđđádallan
20.12.2023	Eiseválddiid bargoráđđádallan
7.3.2024	Bargoráđđádallan Meahciráđđehusain
4.4.2024	Ráđđádallan sámediggelága 9 § jelgii

2.2.2 Eiseválddeovttasbargu

Oppalašlávvaerseassa lea ollahuhtton vuorováikkus sierra eiseválddebeliiguin. Lávvaerseassa jelgii leat ordnejuvvon mánggat bargoráđđádallamat eiseválddebeliiguin.

Eiseválddebeliiguin leat bivdojuvvon cealkámušat válmastallan- ja evttohusmuttus. Addojuvvon cealkámušaide leat ráhkaduvvon vástagat. Maid nuppi evttohusas bivdojuvvojit cealkámušat ja osolaččat ožžot guođdit muittuhusaid. Dárbbu jelgii ordnejuvvo aitosas eiseválderáđđádallan ovdal dohkkehanmuttu.

3. Vuolggasajit

3.1 Oppalašláva sisdoallogáibádusat

Oppalašláva sisdoallogáibádusaid (EHL 39 §) jelgii oppalašláva ráhkadeamis galgá eanangoddelávas váldjuvvot vuhtii dađi lági jelgii go das eanangeavahan- ja huksenlágas (1.1.2025 rájes guovlluideavahanlágas) mearriduvvon.

Oppalašláva ráhkadeamis galgá váldjuvvot vuhtii:

- 1) servodatráhkadusa doaibmivuohta, ekonomalašvuohta ja ekologalaš suvdilvuohta;
- 2) servodatráhkadusa, mii juo lea leamaš, buorringeavaheapmi;
- 3) orruma dárbbut ja bálvalusaid oažžasuvvan;
- 4) vejolašvuođat johtolaga, earenoamážit joavkojohtolaga ja geahppa johtolaga, sihke energiija- ja bázahusfuolahusa vuogálaš ordnemii birrasa, luondduriggodagaid ja ekonomiiija dáfus suvdilis vuogi jelgii;
- 5) vejolašvuođat dorvvolaš, dearvvašlaš ja sierra álbmotjoavkkuid dáfus dássedettolaš eallinbirrasii;
- 6) gieldda ealáhuseallima doaibmaevttut;
- 7) birasáruid unnideapmi;
- 8) huksejuvvon birrasa, duovdaga ja luondduárvvuid gáhtten; sihke
- 9) áhpásnuvvamii heivvolaš guovlluid reahkkán.

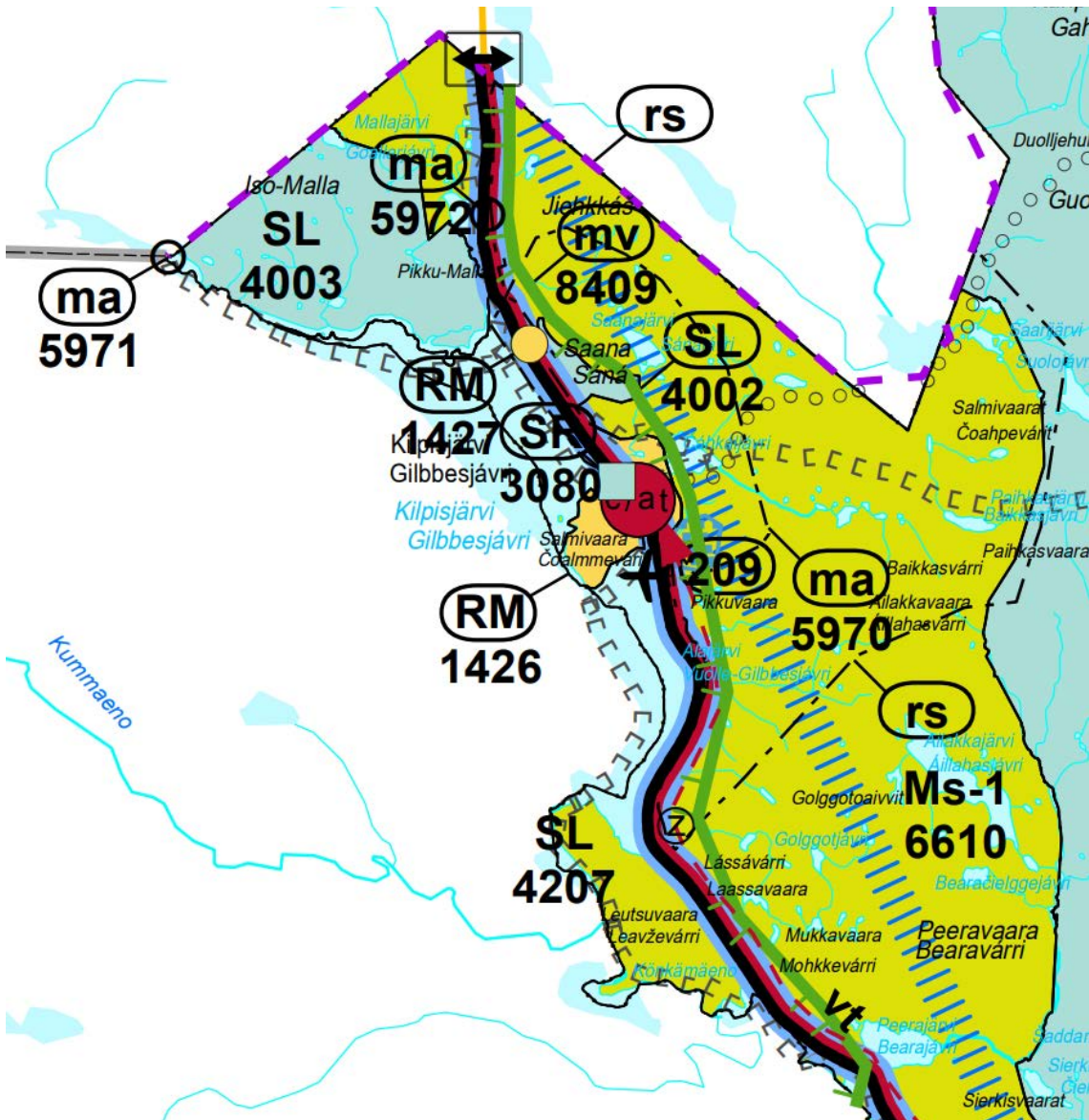
Ovddabealde dárkkuhuvvot áššit galget čilgejuvvot ja váldjuvvot vuhtii dan meari jelgii go maid ráhkadanvuloš oppalašláva stivreulbmil ja dárkilvuohta dan gáibidit.

Oppalašlávva ii oaččo mielddisbuktit eananeaggádii dehe iežá riekteaiggádii badjelmearálaš áru.

3.2 Plánendilli

3.2.1 Eanangoddelávva

Eanangoddelávveimiin stivrejuvvo eanangotti guovlluid geavahusa plánen ja duddjuvvovjit linnjemat gielдалávveimi. Plánenguovllus lea vuoimmi Duottar-Sámi eanangoddelávva. Birasministeriija váfistii láva 23.6.2010 ja dat oačču lánkavuoimmi, go alimus hálddahušiekti hilggui 16.5.2012 váidalusaid.

Duottar-Sámi eanangoddelávvaaoassi.

LÁVVAMERKEN

MERKEMA ČILGEHUS

Ms-1

Luondduruovttudoallo ja boazodoallogustovaš guovlu

Merkemiin čujuhuvvo válđoáššis luondduealáhusatnui ja boazodollui dárkkuhuvvon guovllut, mat sáhttet adnojuvvot válđogeavahanulbmila namuhanveara hehttekeahtá ja luonddu rievdatkeahtá maid iežá ulbmiliidda.

sa

Sápmelaččaid ruovttuguovlu

Merkemiin čujuhuvvo sápmelaččaid ruovttuguovlu. Guovlluin dárkkuhuvvojiet Eanodaga, Anára ja Ohcejoga guovllut sihke Soađegili gieldda Sámi bálgesa viidodagat. (Láhka sámedikkis N:o 974/1995 4§)

Eiseválddit galgá várret sámediggái vejolašvuoda šaddat gullojuvvot ja ráđđadallat visot viides ja mearkkašahtti doaibmabijiin, mat sáhttet dakkaviđe ja earenoamáš vugiin váikkuhit sápmelaččaid sajádahkii eamiálbmogin ja mat gusket sápmelaččaid ruovttuguovllus servodatplánema, stáhtaeatnama, suodjalanguovlluid ja meahcceguovlluid dikšuma, geavahusa, láigoheami ja luobaheami, ruvkeminerálaid válđima ja ruvkebiirre vuodđudeami lohpeohcamušaid dehe iežá

danveardásaš guovlluid geavahusa ášši, mii čuohcá sápmelaččaid gillii, kultuvrii dehe sin sajádahkii eamiálbmogin.

Meahciráđdehusa ráđđen luondduriggodagaid dikšun, geavahus ja suodjaleapmi galgá heivehuvvot oktii sámedikkis addojuvvon lágas dárkkuhuvvon sápmelaččaid ruovttuguovllus dađi lági jelgii, ahte sápmelaččaid kultuvrrain bargama eavttut dorvvastuvvojit, sihke boazodoallogágas dárkkuhuvvon boazodoalloguovllus dađi lági jelgii, ahte boazodoallogágas ásahuvvon geatnegasvuodát devdojuvvojit.

Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága mielásaš doaimbajiin galgá giddejuvvo earenoamáš fuomášupmi sápmelaččaid vejolašvuodaide bajásdoallat ja ovdánahttit kultuvrraset ealáhusaid sápmelaččaid ruovttuguovllus.

Sápmelaččaid ruovttuguovllus vuovdedoallu galggalii geavahit lunddolaš ođasnuhttima dasa heivvolaš čuožahagain ja vealtit eatnangierraga vuoimmálaš giedahallama.

Guovddášdoaimmaid guovlu ja guovddášgilli

Merkemiin čujuhuvvojit guovddášgilit main viggojuvvojit sealluhit dehe maidda plánejuvvojit dálanguovlluid vuodđobálvalusat, mat sáhttet adnojuvvo heivvolaš huksenguovlun ja maid guovddášguovlluide sáhttet sajuštuvvot viiddes guovllu ja rádjegávppi bálvalusat, maiddái bođugávppi stuoraovttadagat.

Guovllus galget sealluhuvvot ja ovdánahttojuvvo mánggabeallásaččat dálanguovllu ealáhusat, bálvalusat, orrun ja kulturbiras.

Turismaguovlluid guovlu /-čuožáhat

Merkemiin čujuhuvvojit guvllolaččat mearkkašahtti turismabálvalusaid guovllut, dego turisma- ja luopmoguovddážit, luopmogilit, luopmohoteallat, gohtensajit dehe iežá danveardásaš doaimmat, mat bálvalit turisma.

Girdibáiki

Turisma geasuhsguovlu, turisma ja áhpásnuvva ovdánahttima čuožáhatguovlu

Merkemiin čujuhuvvojit turisma ja áhpásnuvva avit, maidda čuhcet guovlluidegeavahusláš ovdánahtindárbbut ja daid oktiiheiveheapmi.

Guovlu galgá ovdánahttojuvvo turismaguovddážiid, dálanguovloturisma, bálvalusaid ja johtolagaid oktasašdoaimmalaš ollisvuohtan guovllu váldogeavahusulbmiliiguin oktiiheivvolaš vuogi jelgii.

Eanangoddelávas plánenguovlu lea čujuhuvvon váldoáššis luondduroovttudoalu ja boazodoalu gustovaš guovlun (Ms-1). Oba plánenguovlu gullá sápmelaččaid ruovttuguvlui (sa). Gilbbsjávrii gilli lea merkejuvvon eanangoddelávvi guovddášdoaimmaid guovlun ja guovddášgillin (c/at). Turismabálvalusaid guovlun lea čujuhuvvon Gilbbsjávrii gili davveoasi gohtensadji (1427) ja riikkaviidosaš Čoalmmeváriid turismaguovlu (1426), mii doallá sisttis Gilbbsjávrii turismabálvalusaid guovlluid sihke vejolaš luopmohuksenguovlluid. Guovllu lulábeallái lea čujuhuvvon girdibáiki. Oassi plánenguovllus gullá turisma geasuhsguvlui sihke turisma ja áhpásnuvva ovdánahttima čuožáhatguvlui (mv). Guovlu (8409) doallá sisttis Gilbbsjávrii gilli ja Čoalmmeváriid guovlluid sihke vl 21 guora Norgga ráji rádjái, dasa gullá maid Sána guovlu ja das gávdnojit idjadan- ja restorángebálvalusat sihke prográmmabálvalusat.

LÁVVAMERKEN

MERKEMA ČILGEHUS

Kulturbirrasa dehe duovdaga gáhttema dáfus dehálaš guovlu / čuožáhat

Guovllu plánemis galgá dorvvastuvvot mearkkašahtti kulturhistorjjálaš ja duovdaga árvvuid seailun.

Luonddusuodjalanguovlu / -čuožáhat

Merkemiin čujuhuvvojit luonddusuodjalanlága vuodul suodjaluvvon dehe suodjaluvvot dárkkuhuvvon guovllut dehe čuožahagat.

Vistesuodjalanguovlu / -čuozáhat

Merkemiin čujuhuvvojit girkolága, vistesuodjalanlága ja stáhta eaiggáduššan visttiid suodjaleamis addojuvvon ásahusa (480/85) dehe eanangeavahan- ja huksenlága vuodul suodjaluvvon dehe suodjaluvvot dárkkuhuvvon guovllut dehe čuozáhat.

Kulturbirrasa dehe duovdaga gáhttema dáfus dehálaš guovlun leat čujuhuvvon riikkaviidosáččat divrras Sána duovddaguovlu (5970) ja Baskkesgura šaldi (5972). Sána luonddusuodjalan-, rođuidsuodjalan- ja Natura-guovlu (4002) sihke Duortnosjoga-Rádjeeanu Natura-guovlu (4207) leat čujuhuvvon eanangoddelávas SL-guovlun. Guovllus lea maid vistesuodjalančuozáhat (SR 3080), Gilbbesjávri hotealla.

LÁVVAMERKEN

MERKEMA ČILGEHUS

Guovssahasluodda

Merkemiin čujuhuvvo riikkaviidosáččat dehálaš riikkaidgaskasaš johtalusmanahat.

Guovssahasluodda ovdánahttojuvvo riikkaidgaskasaš johtalusmanahahkan, man eanangeavahusplánemis galgá giddejuvvo earenoamáš fuomášupmi johtalusa njuovžilvuhtii ja dorvolašvuhtii, johtalusa ja turismma bálvalusaide, johtalusbirrasa kvalitehttii sihke luonddu, duovdaga ja kultuvrra birasárvvuide. Eanangeavahusa plánemis galget váldojuvvot vuhtii alladásat eatnanluotta sihke energiija- ja diehtojohalusjohtasiid sadjevárremat ja ráddjehusat birastahti eanageavahussii.

Mearkkašahti ládje buoridanvuloš luodda

Ruovderattejohtalusa ovdánahttima várás čilgenvuloš oktavuoha

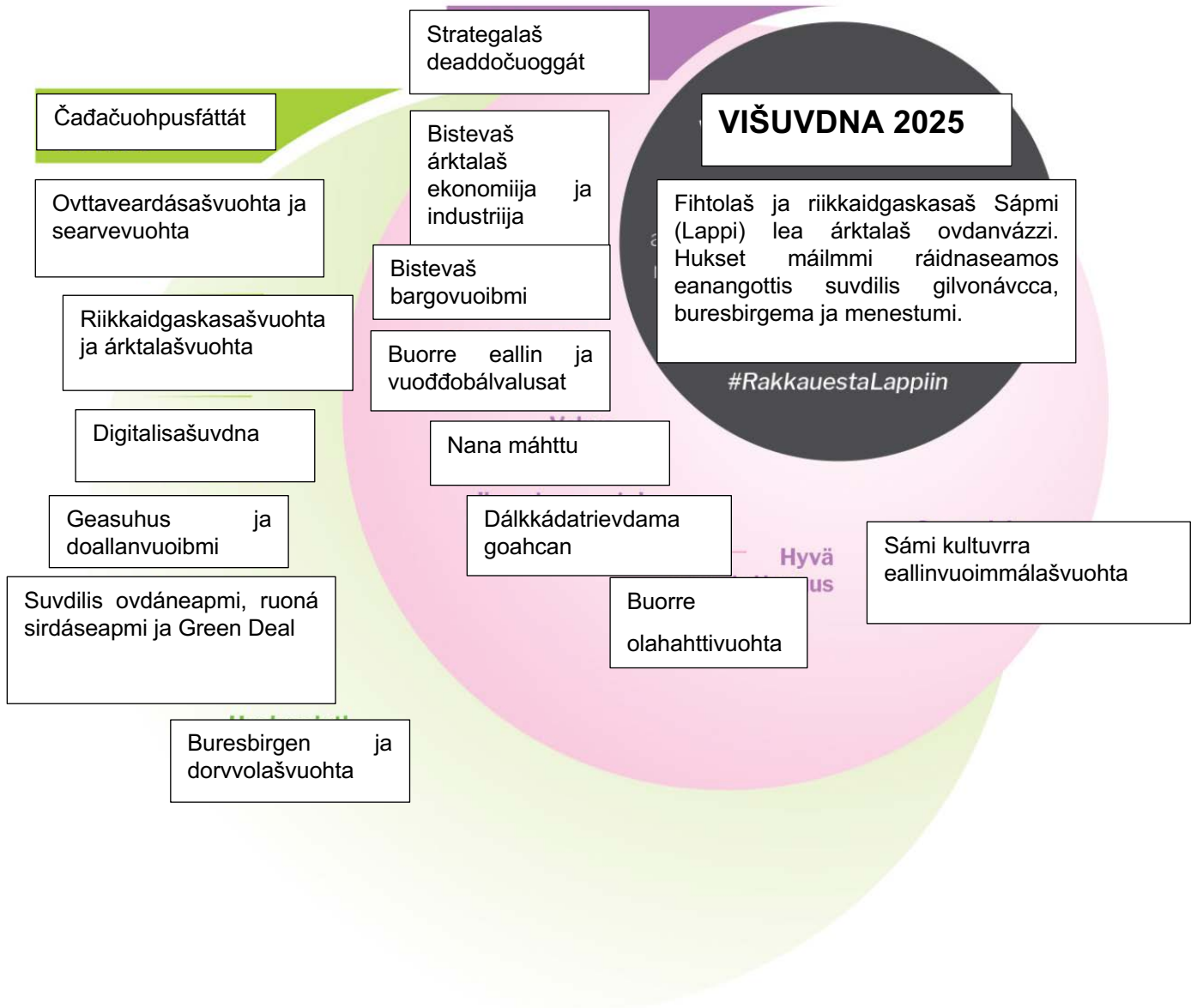
Plánenguovllu čađa manná riikkaviidosáččat dehálaš riikkaidgaskasaš johtalusmanahat Guovssahasluodda, mii lea čujuhuvvon mearkkašahti buoridanvuloš luoddan. Guovllu bakte lea eanangoddelávas čujuhuvvon maid ruovderattejohtalusa ovdánahttima várás čilgenvuloš oktavuoha.

3.2.2 Lappi-soahpamuš

Lappi-soahpamuš doallá sisttis sihke Sámi eanangoddeprográmma 2022–2025 ja eanangoddeplána jahkái 2040. Lappi-soahpamuš lea ovdánahttinstrategiija, mii buktá ovdan ollislašgova eanangotti strategalaš ovdánahttimis ja ruhtadeami čuoziheamis, sihke guhkes ulbmila boahteáiggegovaid. Sámis (Lappi) eanangoddeprográmmii gullá sámi kultuvrra oassi. Lappi lihttu dohkkehii Lappi-soahpamuša 2021 skábmamánu.

Lappi-soahpamuša guovlluovdánahttima stivrejit čieža strategalaš deaddočuoggá, mat vuodđuduvvet Sámi (Lappi) givrodagaide:

1. Árktalaš ekonomii ja industriija šaddet suvdilit ođasnuhttimiin
2. Veahkadathtanuššama ja bargovuoimmi bistima hástalusat háldui
3. Máhtu ovdánahttin dávistit doaibmabirrasa jođánis rievdamiidda
4. Eallinbirrasa kvalitehtta, buresbirgen ja vuodđobálvalusat buori eallima oassedahkin
5. Dálkkádatrievdama goahcan ja luonddu mánggahápmásašvuoda dorvasteapmi
6. Buorre olahattivuoha gilvonávcca ja šaddama vejolažžan dahkin
7. Sámi kultuvrra eallinvuoimmálašvuoha

Lappi-soahpamuš čoahtkáigeassun lávvan.

Lappi-soahpamušas lea ovdanbuktojuvvon guovloráhkadusvišuvdna, mii ollá jahkái 2040. Višuvnnas leat buktojuvvon ovdan guhkes ulbmila boahhteáiggegovat. Višuvnnat, mat gusket njuolga Gilbbesjávrris, laktásit earenoamážit turismii ja riikkaidgaskasaš ekonomalaš doaimma ovdánahttimii ovdamearkka dihte johtalusoktavuođaid buorideami:

Riikkaviidosas ovdánahttinmanahat:

Oarje-Sámi manahat dahká vejolažžan oktavuoda Jiekrjamerii nu ahte ollá Mearrabađa geavlli industriija- ja energiijaavis oarjeráji jalgii Gilbbesjávrris bakte Ivgobahtii. Dát manahat skavveha Levi-, Ylläs-, Bállás- ja Olosduoddariid ráhkadan Suoma mearkkašahttimus turismaarvi. Oarje-Sámi ovdánahttinmanahaga siste Duortnosleahki ráhkada iešalddes viiddes rádjeovttasbargo-, turisma- ja johtalusvuogádaga. Manahat čatná logistihka, ealáhusdoaimma ja rádjeovttasbargui vuodđudettiin oarjjábeale Sámi gielddaid funktionalalaččat oktii.

Turismaavit:

Turismadoaimmat ráhkadit iežaset ein vuommáiduvvi avi. Turismma ja dasa lávga laktáseaddji doaimmaid mearkkašupmi guovloráhkadussii ja bálvalanreaidduide lea stuorimus Duottar-Sámi, Davvi-Sámi ja Nuorta-Sámi turismaaviid viidodagain. Báikkálaš turismaavit leat ahtanuššan Ohcejoga Deanuleahká, Ranua birrasii, Mearra-Lappii ja Gilbbsjávri. Turismaguovlluid olahahttivuohta doarjala girdistašuvnnaide ja ruovderatiid persovdnajohtalusa loahppastašuvnnaide sihke persovdna- ja linnjábiilajohtalusa dárbbahan alladásat luoddaoktavuođaide.

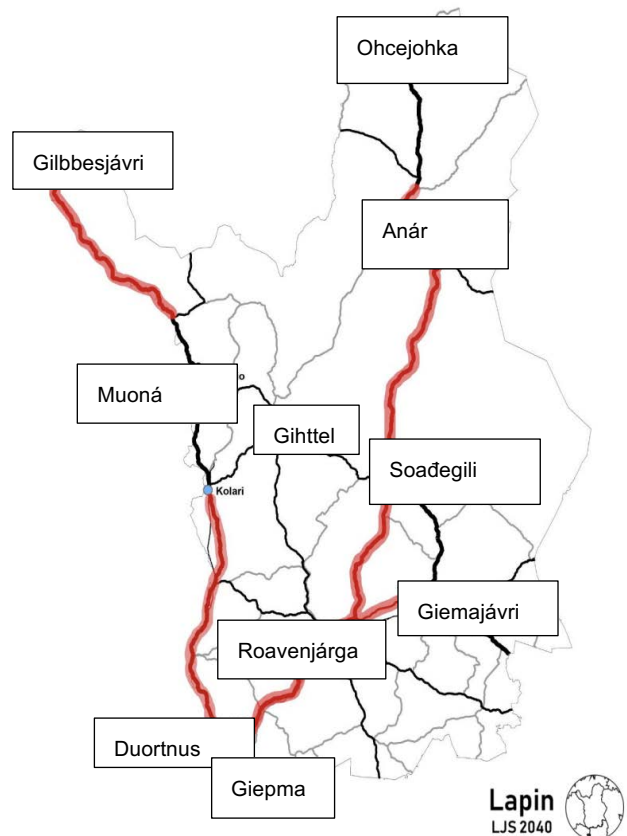
Sámi (Lappi) viiddes stáhta eatnamiidda, earenoamážit álbmotmehciide sihke iežá luonddu- ja áhpásnuvanguovlluide doarjaleaddji luondduturisman lea guovddášsajádat Sámi turismmas. Doallanvuommi ja geasuhusa oaidninvuogis Sámi luonddučuožáhagaid mearkkašupmi Sápmai lea hui mearkkašahtti.

Turisma, mii ollahuhttojuvvo Sámis, vuodđuduvvá suvdilis ovdáneami prinsihpaide. Daidda gullet earret iežá báikkálaš orruid buresbirgema dorvvasteapmi ja luonddubirrasiid seailuheapmi turismma ovdánahttimis. Sápmelaččaid ruovttuguovllus turismma ovdánahttima stivrejit etihkalaš rávvagat. Ceavzilis turisma gáibida eatnat ovdánahttinbidjosiid ja eanangeavahanhámiid oktiiveiveheapmi lea eanangeavaheami plánemis mearrideaddji hástalus.

3.2.3 Sámi johtalusvuogádatplána 2040

Sámi johtalusvuogádatplána vuodđuduvvá guhkás Lappi-soahpamušas biddjon ulbmiliidda. Plánenguovllu guoská riikkadásis ovdánahttinvuloš njunušfidnu, váldogeainnu 21 buorideapmi Duortnus–Gilbbsjávri gaskkas:

Váldogeaidnu 21 gaskkusta stuorru riikkaidgaskasaš davvi-lulli háltti gálvojohtalusa Suoma oarjerájis. Geaidnu lea dálá áigge earenoamážit davvioasistis baski ja heajos ortnegis ja dagaha lossa johtalussii eatnat geainnus firromiid. Geaidnu galgá buoriduvvot muttuid jelgii ruhtadeami ja resurssaid jelgii. Guovddášlaččamus váikkuhussan geaidnooktavuođa johtalusa njuovžilvuolta ja dorvvolašvuolta buorrána. Ealáhuseallima fievrredemiid sihkarvuolta ja mátkéáiggi noahkun buorrána.

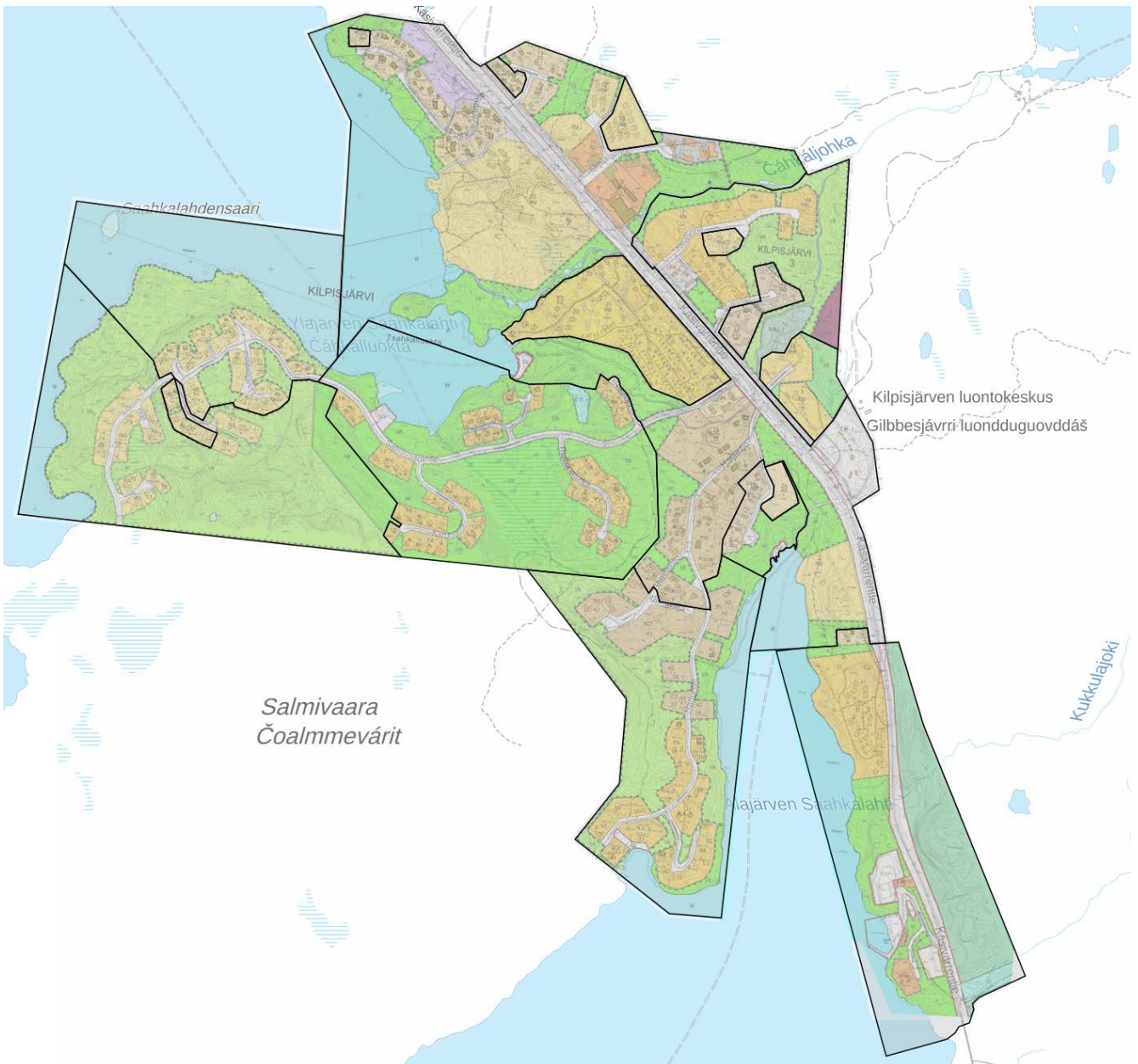
Riikkadásis ovdánahttinvuloš njunušfidnut.
Gárta: Sámi johtalusvuogádatplána 2040

3.2.4 Oppalašlávát

Guovllus ii leat gustovaš riekteváikkusalaš oppalašlávva. Guovllu lávat ja iežá eanageavahus lea guhkás ollahuhtán Gilbbesjávrrí guvlui ráhkaduvvon oppalašlávva, mas ii leat riekteváikkhus.

3.2.5 Sajádatlávát ja gáddesajádatlávát

Gilbbesjávrrí gilliguovllus lea sajádatlávva ja Čoalmmeváriid guovllus lea gáddesajádatlávva. Gilbbesjávrrí Sánájoga sajádatlávva ja sajádatlávva rievdadus bohtá Gilbbesjávrrí gilliguovddáža davábeallái ja dat lea sturrodagas jelgii sulaid 26 hektára ja dat lea leamaš oidnosis 21.2.2024 - 22.3.2024. Davvi-Gilbbesjávrrí sajádatlávva váhámus lea leamaš oidnosis 11.6. – 16.7.2021.

Váiddus áigedási sajádatlávvas.

3.2.6 Huksenortnet

Eanodaga gieldda gustovaš huksenortnet lea ráhkaduvvon jagi 1992.

3.2.7 Vuodđogárta

Plánema vuodđun adnojuvvo meahccediehtovuodđomateriála ja dárbbu jalgii iežá gártamateriála mihttolávas 1:20 000.

3.2.8 Iežá vejolaš čilgehusat, proševttat ja inventeremat

Oasseoppalašlávva vuolggasadjin leat leamaš Gilbbesjávrrí ovdánahttinplána 2020 strategalaš ulbmilat jagi 2011 ja dat leat dárkkistuvvon ráđđehusa bargobájis 28.11.2022.

- doaimmaid sajušteapmi lundui ja duovdagii dađi lági mielde, ahte vuodđogeasuhus luondu ja duovdda seailu
- háldejuvvon fásta orruidmeari lassáneapmi ja fitnodatdoaimmaid ovdánahttin birrajagážin
- gávppalaš idjadanbálvalusaid lasiheapmi ja dási lokten
- johtolagaid ja prográmmabálvalusaid ovdánahttin ja mánggabealálažžan dahkan
- fitnodatolbmuid ovttasbargu
- birrajagášvuodá ja riikkaidgaskasašvuodá guvlui

4. Plánenguovllu dáládilli

4.1 Oppalaččat

4.2 Luonddubiras

Guovllus leat ollahuhtton luonddučilgehusat lávvenproseassa sierra áiggiid. Oppalašlávvaarseassas ávkin adnojuvvon luonddubirrasa čilgehusat leat:

- Kilpisjärvi 2020 -hanke, luonnontilan selvitys (sámás: Gilbbesjávri 2020 -prošeakta, luonddudili čilgehus). Finnish Consulting Group, 2020.
- Kilpisjärvi 2020 -hanke luonnontilan selvitys, uhanalaisten sammalten ja sammalille tärkeiden elinympäristöjen kartoitus Kilpisjärvellä 2011 (sámás: Gilbbesjávri 2020 -prošeakta, uhkivuloš sepmoliid ja sepmoliidda dehálaš eallinbirrasiid gárten Gilbbesjávrris 2011). Juutinen, R., Tynys, S. ja Paalamo, P., 2011.
- Uhanalaisten ja silmälläpidettävien perhoslajien esiintyminen Enontekiön Kilpisjärven lähituntureilla ja Kuonjarvarrin–Tuelljehuhputin alueella 2008–2011. Raportti Metsähallitukselle 31.10.2011. (sámás: Uhkivuloš ja beaiveloddešlájaid, maid uhkivulošvuoda galgá bearráigeahččat, dihtton Eanodaga Gilbbesjávrris lagas duoddariin ja Guonjarvárri–Duolljehuhpuha guovllus 2008–2011. Raporta Meahciráđđehussii 31.10.2011). Välimäki, P. ja Männistö, K., 2011.
- Kilpisjärven eteläinen asemakaava, kasvillisuus- ja luontotyyppiselvitys. (sámás: Gilbbesjávrris lulábeale sajádatlávva, šattolašvuochta- ja luonddutiipačilgehus). Ramboll Finland Oy, 2022.
- Pohjois-Kilpisjärven asemakaava, luontoselvityksen täydennys (sámás: Davvi-Gilbbesjávrris sajádatlávva, luonddučilgehusa dievasmahttin). Ramboll Finland Oy, 2022.
- Kilpisjärven osayleiskaava, luontoselvitys. (sámás: Davvi-Gilbbesjávrris sajádatlávva Natura-árvoštallan). Ramboll Finland Oy, 2023.
- Kilpisjärven osayleiskaava, luontoselvitys. (sámás: Gilbbesjávrris oassesajádatlávva, luonddučilgehus). Sweco Finland Oy, 2023.
- Kilpisjärven osayleiskaavan, Pohjois-Kilpisjärven asemakaavan ja Saanaojen asemakaavan Natura-arviointi. (sámás: Gilbbesjávrris oassesajádatlávva, Davvi-Gilbbesjávrris sajádatlávva ja Sánajoga sajádatlávva Natura-árvoštallan. Sweco Finland Oy, 2024.

4.2.1 Luonddusuodjaleapmi

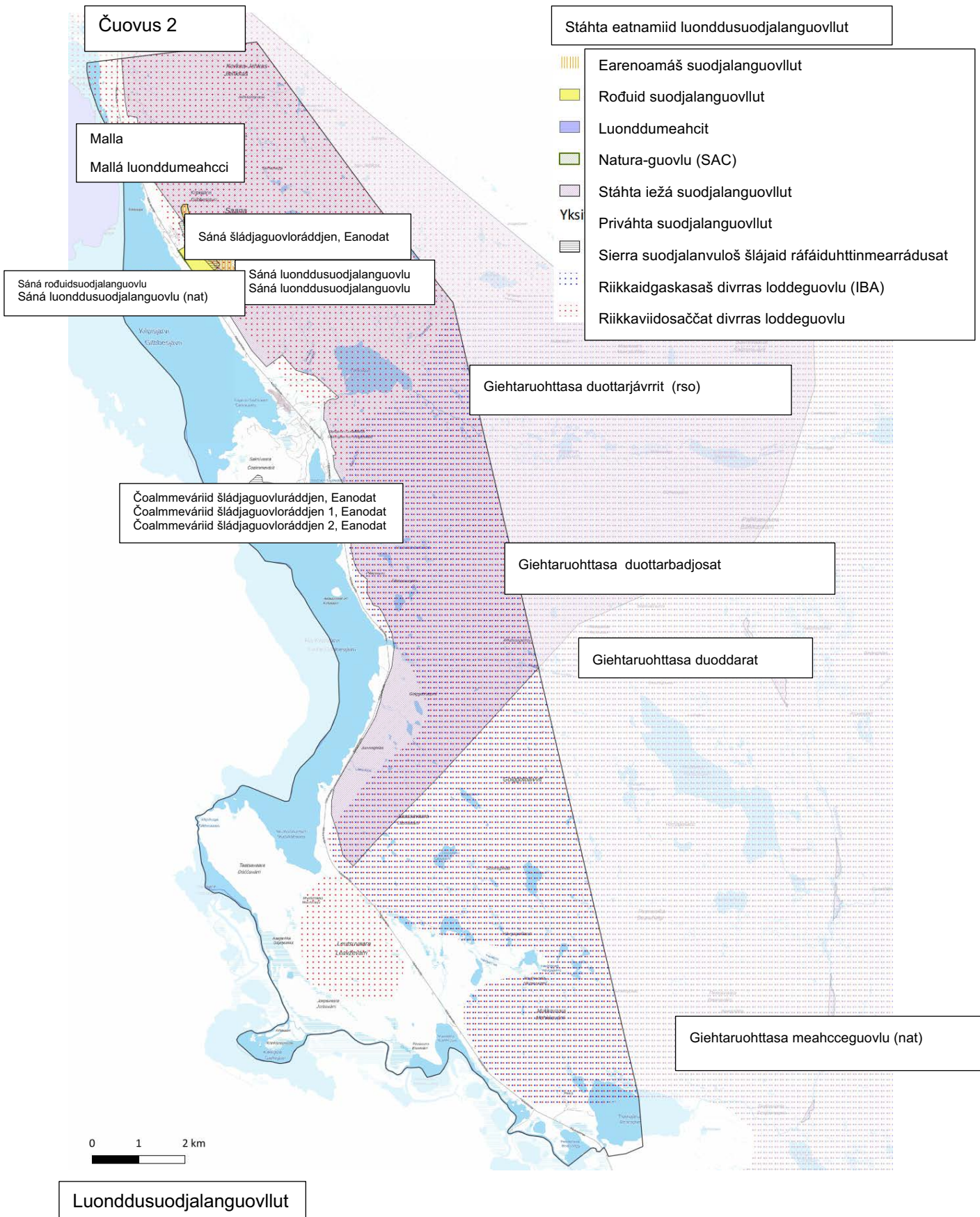
Oppalašlávvaarseassas oppalašlávva oasseoppalašlávva lea ollahuhtton Natura-árvoštallan (Sweco Finland Oy, 2024). Dán lávvačilgehusa logus doarjaluvvo guhkás gažaldatvuloš árvoštallama dieđuide.

Gilbbesjávrris oasseoppalašlávva guovllus lea Natura-guovllu Sáná luonddusuodjalanguovlu (FI1300102, SAC) sihke muhtimassii Duortnosjoga ja Rádjeeanu čázádagaid Natura-guovlu (FI1300912, SAC). Mallá Natura-guovlu (FI1300102) rádjahuvvá nuortan lávvaguvlu. Gilbbesjávrris oarjelulábealde, Ruotas, lea Bealčána Natura-guovlu (SE0820620) 1,7 kilomettara lávvaguvllu rájes, lagamusas 3.2 kilomettara duohken, lea Gilbbesjávrris Natura-guovlu (FI1300105).

Lávvaguvllus ja dan lahkasiin leat eanet luonddumeahcit, priváhtaeatnamiid luonddusuodjalanguovllut, sihke luonddusuodjalanprográmma- ja gáttiidsuodjalanprográmmaguovllut. Priváhtaeatnamiid luonddusuodjalanguovllut lávvaguvllus leat šlájaid suodjaleami väste vuodduuvvon guovllut Sáná šládjaguovloráddjen (ERA206143), Čoalmmeváriid šládjaguovloráddjen (ERA206746), Čoalmmeváriid šládjaguovloráddjen 1 (ERA206747) ja Čoalmmeváriid šládjaguovloráddjen 2 (ERA206867). Luonddusuodjalanprográmmaid čuoáhagat leat Sáná (LHO120390) ja viiddes lávvaguvllu čuoáhagat Giehtaruohtasa duottarjávrrit (RSO120123), mii joatkahuvvá davvenuortti ja nuorttabeallái.

Mánggat sierratiipasaš suodjalanguovllut leat seamma guovlluin Natura-guovlluiguin. Ovdamearkka dihte Sáná Natura-guovllus lea Sáná luonddusuodjalanguovlu ja rođuidsuođjalanguovlu Sáná rođut. Mallá Natura-guovllus fas lea maid Mallá luonddumeahcci, mii lea stáhta eatnamiid luonddusuodjalanguovlu.

Natura-guovllut buktujuvvojit ovdan čuođvovaš vuolleloguin.

Sáná luonddusuodjalanguovlu

FI1300112, SAC

Sáná luonddusuodjalanguovllu Natura-guovllu sturrodat lea 240 hektára ja Sáná čohkka lea 1029 mettara mearradási bajábealde. Guovlu lea ollásit stáhta eaiggáduššamis. Guovlu gullá Natura-fierpmádaga SAC-guovlun, dehege dat lea suodjaluvvon luonddudirektiivva vuodul. Natura-guovlu šaddá Sáná luonddusuodjalanguovllus, mii lea vuodđuduvvon luonddusuodjalanlága miel dásaš suodjalanguovlun, ja Sáná rođuin, mii lea vuodđuduvvon luonddusuodjalanlága jelgii rođuidsuođjalanguovlun (LHO120390). Daid gaskii báhcá baskkes sneaida, mii ii gula goappáge suodjalanprográmmii. Eanas Natura-guovllus gullá gáttiidsuođjalanguovlui Giehtaruohtasa duottarjávrrit (RSO120123). Sáná šládjaguovloráddjen (ERA206143) lea stuorimus oasis Natura-guovllus. Sáná luonddusuodjalanguovllu Natura-guovlu lea boazodoalloguovllus. Guovlu geavahuvvo bealuštanvuimmiid hárjehus- ja báhčindoibmii.

Sáná gullá Giellasa váriide, mii ovddasta Suoma geologalaččat nuoramus báktevuođu. Báktevuođus lea gálka, mii vuhtto šattolaš šaddogeardin. Sáná bohce- ja seamušlájain leat mánggat gálkagáibideaddjit dehe oiddohat. Sáná riiddiid gálkabávttit, báktefirronlaiggahagat, noarsaguolbanat, gáldut, gáldojogažat ja asehisdarffát rohtojeakkit leat uhkivuloš šaddošlájaid árvugaččamus eallinbirrasat. Guovlu lea dehálaš earenoamážit uhkivuloš šattuid ja beaivelottiid suodjaleami dáfus.

Sáná lea hui dovddus ja bivnuhis guossástallančuozáhat ja dohko lea álki beassat aivve gili guovddážiid ja váldoluotta guoras. Sáná guovlu lea klassifiserejuvvon riikkaviidosáččat divrras duovddaguovlun ja Sáná lea sápmelaččaid bassi báiki dehege sieidi. Sáná guovllus lea buorre lahttu- ja bálggisfierpmádat. Eanas johtolagain mannet Natura-guovllu olggobealde. Guovllu bivnuheamos geassevánddardančuozáhat lea Sáná duottar, man čohkka lea Natura-guovllu olggobealde. Oasis Natura-guovllus lea vuommis johtinráddjehus.

Sáná Natura-guovllu suodjalanággan lea luonddudirektiivva čuvvosa 1 luonddutiipat ja čuvvosa II šlájat. Dáid lassin Natura-diehtoskovis leat namuhuvvon iežá dehálaš šládjan earenoamážit bohce- ja seamušlájat, jeagelšlájat ja rikkehislájat. Mánggat Sáná ja lagasbirrasa hárvanaš šaddošlájat leat Norgga ja Ruota bealde lávdanguovllu ravddain. Uhkivulošlájain leat mánggat hui hárvanaš šlájat, mat dihttojit bávttiin dehe njirranjuovahagain. Sáná ja dan lagasbirrasa mearkašupmi rikkehemiide lea Suoma diliin buhttemeahtun. Sáná uhkivuloš ja measta uhkivuloš rikkehislájaid deháleamos eallinbirrasat lea eanas seammat go šattuide. Beaiveloddešlájaid dáfus hui divrasat leat čievranjirranbáikkit, duottarniittut ja duottarguolbanat/noarsaguolbanat.

Sáná guovllu bessenlottit čoahkkanit lagežiid vuovdešlájain sihke jalges duottareatnamiid lottiin. Guovllus bessejit mánggat uhkivuloš ja áruide hearckes šlájat.

Duortnosjoga ja Rádjeeanu čázádagat

FI1300912, SAC

Duortnosjoga ja Rádjeeanu čázádagaid Natura-guovlu gokčá 3600 km eatnogeainnuid Gilbbesjávri rájes gitta Mearrabađa rádjái. Guovllu viidodat lea sulaid 32 000 há. Plánenguovllus lea dušše unna oasáš Natura-guovllus. Stuorimus čázádatviidodaga jávrrit leat Gilbbesjávri, Jerisjávri ja Äkäsjávri. Duortnosjoga-Rádjeeatnu lea Suoma áidna ja Gáláseanu olis áidna oba EU regulerekehtes stuora čázádatviidodat. Čázádatviidodaga čázi kvaliteahhta lea eanas buorre dehe earenoamáš buorre. Eanuid badjeoasit leat luonddudilis ja leat dušše veaháš noađuhuvvon. Olmmošdoaimma mielddisbuktin noađuheapmi oažžu deattu eanu vuolleoassái. Eatnogeinnodat lea adnojuvvon 1900-logu gaskkamuttuin muorragávvu vuojaheapmái, ja čázádagas (eanas váldofávlli olggobealde) leat dahkkon vuojaheami čorgemat. Vuojahemiid nohkama maŋnel oalgejogat leat báikkuid divvojuvvon.

Duortnosjoga ja Rádjeeanu Natura guovlu gullá Natura-fierpmádahkii SAC-guovlun. Suodjaleapmi ollahuvvá Suoma ja Ruoŧa gaskasaš rádjesoahpamuša sihke čáhcelága, guoikkaid-suodjalanlága ja birasgáhttenlága vugiid jalgii. Čázádat lea suodjaluvvon maid čáhcerápmadirektiiva vuodul.

Duortnoseatnu lea divrras goargnjunjohka, ja okta guovtti jogas Suomas, gos lea luonddudilálaš lassáneaddji Nuortameara luossanáli. Johkii gorgnjot godđat maid mearradápmot ja goargnjunčuovža.

Mallá

FI1300102, SAC

Suoma vuosttaš luonddusuodjalanguovlu, Mallá, vuodđuduvvui jagi 1919 ráfáiduhhtinguovlun. Jagi 1938 guovllus vuodđuduvvui Mallá luonddumeahcci. Guovllu viidodat lea 3 089 hektára, mas 227,2 hektára lea čáhceviidodat. Mallá luonddumeahcci ovddasta geologalaččat nuorra Gielasváriid báktevuođu, mii spiehkasta Sámi iežá luonddus. Guovllu eananvuodus lea gálka, mii vuhtto šattolaš šaddogearddis. Mallás leat mánggat šlájat, maid eai leat Suoma iežá sajjiin. Mallá alimus čohkka, Gihcibákti, lea 951 mettara mearradási bajábealde. Mallá lea eananhámiidis jalgii rievdi. Čázádagat leat luonddudilis ja daid dilli leat earenoamáš buorre.

Guovlotiipa lea SAC, dehege suodjalanvuodđun leat luonddudirektiivva čuvvosa 1 luonddutiipat ja čuvvosa II šlájat. Iežá dehálaš šládjan leat namuhuvvon earenoamážit suotnašattut dehege bohcešattut ja seamulšlájat, rikkehis eallit ja loddešlájat. Natura-guovllus dovdojuvvojit sulaid 30 bohcešaddošlája, mat eai gávdno iežá sajis go Gilbbsjávrru guovllus. Mallá luonddumeahcci lea riikkaviidosaččat mearkkašatti guovlu rikkehis elliide. Luonddumeahci mearkkašupmi lea stuoris earenoamážit dakkár šlájaid, maid lávdu Fennoskándias rádjahuvvá Giellasiid váriid guvlui. Mallá luonddumeahci loddešlájat gullet duottarguovlluid šlájaid. Mallá gullá viiddit Giehtaruohtasa duottarbadjosat -FINIBA-guvlui, mii lea mángga duottaršlája deháleamos bessenguovlun riikkasteamet.

Mallá Natura-guovlu lea ollásit stáhta oamastusas. Guovlu lea sápmelaččaid ruovttuguovllus ja earenoamáš boazodoalloguovllus. Luonddumeahci deháleamos bargun lea bálvalit dieđalaš dutkamuša ja luonddusuodjaleami. Dan dihte lihkaeapmi guovllus lea ráddjejuvvon. Bievlaáigge lihkaeapmi lea lobálaš dušše vácci ja duššefal merkejuvvon johtolagain. Dálvet oazžu čuoigat lupposit, muhto mohtorgielkkáin vuodjin ja beanagessosiiguin vuodjin lea gildojuvvon luonddumeahcis. Maid buotlágán meahcebivdu lea gildojuvvon. Maiddá boazodoallu lea gildojuvvon luonddumeahcis, muhto geavadis bohccot guhtot guovllus.

Bealčán

SE0820620, SAC

Bealčáma Natura-guovlu lea Ruota davvinjunis, Mallá oarjelulábealde. Guovlu lea áidalas ja luottahis meahcci; duoddariid, jihkiid ja čázádagaid mosaihkka. Dološbázahusat olbmo orohagain gávdnojit, muhto eai ođđaáigásaš olbmo huksehusat dehe olbmo geavaheami iežá luottat. Guovlu lea leamaš čuohtejagiid bohccuid guohtuneamin.

Giehtaruohttasá meahcceguovlu

FI1300105, SAC/SPA

Giehtaruohttasá meahcceguovlu lea viiddes ja meahccelágan ollisvuohta, masa gullet Suoma alimus duoddarat. Guovllus leatnai mánga badjel duhátt mettara allosaš aláža ja čohka, alimussan Háldi. Guovllu oarjedavveoassi gullá Giellása váriide, maid báktevuođđu lea riikkamet nuoramus. Šelgesčáhccás fiellmát, jogat ja jávrrit leat duovdaga mávssolaš oassi.

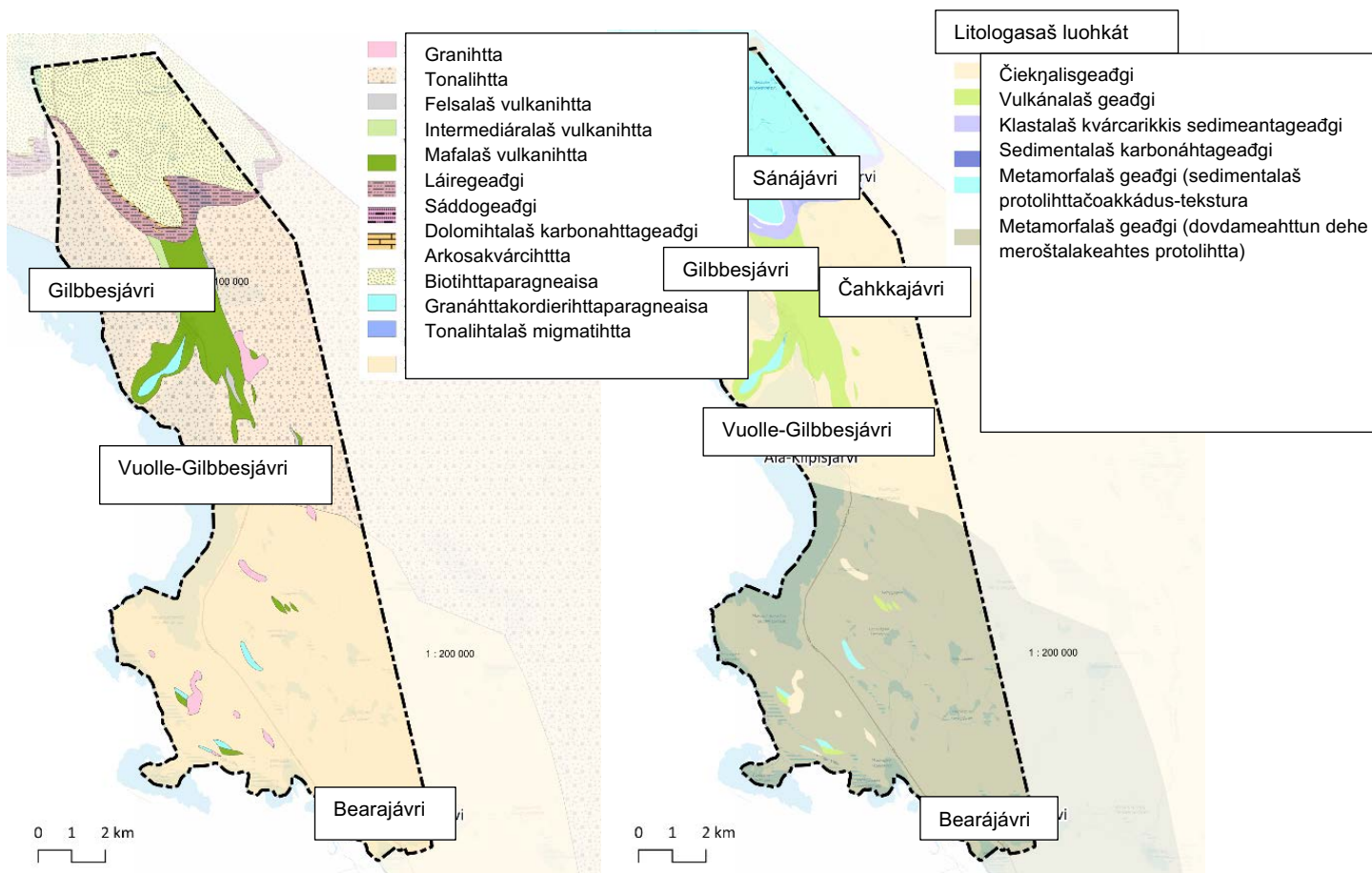
Guovllu mearkašupmi boazodollui ja iežá luondduealáhusaide lea buhttemeahtun. Dasa lassin dat leat bivnuhis vándardan- ja meahcebivdočuozáhat. Guovllus orrot dušše Ávžžášjávrri siiddas sihke jagi muhtin mánuid Bihčosjávrris.

4.2.2 Eanan- ja báktevuođđu

Gilbbsjávrris guovlu lea geologalaččat hui áidnalunddot. Gilbbsjávrris Suoma áigahaš 2,8 miljárdda jagi boares vuodđobákti deaivá Giellasa váriid oalle nuorra 400–600 milj. jagi ahkásaš báktevuođu. Nuorra báktevuođus lea ákit mollaneaddji gálkadoalli dolomihtta. Guovllu dábálaččamus geađgešládja lea granidiorihhta, man lassin vuodđobávttis lea maid eatnat granihtta ja granihttagneaisa. ¹

¹ Helssega universiteahtta, Gilbbsjávrris luondu Čujuhusas: <https://www.helsinki.fi/fi/tutkimusasemat/kilpisjarven-biologinen-asema/tietoa-asemasta/kilpisjarven-luonto>

Guovllu báktevuođu GTK báktevuođu 1:200 000.

Lávvaiguovllu eananvuođu duoddariin ja alimus váriin lea bákteeanan báktebáljestumiinis. Measta oba iežá eatnamis eananvuođu doallá sisttis morena. Morenagokčasa assodat molsašuddá ja lea asimussan levššiin. Guovllus leat morenabohnit ja giellasaht. Darfi eananvuođus lea eanas lulleoasis Dáččavári ja Mohkkevuohpi gaskkas, mas leat guovllu balssat (Kujansuu 1967, FCG 2010 jalgii). Šilisjávri nuortagáttis lea buolžahápmahupmi, mas lea čievra, sáddu ja sáttu. Čievra/sáddoeatnamat leat maid Áillahasvári ja Vuolle-Gilbbsjávri guovllus.

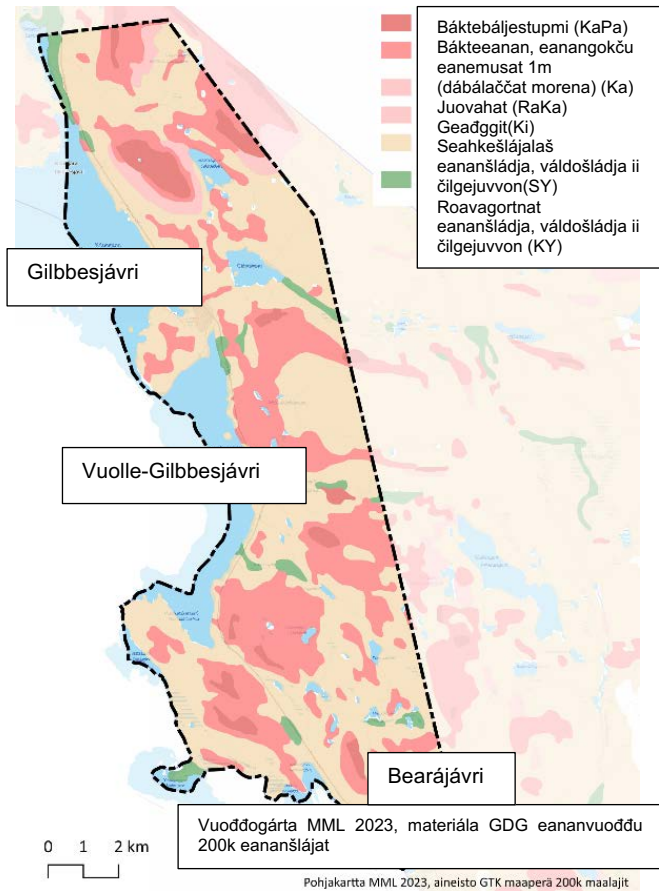
Divrras geologalaš hápmahumit

Suomas geologalaš hápmahumiid suodjaleapmi vuodđuduvvá eanas luonddusuodjalanláhki ja eananávnnasláhki. Smávviidosaš geologalaš gávdnoštumit leat ráfáiduhhton luonddusuodjalanlága vuodul luonddu muitomearkan.

Geologalaš mánggahápmásašvuoda čilgema ja dorvvasteami vástte birashálddahus lea suorggi áššedovdiinstituhtaiguin inventeren ja árvovuoruhan geologalaš hápmahumiid. Divrras buolžaviidodagat leat suodjaluvvon stáhtaráđi prinsihppamearrádusain jagi 1984 buolžžaidusuodjalanprográmmain. Riikkaviidosaš inventeremat leat dahkkojuvvon 1990-logu rájes luonddu duovddasuodjaleami dáfus divrras bákteviidodagain, báktevuodu smávvačuozáhagain, morenahápmahumiin sihke divrras bieggá- ja gáddegearddádagain. Jagi 2011 álggahuvvui juovahattiippaid riikkaviidosaš inventeren Geologiija dutkanguovddáža ja Suoma birasguovddáža ovttasbargun.

Lávvaquovllus leat identifiserejuvvon njeallje riikkaviidosaččat divrrasin klassifiserejuvvon juovahaga²: Sáná juovahagat (KIVI-19-200), Čahkkajávri³ lulábeale juovahat (KIVI-19-201), Muotkkádaga nuortabealli (KIVI-19-202) ja Mohkkevárri (KIVI-19-209).

Gilbbesjávri guovddášgili davábealde leat Sáná juovahagat, mat hápmahuvvet golmma, viiddes, govtolaččat ovdánan čievránjirrahápmahumis Sáná

Lávvaquovllu eananvuodđu (GTK 1:200 000).

oarjedavvi-, oarjelulli- ja nuortadavviriiddiin. Juovahagat leat šaddan buolašmollaneami čuovvumuššan. Oba čuozáhat gullá Sáná divrras

duovddaollisvuhtii (MAO120156). Čuozáhaga oarjeoassi gullá Sáná luonddusuodjalanguvlui ja Natura-guvlui (FI1300112). (FI1300112).

Čahkkajávri lulábeale juovahat lea Čahkkajávri lulábealde, sulaid 2 kilomettara Gilbbesjávri guovddážiis nuorttas. Čuozáhaga lulábeale lahka manná kalohttageinnodat. Čuozáhat leat oalle viiddis, bures ovdánan boldnemorena bajildusjuovahat. Čuozáhat šaddá guovtti deahtásit juovahaga viidodagas, main davit, Čahkkajávri gátti juovahat lea muhtin oassái rovusčáhcejuovahat. Čuozáhat gullá viiddes boldnemorena- ja buolžagietti oassái, mas leat mánga iežánai morena bajildusjuovahatdeahsusvuoda. Bodnečáhci oidnosta rovusčáhcejuovahatoasi geđggiid ráguin.

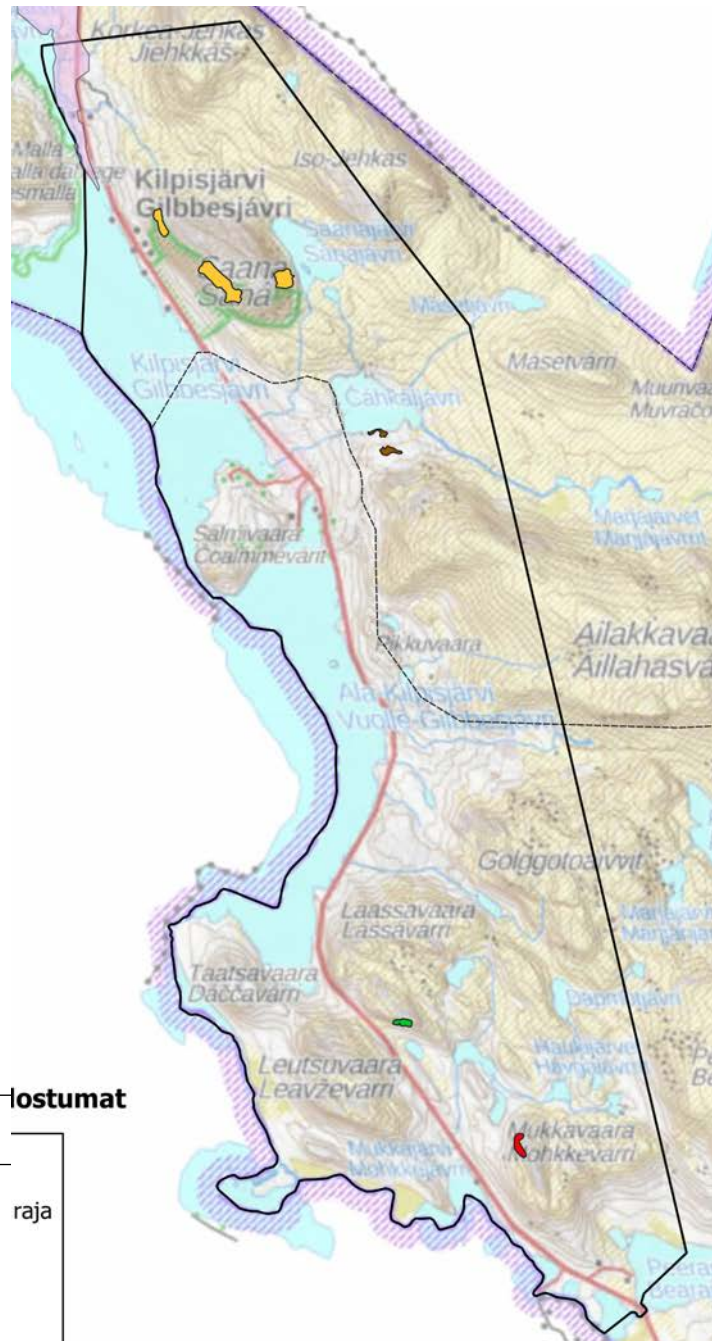
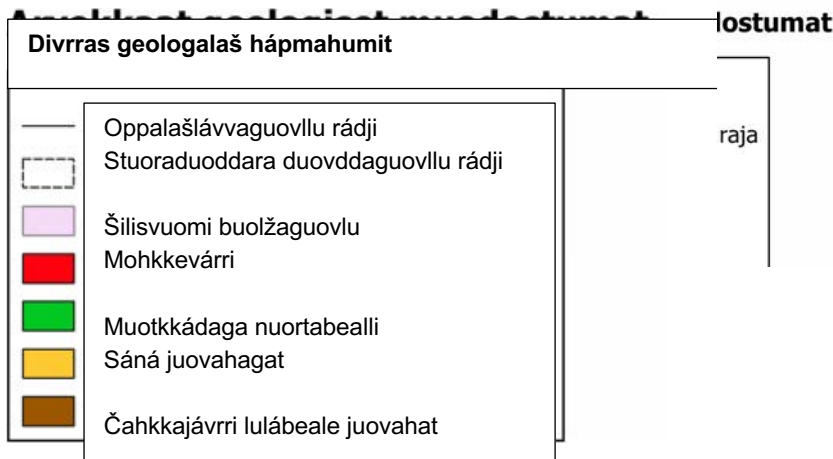
Muotkkádaga nuortabealli čievránjirrahápmahumi lea Muotkkádaga nuortabeal bávti lulábealde, sulaid 11 kilomettara Gilbbesjávri guovddážiis nuorttaslulás. Gilbbesjávri luodda manná čuozáhaga oarjabealde. Čuozáhat leat oalle viiddis, oalle bures ovdánan njirrančievráhápmahumi gárttas namahis bávti lulleriiddis. Bálddalaš njirrančievráid ollisvuolta lea vádjit 400 mettara guhki. Juovahat lea šaddan buolašmollaneami čuovvumuššan.

² Räsänen, J., Teeriaho, J., Kananoja, T. & Rönty, H. 2019. Valtakunnallisesti arvokkaat kivikot: Osat 1 ja 2. Helsinki: Ympäristöministeriö.

³ Riikkavuloža gártabáikkis (<https://asiointi.maanmittauslaitos.fi/karttapaiikka/?lang=fi>) báiki lea merkejuvvon Čahkkajávri -namain. Guovllu sámegeiel geavaheaddjat atnet nama Čahkkajávri ja lohket Čahkkajávri-nama vearrut merkejuvvon. Dán jorgalusas adnojuvvo sámegeiel giellageavaheddjiid atnin Čahkkajávri hápmi (jorgaleaddji fuomášahttin).

Mohkkevári juovahat lea Mohkkevári oarjeriiddis, sulaid 16 kilomettara Gilbbesjávri guovddážiis nuorttasulás. Čuožáhat lea oalle bures ovdánan juovahat, mas leat čievranjirranlágan iešvuogit. Váldooasis juovahat lea báikki nala mollanan juovahat, muhto geađggit leat fierran muhtin oassái riiddi vulos. Juovahagat leat šaddan buolašmollahuvvama čuovvumuššan.

Dasa lassin Šilisjávri bodnečáhceviidodagas lea báikkálaččat divrras buolžaguovlu, mii lea inventerejuvvon Sámi Bodnečáziid suodjaleami ja geađgeávnnašfuolahusa oktiheivehanprošeavtta (Poski-prošeakta) 2. muttu (2016–2020) olis. Šilisvuomi buolžaguovlu vuhtto čielgasit birrasisttis ja lea duovdaga dáfus mearkkašahti. Guovllu viidodat lea s. 395 há. Duoddariid gaskasaš bohkái gearddástuvvan buolžaráiddu oasis lea sulaid 6,3 km guhkes, davvilulliháltti molkkohalli baskkes čielgi. Čielggi, mas lea baskkes aláš, allodat lea 10–20 m. Bálddalas čielggit leat muhtin sajies, oalgebuolžžat ja bolnnit leat eatnat. Davimus oasis buolža čoahkkana measta duššefal geđggiin ja bákteleaiggahagain. Váldegotti ráji oavnnijil lea rástárávdnješielbmá, mas jiehkkejohka lea doidán bákteleáža ráinnasin ja rahpan dasa golbma smávvalágán rástárávdnjegura, main nuortalulimussan lea sulaid 10 m čiekŋalis noaidegievdnelágan roggi. Buolžža gearddástuvvama maŋŋel maid Gilbbesjávri jiekŋajávri oavvušroggi lea vuohččan leamaš Šilisvuomi bogi davágeahčen. Báktesielmmá goappánai bealde lea čielge-buolža-boldne- ja roggefierbmi. Dalán Norgga bealde lea unna sandurstealláš. Guovllu lulleoasis čielggi aláža dássi lea 480–500 m mdb, gaskaoasis dásis 515–520 m mdb ja davimus oasi alimus bolnnit dásis 545 m mdb.

Divrras geologalaš hámit gárttas

Tabealla 2. Divrras geologalaš hápmahumit oppalašlávvaovuillus.

Hápmahumi namma	Hápmahupmi	Hápmahumi allodat	Viidodat (há)	Árvaluohkká
Sáná juovahagat	Čievranjirran	220 m	38,4	1
Čahkkajávrrí lulábeal juovahat	Morenajuovahat / Rovusčáhcejuovahat	32 m	5,7	3
Muotkkádaga nuortabealli	Čievranjirran	125 m	3,6	2
Mohkkevárri	Juovahat / Čievranjirran	90 m	5,5	4
Šiilivuomi buolžaguovlu	Buolža	10–20 m	395	4

4.2.3 Šattolašvuoha ja luonddutiipat

Gilbbesjávrrí guovllu šaddogeardi lea iešvuđot ja mánggabeallásaš. Válđooassi Suoma báktevuodus gullá ng. prekanbrisalaš vuđđobávtti guvlui, gos duottarguovlluid báktevuodđu lea suvrris ja šaddogeardi lea šattohis danasguolban. Gilbbesjávrrí guovllu šaddogeardi spiehkasta iežá Suoma duottarguovlluin. Gilbbesjávrrí guovllus leat eatnat gáلكagáibideaddjišattut ja -sepmolat guovllu gáلكadoalli eanavuodđu dihte. Eanodaga Giehtaruohtasa oarjedavimus osiin leat gáلكaguovllut, main deaivá gáلكka gáibideaddji ja duottaršaddogearddi, mii oidá gáلكka⁴. Guovlu lea stuoraduoddariin, badjel 400 mettara meara dási bajábealde. Gaska Davvi Jiekrjamerrii lea dušše 40 kilomettara, nu ahte guovllus leat Suoma dáfus spiehkasteaddji mearrašlájat⁵.

⁴ Kontula, T. ja Raunio, A. (doaimm.) 2018. Suomen luontotyypien uhanalaisuus 2018. Luontotyypien punainen kirja. Suomen ympäristö 5. Suomen ympäristökeskus ja ympäristöministeriö.

⁵ Helsingin yliopisto, Kilpisjärven luonto. Čujuhusas: <https://www.helsinki.fi/fi/tutkimusasemat/kilpisjarven-biologinen-asema/tieto-asemasta/kilpisjarven-luonto>

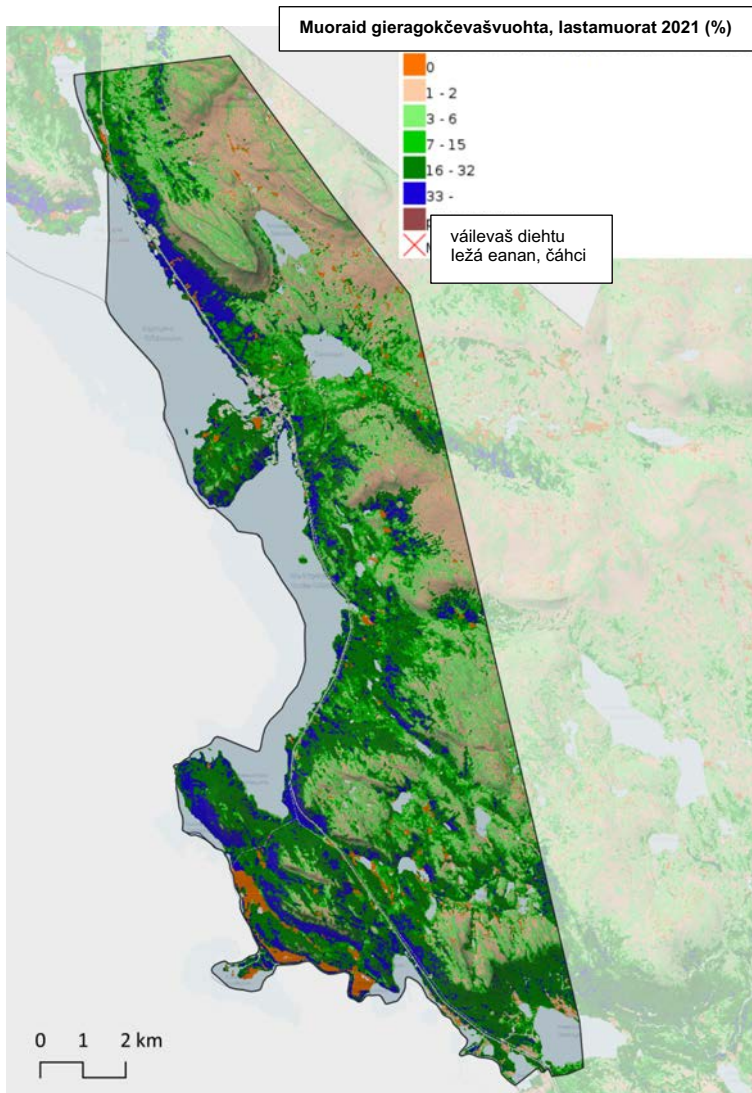
Govva lávvaguovllus Vuolle-Gilbbesjávri guovllus Čoalmmeváriid badjel Sáná guvlui. Govas vuohttu čielgasit Sáná ja duogáza iežá duoddariid alášguovlluid muorahis bálljáš. Gilbbesjávri gáddeguovllut ja duoddariid vuolleriidit leat muoraid gokčan lagešvuovddit. (Govva Lentokuva Vallas)

Gilbbesjávri guovlu lea Duottar-Sámi šaddogeardeavis. Lagešvuovddit gokčet viiddes guovlluid. Gilbbesjávris, galbmalakta mearálaš dálkkádaga guovllus, ordavuvddiid duddjo lagešvuovdi. Bajábealde ordda duoddariid alážiin lea muorahis bálljáš. Ordda sajádaga mearridit ekologalaš ággan bávttit, geađgáivuotta, biekkat ja ritni. Duottar- ja suoldnemihhtár duššadit lagešvuvddiid gaskkohagaid viidát. Dása lassin bohccuid geasseguohtun dáin guovlluin ja jeavddalaš siepmanvesáid ja vesáid borran bajásdolle muorahis jalggaid. Bálljáša allodatavit molsašuddet eatnandieđalaš sajádaga ja dálkkádatdahkkiid jalgii. Bajášhámiid háluvuoda, riiddiid háltti, suivehusa ja biekkusvuoda dihte smávvadálkkádat sáhtta seamma allodagas molsašuddat sakka sierra báikkiin.

Lagešvuovddit leat duoddariid soahkevuovddit. Luonddutiippa govvádusa⁶ jalgii luonddutiipii lohkojuvvojit guovllut, main muoraid oallesgokčevašvuotta lea unnimusat 70 %. Lagešvuovddit sáhttet juhkkjuvvojit biepmusdoallivuodaset jalgii sierra šaddogeardeatiippaide. Dát leat goikásat ja oalle goikásat, varrasat sihke rohtolágan lagežat ja lagešrodut. Suoma luonddutiippaid⁷ uhkivulošvuoda luohkkájuogu jalgii lagešvuovddit ollislašvuotta leat luonddutiippaset jalgii šaddan vára vuollái (VU). Iežá duottarguovllu muorrás luonddutiippat leat ee. suhpebohtožat.

⁶ Kontula, T. ja Raunio, A. (doaimm.) 2018. Suomen luontotyyppien uhanalaisuus 2018. Luontotyyppien punainen kirja. Suomen ympäristö 5. Suomen ympäristökeskus ja ympäristöministeriö.

⁷ Kontula, T. ja Raunio, A. (doaimm.) 2018. Suomen luontotyyppien uhanalaisuus 2018. Luontotyyppien punainen kirja. Suomen ympäristö 5. Suomen ympäristökeskus ja ympäristöministeriö.

Govas lea buktojuvvon ovdan lastamuoraid gieragokčevašvuohta (%) Luonduriggodatguovddáža materiála (MVMI 2021) jelgii. Gilbesjávrrí gáttiin lagežat leat gokčevaččabut. Duoddariid ja váriid riiddiin muorat hárvot ja alášguovllut leat muorahis bálljáš.

šaddan vára vuollái (VU).

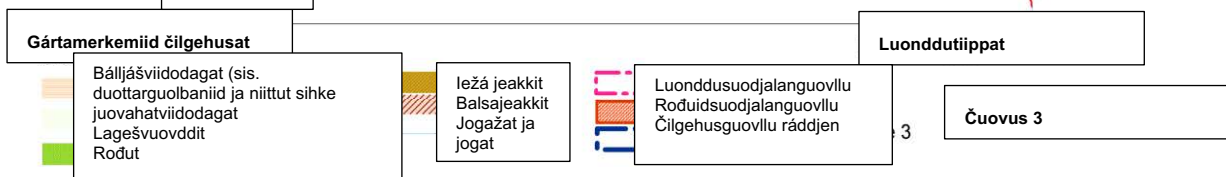
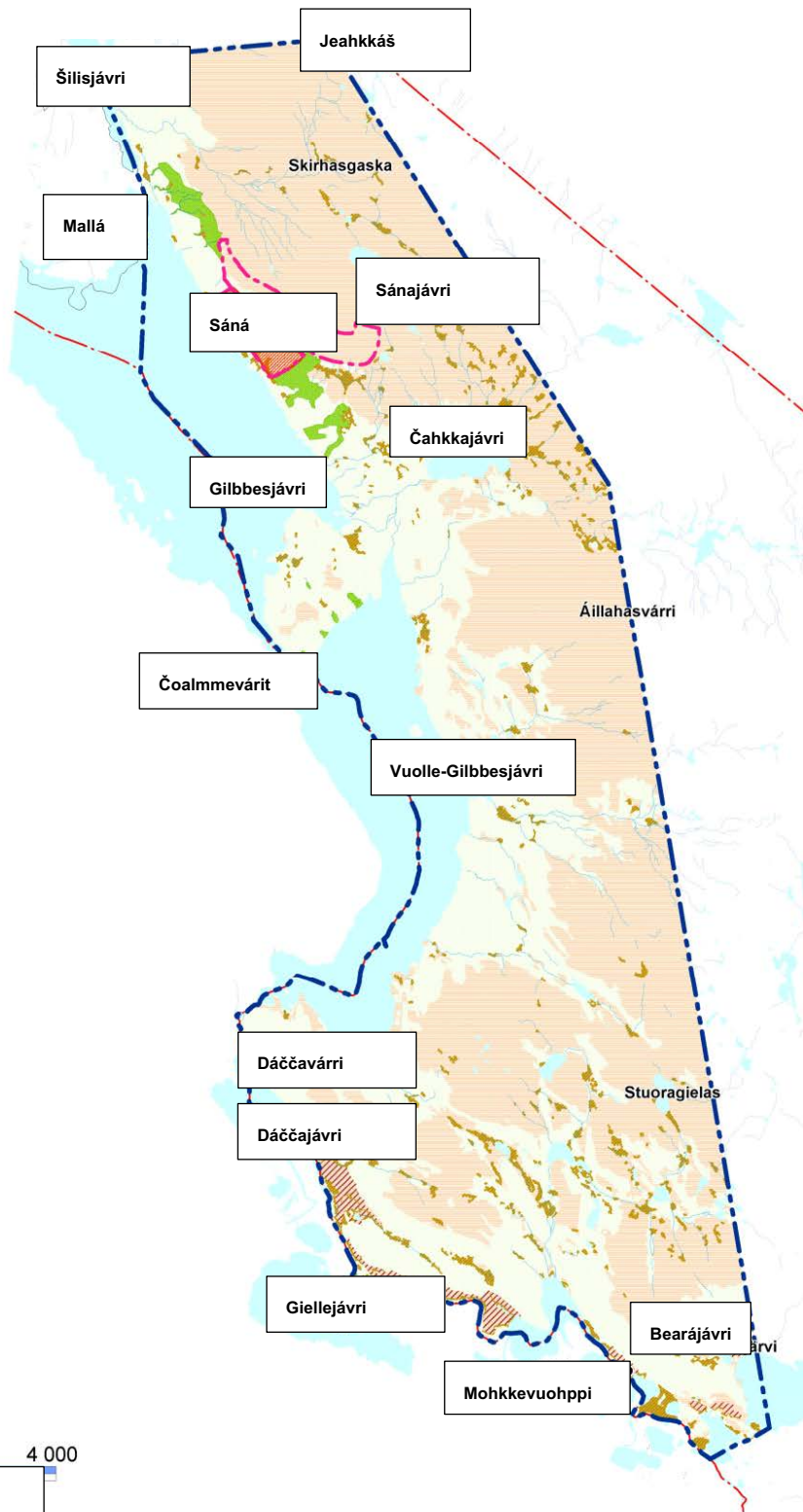
Luonddučilgehusa meahccegalledeamit dahkkojuvvoje 10.–14.7.2023. Dat čuoziuvvoje guovlluide, main lávas lea čujuhuvvon rievddadalli eanangeavahus. Meahcis dárkkistuvvon guovlluid šaddogeardi lea govviduvvon dárkileappot luonddučilgehusas⁹. Govvadásat buktojuvvojit ovdan lávvačilgehusas čoahkkáigeassun.

Muorahis guovlluin muoraid ollislašgokčevašvuohta lea alimusat 10 %. Duottarguovllu muorahis luonddutiipat leat duottarguolbanmiestagat, duottarguolbanat, duoddariid suoidneguolbanat ja duottarniittut, jasat ja ja muohtabissumat, govuseatnamat, girseádjoatnamat sihke duoddariid sáddobáljestumit. Muorahis luonddutiippain duottarguolbaniin leat mánggat uhkivuloš luonddutiipat ja maid uhkivulošvuođa galgá bearráigeahččat. Jasain ja muohtabissumiin leat mánggat ravddamus ráje uhkivuloš (CR) luonddutiipat. Muorahis bávtiid ja juovahagaid luonddutiipat leat duolba bávtit, heanggobávtit, juovahagat ja njirrančievrrat.⁸

Duottarguovllu sisčáziid luonddutiipat leat jávrrit, duottarláttut, duottarguovllu čáhcegobástagat, gierragat, unnajogažat ja jogat. Davvi-Sámi jávrrit leat uhkivulošvuođa luohkkájuogu jelgii dakkárat maid galgá bearráigeahččat (NT). Duottarláttut eai leat uhkivuložat, dat lea luonddutiippa, mii seailu (LC). Duottarguovllu rávdnječáziin jogat leat dakkárat, maid galgá bearráigeahččat (NT), iežá luonddutiipat seilot (LC). Gáldoluonddutiipat leat šaddan vára vuollái (VU) dehe daid galgá bearráigeahččat. Duottarguovllu jeakkit leat bálljášjeakkit ja duoddariid unnajeakkážat, balsa- ja riidejeakkit sihke áigodatnjeaššit. Duottarguovllu jekkiin ja jaggeovttastumiin uhkivuložat leat balsajeakkit, mat leat luohkkájuogu jelgii

⁸ Kontula, T. ja Raunio, A. (doaimm.) 2018. Suomen luontotyyppien uhanalaisuus 2018. Luontotyyppien punainen kirja. Suomen ympäristö 5. Suomen ympäristökeskus ja ympäristöministeriö.

⁹ Sweco Finland Oy, 2023. Luontoselvitys 2023. Kilpisjärven osayleiskaava.

Lávvaquovllu luonddutiipat gárttas. Guovllus leat eatnat bálljázat ja lagešvuovddit.

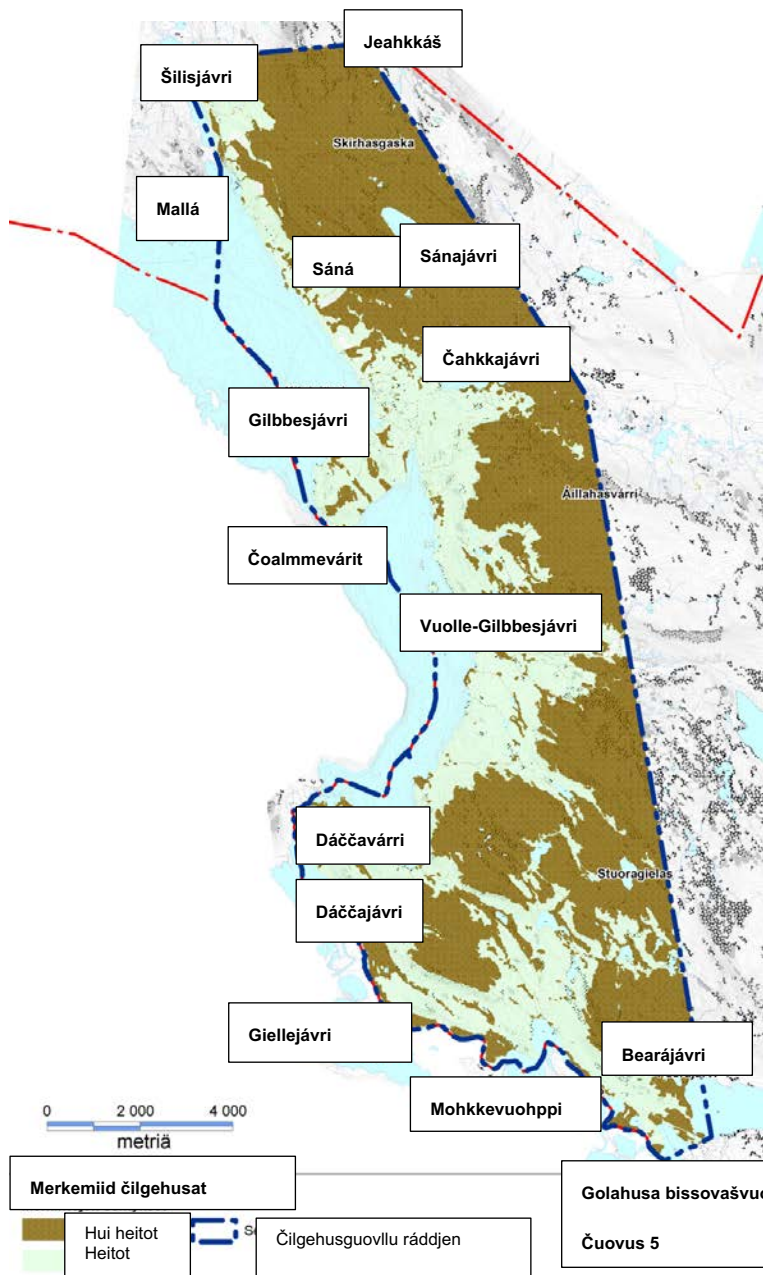
Plánenguovllu muorat čoahkkanit lagežiin, mat báhcet vuollegážžan.

Ordda bajábealde lagešvuovdeguovlu molsahuvvá bálljážin.

Huksejuvvon eatnamiid, earret luottaid, šiljuid ja iežá eananvuodustis hábmejuvvon viidodagaid, guovllu luondu lea luondduvidá ollisvuolta dehe luondduvidálagan. Meahccegalledanguovllut leat lagešavis. Lagešvuovddit molsahuvvet tiippaset jalgii oalle goikásin rohtolágánin. Rohtolágan lagešvuovddit leat čalmmis anihahti (NT) luonddutiipa, oalle goikkis ja varas lagešvuovddit molsahuset várá vuollái šaddan tiippain (VU) hui uhkivuložiidda (EN). Lagešvuovddit leat ollislažžan várá vuollái (VU) šaddan luonddutiipa.

Meahccegalledanguovlluin leat mánggat gáldut ja ádjagat. Luondduvidagáldut leat čáhcelága 2. logu 11 § jelgii čáhceluonddutiipat, maid luondduvidá dorvvohuhttin lea gildojuvvon.

Divrras šlájaid dihttomat čoahkkanit Sáná riiddide ja eanasin suodjalanguovlluide. Uhkivuloš ja iežá divrras šlájat gávdnojit goitge iežá báikkiinnai, muhto Sáná guovlu lea buoremusat dovdojuvvon. Meahccegalledemiin fuobmájuvvui ruonáváksi, man uhkivulošvuođa galgá bearráigeahččat. Sajádatlávaid čilgehusain leat gávdnon maid ođđa šládjagávdnoštumit. Gilbbsjávri guovllu uhkivuloš seamušlájat gávdnojit gálkadoalli eallinbirrasiin čáhcejekkiin, ájabáikkiin, jogašguorain ja báljes gálkageađggi nalde. Čáhcejekkiid, ádjagiid ja ájajekkiid lassin iežá sepmoliidda dehálaš eallinbirrasat leat ee. gálkadoalli juovahagat ja báljes darfebajildusat, duottareatnamiid jogašgierragat, čáhcegobástagat ja unnajogažat sihke rođut.

Šaddošlájaid gávdnoma ja luonddutiipaid lassin lea árvvoštallojuvvon lávvaguovllu šaddogearddi golahusa bissovašvuohta. FCG luonddu-čilgehusas (2010) golahusa bissovašvuođa iešvuođat leat seasaduvvon oppalaš iešvugiid jelgii: duottarguolbaniid ja duottarniittuid sihke jekkiid ja rođuid golahusa bissovašvuohta lea hui heitot ja lagešvuvddiid golahusa bissovašvuohta heitot. Davvi ja earenoamážit alppiinnalaš šaddogeardi lea hearke guorbat ángiris eallinbirrasa ja oanehis šaddobaji sihke njozet ođasnuvvi šaddogearddi dihte.

Lávvaguovllu šaddogearddi guorbama bissovašvuohta (Finnish Consulting Group, 2010).

Geađgerásttis gullá plánenguovllu lottiide.
Govva: Andreas Trepte, liseansa: [CC BY-SA 2.5](#)

máנגgabeallásaččat, ja daidda gullet máנגgat hárvenaš šlájat. Čoalmmeváriin eai gávdno mearkašahti eallinbirrasat aitosáš duoddariin ealli beaiveloddešlájaid. Dan sadjái Čoalmmeváriid guovllu lagešvuovddit leat muhtin oassái buorit eallinbirrasat máנגgaide dain ealli šlájaid¹⁴.

Guovllus gávdnojit goddesáhpánat. Govva: kgleditsch, liseansa: [CC BY-SA 2.0](#)

buoidecizáš, ruonábeibboš, skire ja šilljocihci.¹⁵

Jagi 2010 bessenloddečilgehusaid jalgii Čoalmmeváriid bessenlottiid dávjodat lea vuollegaš. Eatnatlohkosaččamus bessenšlájat leat rievssatcizáš, vintán, geađgerásttis, leaibeloddi ja ruksessoadjji. Cizášfállii besse guovllus. Sánajávri-Čahkkajávri guovllu eatnatlohkosaččamus bessenšlájat leat geađgerásttis

4.2.4 Eallit

Jagi 2010 leat dahkkojuvvon bessenlottiid linnjálhokamat Čoalmmeváriid, Sáná-Čahkkajávri sihke Sáná davvedoarjariiddi guovllus¹⁰. Uhkivuloš beaiveloddešlájaid ja beaiveloddešlájaid, maid uhkivulošvuoda galgá bearráigeahččat, gávdnon lea čielggaduvvon Gilbbesjávri lagasduoddariin Välimäki ja Männistö (2011) čuovvunčilgehusas¹¹. Čilgehusguovlu gokčá lávvguovllu davveoasi.

Guovllu mihtilmaččamus ja oinnolaččamus njiččehasat leat eatnasat smávvejursiin sihke buoidda, nirpi, čavrris, miŋka ja goddesáhpán, mii gaskkohagaid gávdno eatnatlohkosažžan. Boazu lea ii-luondduvidá njiččehas, mii váikkuha guovllus sihke oinnolaččamusat ja guovllu šaddogeardá ja luonddutiippaide.¹² Guovllu šattohis ja galbma eallinbiras fállá vánet eallinvejolašvuodaid, nu ahte visot eallit leat oalle unnán. Spiehkastaga dahket goddesáhpániid ja iežá smávvejursiid allajagit.¹³

Gilbbesjávri guovlu dovdojuvvo earenoamáš rikkes ja hárvenaš šaddogeardešlájain ja dán dihte maid beaiveloddešlájat leat spiehkastatlaš

Gilbbesjávri guovllu eallinbirrasiid šattohisvuoda ja oanehis bessenáigodaga dihte loddešlájat guovllus leat oalle vánet. Loddešlájat čoahkkanit lagešvuovddiid šlájain sihke čáhce- ja gáddelottiin. Lagešavi cihcelottiin eatnatlohkosaččamusat leat rievssatcizáš, upmolcizáš, vintán, ruksessoadjji ja leaibeloddi sihke giellavealgu. Jekkiid ja čáhceviidodagaid gáddeeatnamiin gávdno maid suovkacizáš. Eanallottiin lagešavis ádjána rievssat. Muorahis bálljášguovlluid šlájaid gullet geađgerásttis, cizohaš ja állat sihke juovahatduovdagiin giron. Čáhce- ja gáddelottit leat ee. čiksa, snárttal ja čoadjji. Gazzalottiin eatnatlohkosaččat leat cizášfállii lagešvuovddiin ja boaimmáš duottarbadjosiid bávtiin. Gilliguovddážiid guovllus dávebiebmama addin dorvvu dihte cevzet

¹⁰ Finnish Consulting Group, 2020. Kilpisjärvi 2020 -hanke. Luonnontilan selvitys. Enontekiön kunta.

¹¹ Välimäki, P. ja Männistö, K., 2011. Uhanalaisten ja silmälläpidettävien perhoslajien esiintyminen Enontekiön Kilpisjärven lähituntureilla ja Kuonjarvarrin-Tuellihehuputin alueella 2008–2011. Raportti Metsähallitukselle 31.10.2011.

¹² Finnish Consulting Group, 2020. Kilpisjärvi 2020 -hanke. Luonnontilan selvitys. Enontekiön kunta.

¹³ Helsingin yliopisto, Kilpisjärven luonto. Čujuhusas: <https://www.helsinki.fi/fi/tutkimusasemat/kilpisjarven-biologinen-asema/tietoa-asemasta/kilpisjarven-luonto>

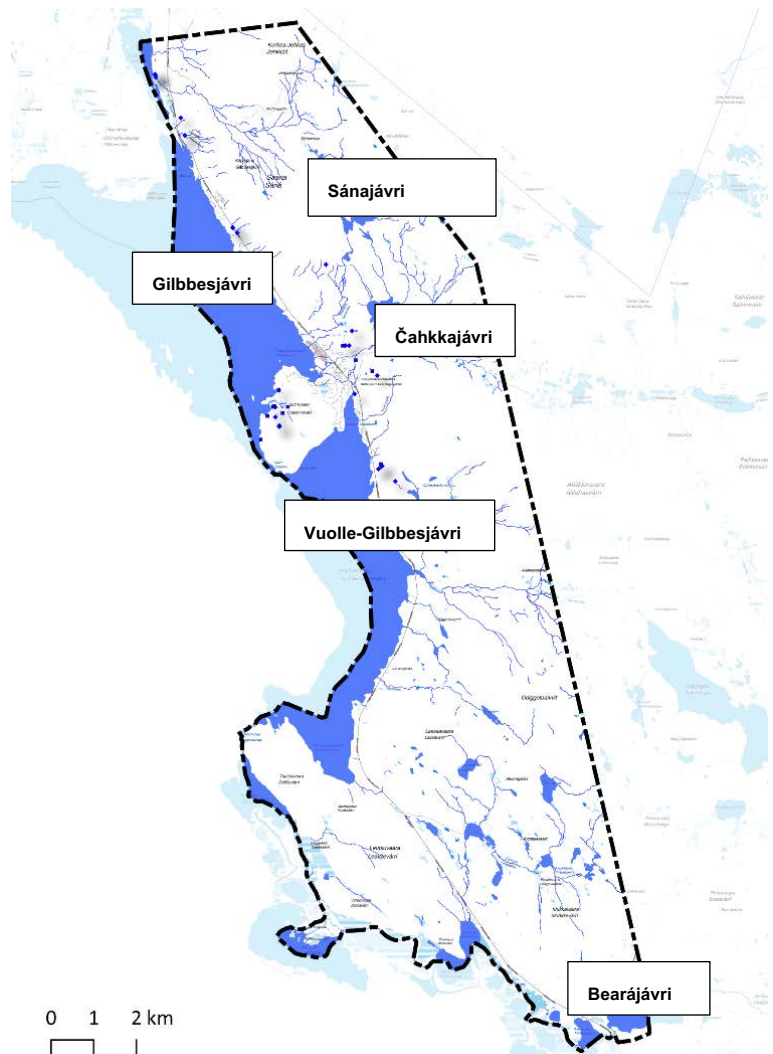
¹⁴ Finnish Consulting Group, 2020. Kilpisjärvi 2020 -hanke. Luonnontilan selvitys. Enontekiön kunta.

¹⁵ Finnish Consulting Group, 2020. Kilpisjärvi 2020 -hanke. Luonnontilan selvitys. Enontekiön kunta.

ja niitocivkkán. Guovllus áicojuvvoje maŋjel eatnatlohkosaččat giellavealgobeassádagat. Sáná oarjedavveriiddi deahttáseamos bessennáddodagat leat rievssatcizázis, vintánis, ruksessoajis ja šilljocizis. ¹⁶

4.2.5 Bajáščázit

Lávvguovlu ollá oarjeoasis Šilisjávraí, Gilbbesjávraí ja Vuolle-Gilbbesjávraí, Dáččajávraí, Giellejávraí, Mohkkejávraí ja Bearaoaggái, maid Geaggáneatnu ovttahtá buohkaid. Guovllu čázádagat gullet Duortnosjoga-Rádjeeanu čázádatviidodahkii. Guovllu iežá jávrrit leat Sánajávri, Čahkkajávri, Bearajávri, Lássajávri, Dápmotjávri, Hávgajávrrit ja mánggat unnit jávrrážat ja namahis láddot. Duoddariin Gilbbesjávraí ja Vuolle-Gilbbesjávraí luotti jogat leat Baskkesgurajohka, Skirhasjohka, Sánajohka, Čahkkajohka, Boldnejohka, Áillahasjohka ja Lássajohka. Hávgajohka luoitá Mohkkejávraí. Dáid lassin leat eatnatlohkosaččat unnit namahis jogažat ja čáhcegobástagat. Duovddadiehtovuđđui lea merkejuvvon dušše akta ája Sánajávreluobbala oarjedavvibeallái. Ovddit luondučilgehusaid ja meahcgegalledemiid vuodul guovllus leat goitge eatnatlohkosaččat ádjagat, mat eai leat merkejuvvon meahcgegártái.

Lávvguovllu bajáščázit. (Vuodđogárta ja materiála Eananmihtidanlágáduš)

Gilbbesjávrrit guovllu čázádagat gullet Duortnosjoga-

Rádjeeanu váldočázádatviidodahkii (67). Lávvguovllu davveoassi gullá Gilbbesjávrrit golganviidodahkii (67.64) ja lulleoassi Geaggáneanu badjeoasi golganviidodahkii (67.63) ja Bearajávrrit golganviidodahkii (67.65).

Jávrriid ekologalaš luohkkájuogus (vesikartta.fi) Gilbbesjávri – Vuolle-Gilbbesjávri gullet ekologalaš dili jalgii luohkkái earenoamáš. Earenoamáš ekologalaš dili lea maid iežá guovllu jávrrin: mat leat Sánajávri, Čahkkajávri, Giellejávri ja Bearajávri. Maidái Geaggáneanu badjeoasi ekologalaš dili lea earenoamáš.

¹⁶ Finnish Consulting Group, 2020. Kilpisjärvi 2020 -hanke. Luonnontilan selvitys. Enontekiön kunta.

Gilbesjávri.

4.2.6 Bodnečázit

Lávvaiguovllus leat guokte luohkástuvvon bodnečáhceviidodaga, Áillahasvárrri (12047114) ja Šilisjávri (12047112), mat luohkástuvvoba čáhceváldima váste dehálaš bodnečáhceviidodahkan. Dasa lassin Šilisjávrrri luohkástuvvo luohkkái E, maid bodnečázis bodnečáhce- dehe eananekosystema lea njuolga sorjavaš. Ovdal guovllus leat leamaš bodnečáhceviidodagat Vuolle-Gilbbesjávri A, B ja C, mat leat sihkkuojuvvon luohkkájuogus jagi 2023.

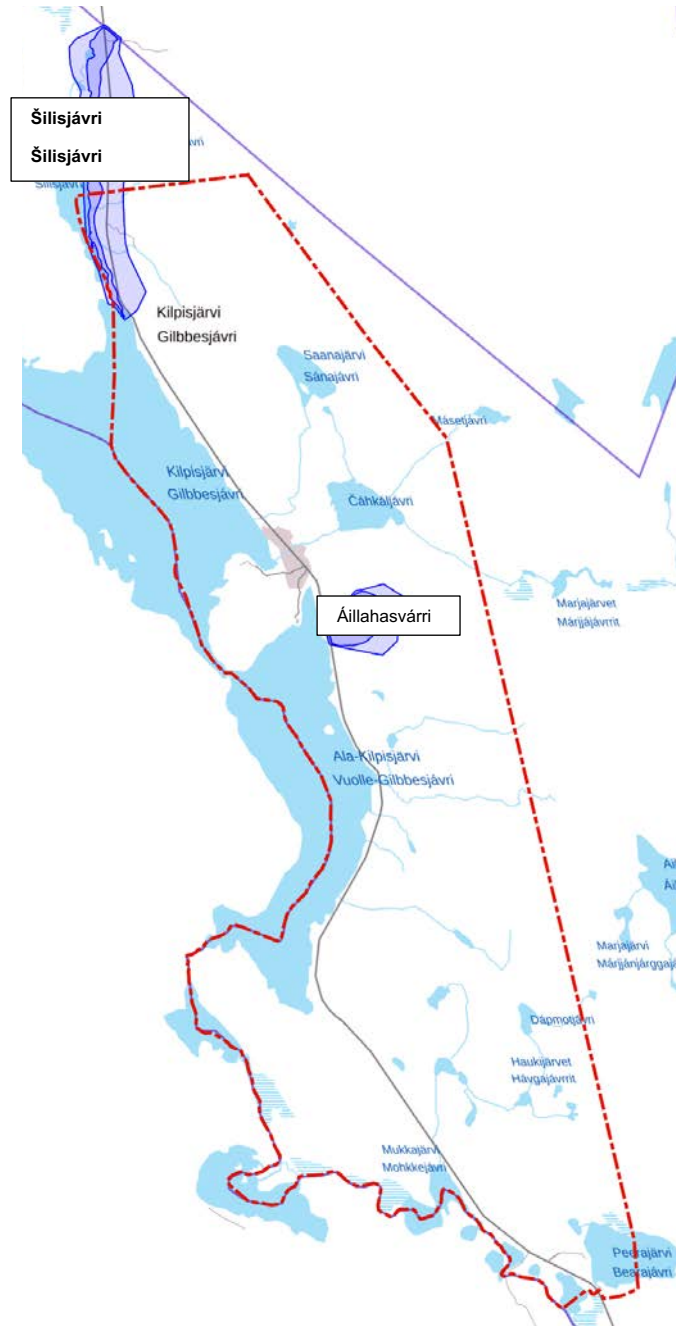
Áillahasvárrri lea unna glasifiluviálalaš hápmáhumaš joganjálmádagaš, man materiála lea sáddoeanan (HK). Viidodahkii boahťá bodnečáhcelassáneapmi nuortabeal riiddi golgamis. Bodnečáhceviidodaga ravddain lea eananvuodđogárta vuodul rabasbákteeanan, mas čáhci vuorddehahttivuođa jelgii golgá bajášgolgamin duolbasit eatnamiidda.

Šilisjávri lea buolžahápmahupmi, mii dolle buolžaráiddu oassái hálttis lude davás. Buolžahápmahumi materiála lea geađgečievra ja sáddočievra. Lulleoasis leat maid sáddogearddádagat. Bodnedáassin lea hápmahumi nuortaravddas morena ja oarjeravddas bodnečáhci. Bodnečáhcelassáneapmi boahťá golgamis, mii fievrasa nuortabeale riiddis. Bodnečáhceviidodat rádjahuvvá eanas morenii ja čázádhkii. Bodnečáhceviidodagas inventerejuvvoje guokte gáldu čakčat 2020. Meahcebergguid olis fuobmájuvvoje earret iežá ája ja bodnečáhceváikkuhuslaš seamulšlájat, man jelgii guovlu oaččui E-luohká. Šilisjávrrri bodnečáhceviidodahkii lea jagi 2024 mieđihuvvon lohpi váldit bodnečázi 500 m³/jándoris. EJB-guovddáža anus leamaš dieđuid jelgii Šilisjávrrri bodnečáhceviidodahkii lea ein plánejuvome čáhceváldinbáiki, ja viidodahkii lea ulbmil ohcat odđa čáhceváldinlobi lagasjagiid.

Dasa lassin lávvaividodagas lea Enontekiön Vesihuolto Oy (Eanodaga čáhcefuolahus rs) čuokkeslágan bodnečáhceviidodat.

Buot bodnečáhceviidodagaid mearálaš dilli (EU) luohkástuvvo buorrin. Šilisjávrrri kemijjalaš dilis (EU) ii leat diehtu, ja dálá dieđu jelgii dat lea meroštallojuvvon čilgehusčuozáhahkan. Áillahasvárrri bodnečáhceguovllu kemijjalaš dilli lea buorre.

Bodnečáhceviidodagat.

Tabealla 1. Lávvaiguovllu dáláš ja anus eret váldojuvvon bodnečáhceviidodagat. (Gáldu: SYKE/Hertta)

Bodnečáhceguovllu	Dovddaldat	Boares luohkká	Odđa luohkká	Ráddjenrievdadus (2023)	Viidodat km ²	Addodat m ³ /d
Šilisjávri	12047112	I	1E	Juo	6,06	630
Áillahasvárrri	12047114	I	1	li	1,74	170
Vuollejávri	12047115A	III	4	Sihkkuojuvvon	0,90	100
Vuollejávri	12047115B	III	4	Sihkkuojuvvon	0,87	230

Vuollejávri	12047115C	III	4	Sihkkojuvvon	1,52	250
-------------	-----------	-----	---	--------------	------	-----

4.2.7 Dulveviidodagat

Gilbbesjávri leat meroštallojuvvon lávvabarggu doarjjan hárvanaš dulvedilit aktii čuohte jagis (1/100a) Dulveriskkaid álgoárvoštallan Duortnosjoga-Rádjeeanu čázádatviidodagas, II Plánebadji raporttas. Gilbbesjávrii dulveriskkat árvoštallojuvvoje eatnamiid allodatmálliid ja čázádagaid gaskačáhceallodagaid bakte gártaseasadeapmin. Dasa lassin adnojuvvoje Gilbbesjávrii čáhceallodaga áicostašuvnnaid dieđut 1/100a.

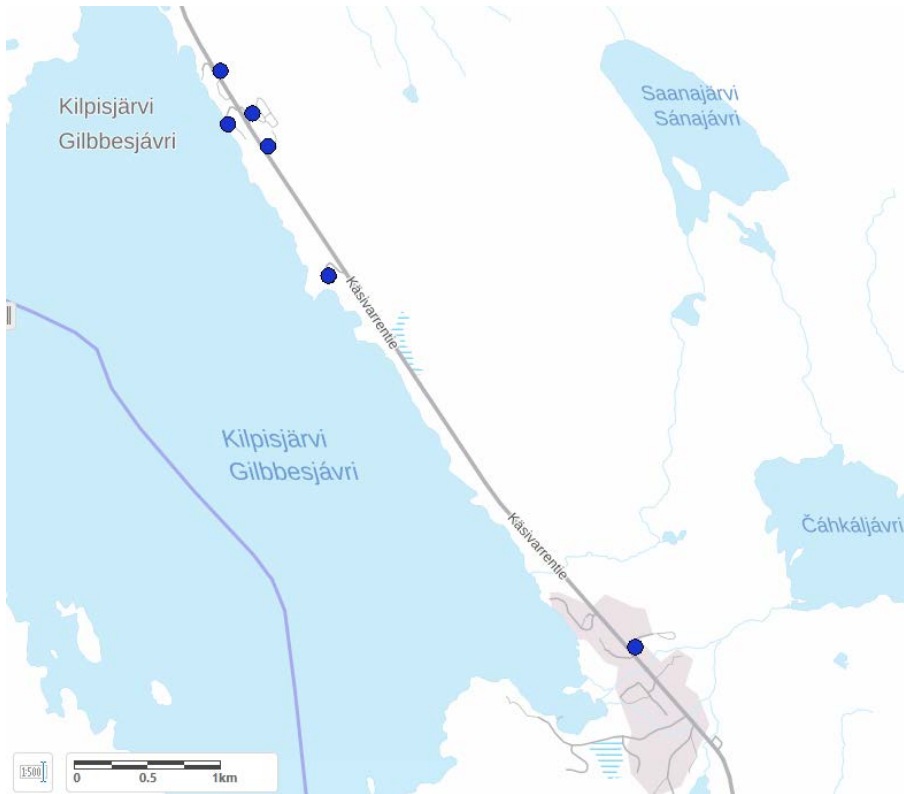
Oppalašlávvgárttas leat čujuhuvvon guovloráddjemat 1/100a ja guovlu, mii lea 1 mettara bajábealde dili 1/100a.

Gárta dulvviin, maid dihttonriska lea aktii čuohte jagis (1/100a)

4.2.8 Billahuvvan eananviidodagat ja eananvuodu billahuvvanriskkat

Oasseoppalašláva guovllus leat čieža vejolaččat billahuvvan eatnama čuožáhaga birashálddahusa birasgártabálvalus Karpalo jelgii.

Gártaválddus Suoma birasguovddáža Karpalo-birasgártabálvalus, Eatnanvuodu dili diehtovuogádaga čuožáhagat Davvi-Gilbbesjávrris ja Gilbbesjávrris gilis.

Gártaválddus Suoma birasguovddáža Karpalo-birasgártabálvalus, Eatnanvuodu dili diehtovuogádaga čuožáhat Beará Luopmogilis.

4.3 Duovdda

4.3.1 Duovddaeangoddi ja duovddaguovllut

Duovddaguovlu lea Nuortabađaeatnama davimus oasi–Sámi duovddaeangoddi, davvioasistis Giehtaruohtasa badjeduoddariid duovddaguovllus ja lullioasistis Eanodaga davvi duottarguovllus.

Giehtaruohtasa badjeduoddariid guovlu

Birasministeriija almmustuhttin duovddaguovlobargojoavkku smiehttamušas¹⁷ Giehtaruohtasa badjeduoddariid duovddaguovlu govviduvvo ná:

Giehtaruohtasa badjeduoddariid báktevuođu spiehkasta oba iežá Suomas. Guovlu gullá namalassii Kaledonidaid ravdaavvá dehege Giellasa váriide. Topografii lea dáidda váriide mihtilmas: vákkit leat jorbavuđogat ja dain leat ceakkoriidehámat U-vákkit, duoddariid riiddiin leat juovahagat, mat firret ja dain leat ceakkobávttit. Mánngajagáš jasat guovdu viiddes muorahis bálljášguovlluid deattuhit várrás duovdaga miellagova. Duoddarat leat eanas goitge suoibmamohkagat, Alimus čohkat ceagganit roahkka badjel 1 000 m mdb. Suoma alimus čohkka Háldi lea 1328 mettara allat. Guovllus leat unna šelgesčázát duottarláttut ja daid stuorit vággejávrrit. Guoikás jogažat ja jogat golget duoddariid ja váriid loamus.

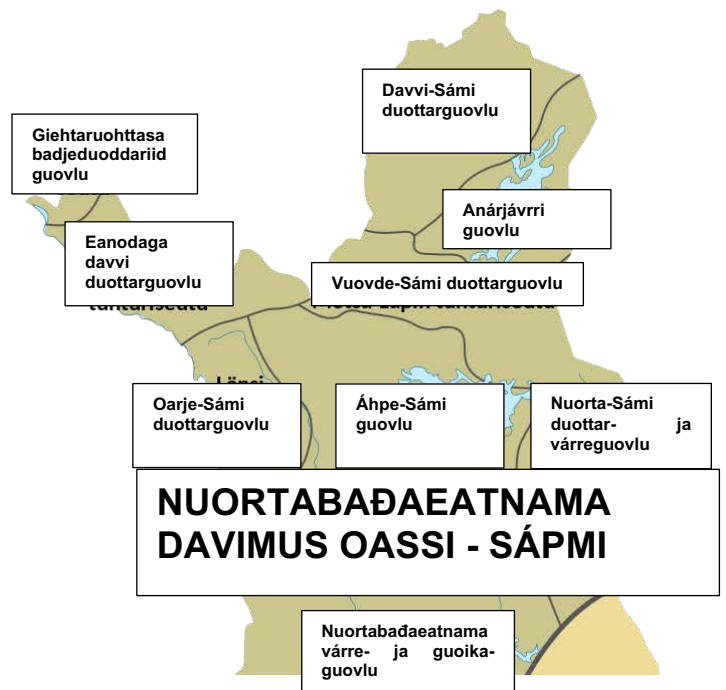
Guovlu gullá alppiinnalaš šaddogeardeavvá. Šaddogearddi oppalaš oainnus lea diliid goavisvuoda dihte guorbbas, tundralágan. Riiddiin leat lagešvuovddit, muhto veahásge badjosit guovllut leat muorahis bálljážat juovahagaineaset. Báktevuođu gákkadoallivuoda čuovvumuššan mánnggain báikkiin lea goitge hui rikkes šaddogeardi. Jeakkit eai olus leat.

Orrun lea vánet. Muhtin boazodoalu huksehusat ja gaskaboddasaš orrunvísttit leat duottarguovlluin. Dálá áigge orrun lea čoahkkanan guvlui lagamusat turismaealáhusaiguin bargama dihte. Riikkamet boarráseamos suodjalanguovlu, Mallá luondumeahcci ja dan lahkasiin dovdojuvvon Sáná leat oarjedavvečiegas geasuheame vánddardeddiid.

Eanodaga davvi duottarguovlu

Eanodaga davvi duottarguovlu govviduvvo duovddaguovlobargojoavkku smiehttamušas¹⁸ čuovvovaččat:

*Eanodaga davvi duottarguovllus oalle ceakkoriiddát duottar- ja várreeatnamat ja vuollegit boldneeatnamat molsahuddet. Duovdagiid háldejit viiddes duoddarat **dulbes jalgadagaideasetguin**, mat loktanit juobe badjel 900 mettara (mdb) allodahkii (Roahpi). Dábálaččat várit ollet goitge eanemusat 600 mettara rádjái. Vákkit leat várreguovlluin dávjá čohkalisvuđogat, ng. V-vákkit.*

Duovddaeangoddejuohku duovddaguovlluin. (Govva: Oona Räsänen, CC BY-SA 3.0).

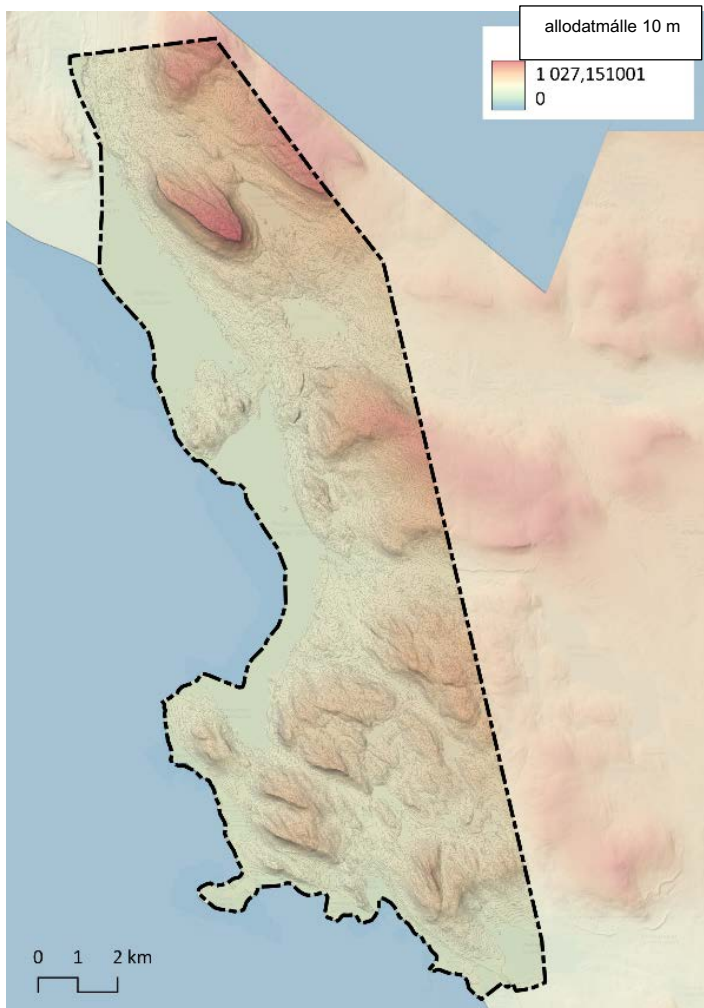
¹⁷ Ympäristöministeriö, 1992. Maisema-aluetyöryhmän mietintö: 1, maisemanhoito. Helsinki: Ympäristöministeriö, 1992.

¹⁸ Ympäristöministeriö, 1992. Maisema-aluetyöryhmän mietintö: 1, maisemanhoito. Helsinki: Ympäristöministeriö, 1992.

Guovlu sulástahtá duottarlágan badjeduolbása iešvugiid, daningo dat lea muhtin oassái ordda bajábealde. Eanas guovllus lea goitge hárvves, goike-, dávjá jeageleaddjás soahkevuvddiid gokčasis. Goahcevuovddit váilot measta ollásit. Guovlu lea davviboreálaláš – alppiinnalaš avvi, vuovddi ja duoddara molsahuvvanavvi.

Unna ja gaskastuora šelgečázát jávrrážat leat oalle olu. Maiddái jogat ja jogažat leat eatnat. Jeakkit leat Duottar-Sámi balsajeakkit ja dat leat molsahuddi olu. Guovllu gaskaleamos osiin Leahttáseanu ja Darvvatjoga gaskkas badjel bealli eatnamiin leat bovdna- ja balsajeaggin. Dát guovlu juohká oba guovllu guovtte sadjái, daningo oarjeoasis jeakkit leat unnán ja nuortaosiinnai vánet. Oarjeosiin duovddaiešvuodát leat cekkoseappot ja juovvábut ja doppe dat lea maid rámsásit go gaska- ja nuortaosiin. Jeaggás gaskaosi guovllus ja nuortaosiin eatnamat leat oalle duolbásat. Molsahuddama gaskaosiid jeaggás vumiid duovdagiidda buktet čáppa buolžaráiddut ja daid sáddodievát.

Álbmot leat álgoálgosaččat leamaš sápmelaš. Rádjeeanu-Geaggáneanu vákkis lea suopmelaš ođđaorrun. Orrun lea hui biedgguid, ovttaskasviesuin ja eanemusat unnagilážiin orrun. Fásta orrun ii vel maŋemus áiggiid rádjái gullan sápmelaččaid bohccuiguin bargama lundui, muhto guđege veagas lei geasse- ja dálvedállu sierra guhkkín eret nuppiineaset. Orrunbáikkit molsahudde ovdal áigodagaid jelgii boazobarggu gáibidan guođoheami ja johtima jelgii; 1960-logu álggu rádjái muhtin veagat orro unnimusat oasi jagi goadís.

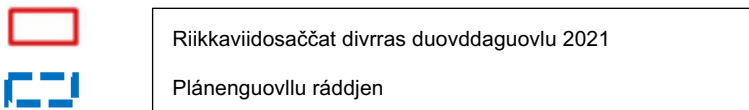
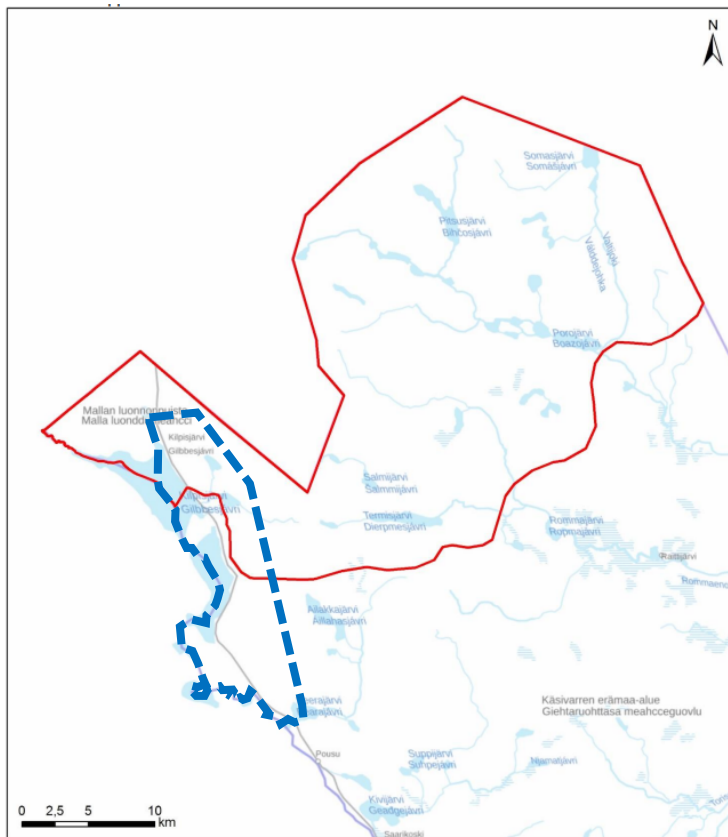
Guovllu buncagovva, dehege allodatmálla (10 m) Eananmihtidanlágádusa materiála jelgii.

4.3.2 Duovdaga oppalašgovvadás

Duovdaga háldejít stuoraduoddarat Sáná, Dierpmesvárri ja Hálđi, mat leat šaddan Skándaid váriid joaimahuvvama áigge. Maŋjel dáhpáhuvan sirdimat, eananhalláneamit ja erošuvdna leat gievrudan allodatgoriid ovddežis. Suoma alimus báiki lea Hálđi Hálđičohkkanammasaš oalgečohka riiddis (Helssega universiteahtta, Gilbbesjávri luondu). Suoma eatnandieđalaš guovlojuogu jelgii Gilbbesjávri lea Eanodaga badjeduottarguovllu oassi, man duovdagat leat alla rámsšoeatnamat. Sáná čohkka lea váile kilomettarbeale Gilbbesjávri bajáža (473 m) badjelis. Duoddarat hábmejít goamaid, mat dollejit nuorttaslulás. Daid duolba alážat mihtot nuorttasdavás, muhto nuortadavveriiddit gávdnojit dávjá ceakkobáktin (FCG 2010).

4.3.3 Divrras duovddaguovllut

Plánenguovllu davveoasit gullet Giehtaruohtasa stuoraduoddariid duovddaguvlui, mii lea árvvoštallojuvvon riikkaviidosáččat divrras duovddaguovllun jagi 2021 gárvánan birasministeriija ráhkadahtán inventeremis.

Giehtaruohttasu stuoraduoddariid guovlu lea luonddu- ja geologalaš árvuiddis jalgii áidnalunddot guovlu oba Suomas. Guovllus leat Suoma alimus duoddarat, ja dan šlájain leat mánggat šaddo- ja eallišlájat, mat eai leat Suoma iežá báikkiin. Duovddaguovllus deaivvadit sápmelaš- ja boazodoallokultuvrra šaddadan gearddádagat sihke rádjegeavvama, soahtedoaimmaid ja turismma duovdagat. Rájiidrasttildeaddji duovddaguovllus šaddá gieđaguin guoskkaldahtti sámi kultuvrra guhkes historjá sihte stáhtaid gilvu Sámi eatnama eaiggáduššamis.¹⁹

4.3.4 Duovddaráhkadus

Giehtaruohttasu stuoraduoddariid guovlu gullá áidna guovlun Kaledoniidaid ravdaavvá dehe Giellasa váriide. Duovdaga vuodđoráhkadus lea bohciidan nannánjerna suddama jalgii ja go lea lihkahallan suddančáziid jalgii bođueananávdnasiid. Jiehkít leat jalgen bávtiid ja jorbodahtán bajášhámiid. Duovdaga vuodđoráhkadusa oassin leat ná šaddan buolžžat ja čielggít, mat ceagganiit báktevuođu stuorahámiid nala, ja daid gaskasaš vákkit ja čáhceduovdagat. Duovddaráhkadus ja dan luondduiešvuođat leat stivren olbmo doaimma, orrunbáikki gávdnana ja ealáhusdoaimma. Gilbjesjávrris ii leat árbevirolaččat fásta orrun, daningo orruma dáfus oiddolaš guovllut leat hui unnán.²⁰

¹⁹ Suomen ympäristökeskus, 2021. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet, Ylä-Lappi. Ympäristöministeriö.

²⁰ Destia Oy, 2007. Tunturi Lapin maakuntakaavan maisemaselvitys, Enontekiö, Kittilä, Muonio ja Kolari. Lapin liitto.

Plánenguovllu duovddaráhkadus hápmahuvvá dáktevuodu stuorahámiid nala ceagganeaddji buolžžain ja čilggiin ja daid gaskasaš vákkiin ja čáhceviidodagain. Govas gurut bealde Čoalmmevárit ja guovdu allána Sána. Ovddabealde Vuolle-Gilbjesjávri.

4.3.5 Duovddagovva

Duovddaguovlu lea eanasin juogo vuollegis lagešvuovddi gokčan riideeatnamat dehe rabas duottarbálljáš. ležas rabas duovddaollisvuodas ráhkada Gilbjesjávrii vággi- Geaggáneau vággi, mii earenoamážit Beará guovllus rahpasa viiddes rabas duovddabirasin. Viiddes rabas bealdo-, niito- dehe jeaggeeatnamat eai leat plánenguovllus.²¹

²¹ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

Bearájávrrí guovlu rahpasa rabas duovddabirasin.

Gilbbesjávrrí čoahkkebáikki smávvahámat huksen Čahkkajávrrí čielggi ja Gilbbesjávrrí gaskkas.

Huksejuvvon guovllut luondduset leat jelgii smávvahámagat ja visttiid lassin gilligova lađastallet visttiidgaskasaš ja huksejuvvon guovlluid birra eananhámit ja lagešvuovdi. Gilbbesjávrrí guovddáš lea ceagganan oalle duolba eatnamii lahka Gilbbesjávrrí gátti duovddadillái, man ráddjejit davvin Sáná, nuortan Sáná ja Áillahasvári gaskasaš Čahkkajávrrí čielgi, lulde Áillahasvárri ja oarjin Čoalmmevárit. Sáná vuolde eai leat čielga duovddasajálaš rájit, muhto huksen gávdná saji jávrrí gátti háltásaš riideguvlui, mas oaidná Sáná,

Mallá ja Gilbjesjávrrí guvlui. Beará guovllus Beará turismaguovddáža vistit leat Bearájávrrí ja Geaggaeatnovággái rabas duovddasadjái bahkkedeaddji čielggi ravdaavvá. ²²

Plánenguovllu fiidnásepmosiidda gullevaččat ja dávjjimusat adnojuvvon várdobáikkít leat bohtimat Giehtaruhtasluotta Gilbjesjávrrí vákki guvlui sihke lulde (várdobáiki ja vulos vággái luoitádeaddji luodda) sihke davil (vákki rahpaseapmi Mallá ja Sáná gaskkas), oidnosat Sánás birrasii sihke oidnosat gilliguovddáža guovllus Sáná/Mallá/Gilbjesjávrrí guvlui. Dasa lassín namuhit sáhtá Bearás Leavževárrái doalvu luoddoassi: Sirdáseapmi suoibmamohkat ja vuolládagas bajás guvlui ceakkohámagít duottargiellasiid avvá (ja nuppegežiid) lea váikkuhusa bukti. Maid eanas luoddaguora vuoiñjastanbáikkiin leat luondduset jalgii várdobáikkít. ²³

Duovddagova čuolbmásajit, mat sierranit gáiddusduovdagis, leat guovllus oalle unnán: Muhtin vistit, mátkkoštanvovnnaid guovllu terássat Sáná vuolde, Sáná čohka sivli sihke gáddái bohtán mátkkoštanvovdnasajit heajudit duovdaga aktilašvuoda dehe duovddaárvvuid maidái guhkkelis geahčadettiin. ²⁴

Turismahuksema terássat Sáná vuolde ráhkadit duovddaáru, mii sierrana gáiddusduovdagis.

Guovllu jagiáiggiid molsahuiddan váikkuha duovddagovvii sakka. Dálvet šaddogearddi gokči váikkuhus lea vel unnit go geasset, muhto čuovgaáigi lea nuppe dáfus unnit ja muohta gokčá mánggaid “čuolbmásajit” vuollásis. Skálvvit ráddjejit guovlluid, mat bievlaáigge orrot leame fiidnekeahhtásat. Giđđat valljás suddančázit buktet duovdagii nuppe dáfus golgi čázi elemeantta, muhto nuppe dáfus mielddisbuktet čuolmmaid earenoamážit voimmálaččat bargojuvvon eatnamis ja ceakkoeanansajiin. ²⁵

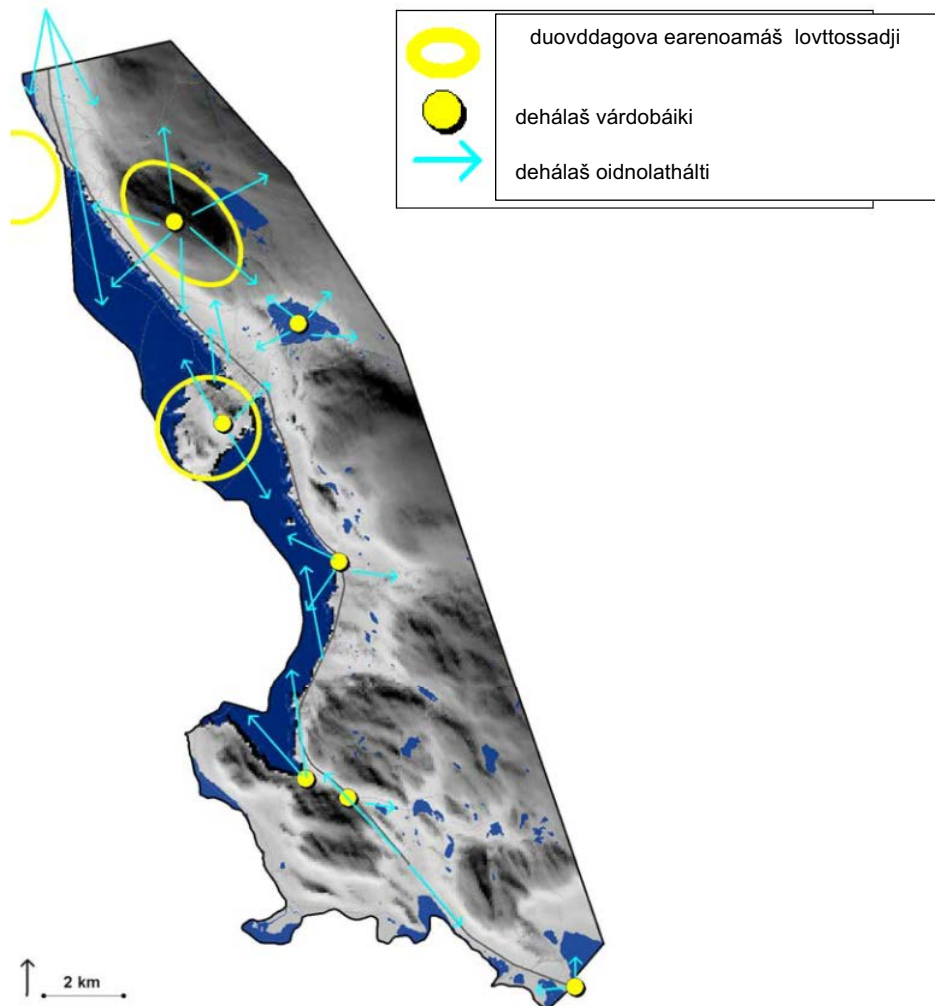
²² Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

²³ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

²⁴ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

²⁵ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

Mearkkašahttimus várdobáikkii, oidnolagat ja duovddagovalaš lovttosajit leat čohkkejuvvon čuovvovaš gártii.

Luoddaduovdda

Giehtaruohtasluotta luoddaduovdda lea váikkhusa bukti. Lulde boađedettiin Beara guovllus duovdda lea várddus. Dán maŋŋel luodda lokta Leavževárrái, mas rahpasit oainnaldagat Gilbbesjávrrí vákki guvlui. Luodda luoitigoahtá eatnovuođu guvlui Gilbbesjávrrí eananhámiid jalgii, maid ráddjejit duottarčielggit, ja mearkkašahttimus eananmearkan ovddabealde rahpaseaddji duovdagis oidno Sáná. Vuolde vákkis, Gilbbesjávrrí gili lulábeal luoddaoasis eatnamiin lea unnánaš molsahuddan ja luodda lea boldnái. Earenoamáš duovddačuozáhahkan dán ráiddus oazžu namuhit Állahasluovtta, man eatnamiin rahpasit oainnaldagat sihke Gilbbesjávrrí ja Állahasjoga vággái ja meahci guvlui. Ovdal go boahtá aitosáš gili guvlui, de dan ovdal leat sierralágán luoddaguora fuorká-, buvttadan- jed. viidodagat. Guovddáš gili guovllus luotta duovddasadji lea saddjái. Luotta ravddain leat stuora goivvohagat, toargga guovlu lea rabas gieddi ja visttit leat dábálaččat oalle guhkkin eret luottas.²⁶

²⁶ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

Giehtaruhtasluotta luoddaduovdda lea váikkuhusa bukti.

Márggaid báikkuid luotta ja visttiid gaskkas lea šaddogeardeavvi. Sierralágán reklámagalbbat leat eatnat.

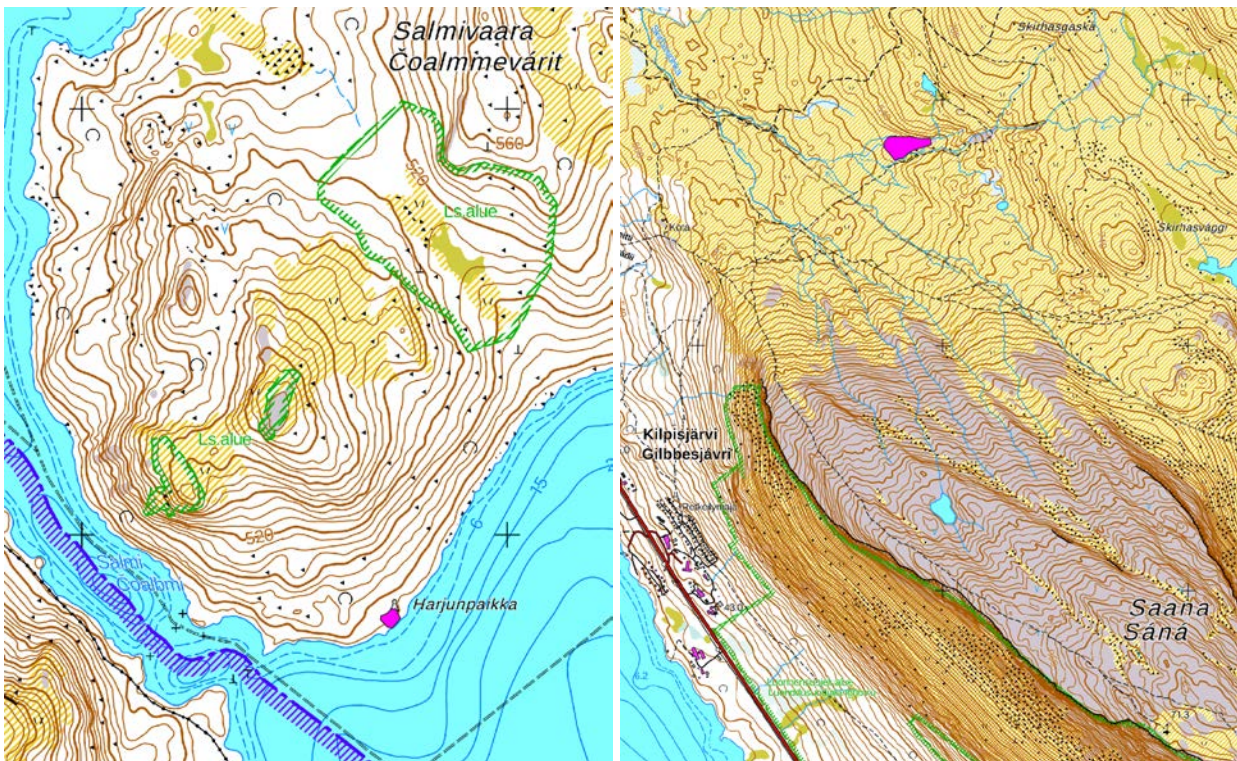
Gilliguovddáziid maŋŋel lea oalle duolba gáddeavvi čuvodeaddji huksekeahces ráidu, mas rahpasit oainnaldagat Gilbjesjávri ja Sáná guvlui. Sáná vuolde oassi guovllu huksemis oidno luotta nala, muhto oassi gokčasa šaddogeardeaviid duohkái. Sáná vuolde guovllu maŋŋel huksejuvvon birrasat leat bieđgguid ovdal duollu guovllu, mii sierrana iežas huksejuvvon ollisvuohtan. Dán maŋŋel maŋemus luoddaduovdaga eananmearka lea kulturhistorjjálaččat mearkašahtti Baskkesgura šaldi, mii goitge lea luoddaráigge johtái oalle oaidnemeahtun. Šalddi maŋŋel eanan loktanišgoahtá Norgga ráji ja muorahis bálljáža guvlui.²⁷

Giehtaruhtaluotta oktavuodas leat mánga vuoiŋnastanbáikki, mat leat saddjejuvvon oainnaldagaid dáfus geasuheaddjin. Ieš vuoiŋnastanguovllut leat goitge dávjá gárvviideaset dáfus lađastallakeahttasat. Márggaid guovlluid birrasis eatnamat leat guorban ja dohko leat šaddan bálggesgurat voimmálaš anu čuovvumuššan.²⁸

4.3.6 Árbevierroduovdagat

²⁷ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

²⁸ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

Árbevierrobiothopaid sajit plánenguovllus leat čujuhuvvon gárttas lila fearggain.

4.3.7 Eanangeavahanávžžuhusat

Guovllu várás jagi 2010 ráhkaduvvon duovddačilgehusas addojuvvojit guovllu plánemii ávžžuhusat, maid jelgii guovllu huksen galggalii leat luonddubiras- ja duovddavuloš ns. doaimmat galggale sajuštuvvot nu ja doaimmaid volymat galget leat dakkárat, ahte birasiešvuogit ja -árvvut seilot, nuppástusguovllut leat fuolalaččat heivehuvvon birrasii ja plánenčovdosat leat buot buohkanassii dahkkojuvvon diđolažžan das, makkárat daid váikkuhusat leat birrasii.

Ođđa huksen ávžžuhuvvo čohkket dáláš huksejuvvon birrasiid, guovddáža, Sána vuollái ja Beara guovlluide, vai nu stuora oassi go vejolaš guovllus seillolii dás duohkonai luondduguovllun. Earenoamážit guovddášviidodahkii ávžžuhuvvo vuohččan dievasmahttinhuksen, muhto maid viidáneapmi, vai Gilbbesjávri guvlui šattalii akta duodalaš guovddáš ja sihke funkcionálalaččat ja biraslaččat lihkostuvvan gili biras. Davvi-Gilbbesjávri ja Bearái ávžžuhuvvo mihá unnit ja smávvamihitosáččat huksen go Gilbbesjávri guovddáža viidodahkii. Iežá osiid jelgii guovlu ávžžuhuvvo guođđit huksema olggobeallái earret guovllus dárbbatlaš smávvahápmasaš vánddardan- dehe turismabálvalusaid “doarjabaikkít” ja boazoealáhusa ráhkadusat.

Huksema sajušteapmái addojuvvojit čuoovvovaš ávžžuhusat:

- Huksema sajušteamis galget váldojuvvot vuhtii lunddolaš duovddarájit: Huksenviidodat, mii boahá suoibma duolbadas- dehe riideráidui, ii galggale viidut guvlui, mas eanan čielgasit cekkosuvvá, muhto ceggosit riideráidui galgá guđđojuvvot luonddudilálažžan huksejuvvon duovddasaji rádjain. Duovddasajiid rádjahuvvama dáfus mearkkašahtti riiddit ja čielggit ja duovddagova háldejeaddji eananhámit galget seilluhuvvot čavddisin.
- Ceakko riideguovlluide ii galgga sajuštuvvot huksen maid dan dihte, ahte vistiid, luottaid ee. sajušteapmi dákkár báikái sáhtá gáibidit vuoimmálaš eananhábmema mii oasistis váfista huksema visuálalaš váikkuhusaid hearkkes ja šattohis birrasii ja sáhtá leat maid erošuvvna dáfus čuolbmái.
- Luopmohuksen galgá doarjalit čilggiide nu, ahte čielggit, eai vistit ráddjejit huksejuvvon duovddasaji. Huksen ii galgga sajuštuvvot nu, ahte dáhkít loktanit badjel duovddasaji ráddjeaddji čielggi aláža: dalle visti čuoldása “čuovgadoardnaláganin” duovddagovas, ja huksejuvvon guovllu visuálalaš

váikkuhus viidu maid aitosaš huksejuvvon duovddasaji olggobeallái. Muoraid gokči váikkuhus lea guovllus eanas oasi jagis unnánaš, nu ahte visttiid sajušteapmi ja allodagat galget heivehuvvot guovllu eanangierraga dásiide.

- Guovddášsajes huksema volyma ja stiila sáhtta sierranit eambo go orrun- ja luopmovisttiid guovllu, mat leat daid birra, vai guovddáš hápmána čielgasit.
- ležá sajes go aivve guovddášlaččamus guovddássajes ávžžuhuvvo, ahte visttit heivehuvvojit nu bures go vejolaš iežá huksejuvvon birrasa ja duovddaollisvuoda oassin. Visttit eai galgga “gilvalit” duovdagiin, mat leat birrasis. Eananmearkalágan visttit sáhttet heajudit huksejuvvon birrasa juohkásmeahttunvuoda ja luonddubirrasa sajádaga duovdaga hierarkijias.²⁹

4.4 Huksejuvvon biras

Gilbbesjárri oruiduhttin dáhpáhuvai oalle maŋŋit, ja danin guovllu árbevirolaš huksenvuodus ii sáhte jur hupmat. Jagi 1916 huksejuvvon gili vuosttaš visti, ovdal namuhuvvon boares Šilisstohpu lei huksejuvvon lulliguovllu málle jalgii. Dat lei guhkes nurkái cehkkojuvvon skoadaškeattes hirsavisti. Hirssaid čađamihttu ii lean beare stuoris, daningo hirssat šadde buktuojuvvot iežá sajes. Dán vuosttaš Šilisstobu duiskalaččat duššade go murdile.

1930-logu bohciidan vánddardandoaibma buvtii mielddis vuosttaš buolvva turismavisttiid. Suoma Mátkkošteaddjisearvi Gilbbesjárri vánddardanstohpu válmmasnuvai ja rahppojuvvui mátkkošteddjiide dáláš Vuovdedikšunlágádusa buhta 1938. Visti lei cehkkojuvvon jagi ovdal Gárasavvonis, gos dat dálvvi áigge sirdojuvvui bohccuiguin Gilbbesjárri. Dátnai hirsavisti bázi soahtedoaimmaid váikkuhusaid ollái, muhto dan sadjái ahte livčče boaldán vistti, duiskalaččat dolvo vistti mielddisteaset ja ceggeje dan Norgga beallái offisearakantiidnan. Doppe visti máhcahuvvui 1946 ruovttoluotta Suoma beallái Gilbbesjárri vánddardeddiid atnui. Dáláš báikái Gilbbesjárri vánddardanguovddáža oassin dat sirdojuvvui vel aktii 1956. Visti lea nappo áidna Gilbbesjárri sođiid ovdalaš áiggi visti, mii seaillui duiskalaččaid duššadeamis. Vistti vuodđoráhkadus lea seilon eatnatlohkosaš sirdimiin fuolakeahtta, dušše idjadanseanggat leat dolvojuvvon eret.³⁰

Go ráffi bođii, de vánddardanguovddáš álgojuvvui hukset Suoma mátkkoštansearvi doaimmas. Áramusaid joavkkus duon áigodaga, nappo 1940-logu loahppageaži visttiid, lea luoddaguoras hui bures seilon kioska, mii stiilaiešvugiid beales lea arkitekta Jouko Ylihannu plánen. Ylihannu (1912-1987) lei bohtán juo 1945 mátkkošteaddjisearvi bálvalussii ja sus lei ovddasvástádus searvi viiddes turismahuksemis, ee. Bállasduoddara turistahotealla lea su giehtačállosa jalgii huksejuvvon. Turistaguovddáš huksejuvvui 1950-logu álggus nu, ahte dasa gulai hirssas restoráŋjavisti, man nuppi geahčai laktojuvvui ovdal namuhuvvon boares vánddardanstohpu, dál ođđa Šilisstohpun navdojuvvon vistin. Ollisvuhtii gulle dasa lassin idjadanáiti sihke stuorit oktasašidjadansadji, mat maid leat lihka bures seilon.³¹

Stáhta eaiggáduššan ja Suoma Mátkkošteaddjisearvi dikšun Gilbbesjárri turismahotealla huksejuvvui 1953. Huksema ovddasvástádus lei Huksenráđdehusas ja plánemis mátkkoštansearvi arkitekta Jouko Ylihannus. Riikkaviidosaččat mearkkašahtti huksejuvvon kulturbirrasiid (RKY 2009) čilgehusas daddjojuvvo:

”Gilbbesjárri turistahoteallas leat seilon Sámis 1930-1960-loguid ollahuhtton turismahuksema mihtilmas sárgosat. Dan alladásat, duovdagii ja luonddubirrasii heivehuvvon arkitektuvra lea 1940- ja 1950-loguid molsumis. Turistahotealla guovlu lea fiidnámus ollisvuodain ruovttueatnanlaš mássáturisma álgomuttus ja earenomážit dan álbmotlaš sierrasárgosat, mat vuodđuduvvet luondduoktavuhtii. Sána lagasvuolta ja lagešvuovddit ráhkadit hotealla vistejoavkku váikkuhusa bukti duovddalaš oliid. Guovddáš hotealla- ja restoráŋgadoaimmat leat 1949-1962 muttuid jalgii gárvánan váldovistái. Ollislaškomposišuvnnas sierra funkcionálalaš osiid geardelohku, hápmi ja materiálat molsašuddet vuodđuduvadettiin Jouko Ylihannu arkitektaplánemii. Fuolahusvisttiid lassin šilljibiirii gullá duššefal áidna seilon idjadangiemandas jagi 1948.”

²⁹ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

³⁰ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

³¹ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

Ovddabealde namuhuvvon idjadangiemarkardasa lassin ollisvuhtii gullet golbma dolastallangoavddi, mat gullet hotealla vuodđudeami áiggiide ja maid Ylihannu lea plánen. Hotealla viiddiduvvui 1962 ja vuodđodivvun dahkkojuvvui 1979–81 (arkiteakta Heikki Taskinen).³²

Vuosttaš Rádjebearráigeahču “visti” lei dahkkojuvvon kartonnapláhtain, mat ožžojuvvoje duiskalaččaid soađiáigásaš visttiin. Dáláš Šilisstobu fáktema stašuvnavisti huksejuvvui 1970-logu álggus. Dalle huksejuvvui maid vuosttaš oassi ráidodáhus, mii jotkojuvvui 1981-1982.

Varas almmolaš huksema ovddasta jagi 2017 gárvánan mánggadoaimmadállu, mii lea eatnanluotta ja Gilbbsjávrrí gaskkas. Skuvlla lassin mánggadoaimmadáhus leat beaiveruoktu ja nuoraidsadji ja visttis lea maid rohkossadji. Váldoluotta nuorttabealde lea jagi 2003 gárvánan hirssain ráhkaduvvon Gilbbsjávrrí luondduguovddáš, man lea plánen arkitektadoaimmahat Pekka Laitio. Luondduguovddáša gurrii lea huksejuvvon jagi 2022 gárvánan hárrjedáhkát ja arkitektuvrralaččat alladásat hotealla Cahkal.

Orrunhuksen guovllus čoahkkana hárrjedáhkát ovttá–guovttegeardásaš bearašdaluin, maid ráhkadan joavkkut lea guovddášis skuvlla duovdagiin ja Giehtaruohtasluotta nuorttabealde.

Guovddášguovllu bálvalančoahkkaneamit (gávpi ee.) čuoldásit guovllu iežá huksenvuodus modearna stiillas, mihtuidis ja guovddáš sajádagas vuodul.

Luopmohuksema ja turismabálvalusaid viidodagain visttiid tiipa ja sturrodát molsahuddet. Čoalmmeváriid guovllus oasis luopmohukseamiid vuhtto čielgasit norgalaš váikkuhus. Guovddáša guovllus čuoldása čielgasit iežas modearna ja ja deahtta ollisvuhtanis vilges luopmovisttiid ollisvuotta, mii easkabáliid lea dievasmahtton guhkes guovttegeardásaš hoteallavisttiin. Nubbi čuoldáseaddji ollisvuotta leat čuvgesalit ráidodállolágan luopmovisttiid skuvlla lulábealde. Iežá guovllu luopmohuksen ovddasta árbevirolaččat ja unnit duovdagis čuoldáseaddji stiilla. Iežas ollisvuotta ráhkadit turismavovnnaid viidodagat, maidda norgalaš gohttenbáikehuksenvuogi jalgii lea ovdánan bissovašlunddot huksen (baráhkallágan visttiid, terása ee.).³³

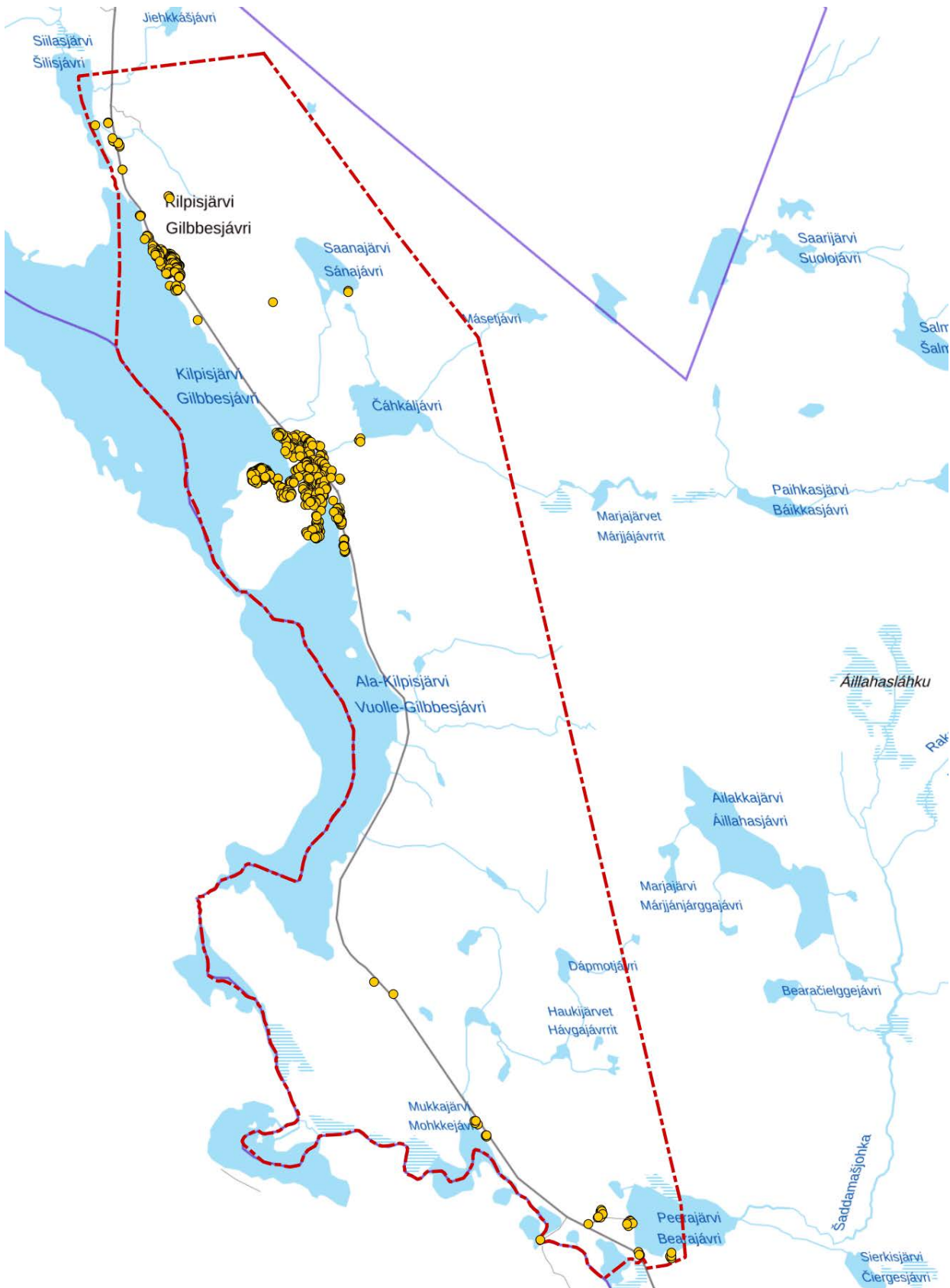
Gilbbsjávrrí bálvalusat leat čoahkkanan guovddáščoahkkebáikái.

4.4.1 Servodatráhkadus ja orruma dáládilli

Lávvguovllu čađa manná Giehtaruohtasluodda E8, mii joatká viidáseappot Norgga beallái. Huksejuvvon guovllut čoahkkanit Gilbbsjávrrí Badjeávrrí Čahkkaluovtta ja Čoalmmeváriid nuorttabeallái, mas leat bálvalusat sihke fásta ja luopmoorrun. Sáná oarjedavveriiddi vuolde Gilbbsjávrrí gáttis lea huksen. Dasa lassin lávvguovllu lulleoasis Bearáávrrí oarjabealde leat muhtin huksejuvvon guovllut. Lávvguovllu iežá oasis ii leat orrun ja luottat dehe bálgát leat hui unnán. Ovttaskas visttiid leat luottaid ja čázadagaid olis.

³² Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

³³ Pöyry Finland Oy, 2010. Kilpisjärven maisemaselvitys. Enontekiön kunta, Kilpisjärvi 2020 –hanke.

Plánenguovllu orrun (merkejuvvon fiskes jorbadasaiguin) čoačkana Gilbbsjávrii čoaħkebáikái ja Sána lagasvuhtii.

4.4.2 Riikkaviidosoččat divrras guovllut ja čuožahagat

Guovllus leat guokte riikkaviidosoččat divrras huksejuvvon kulturbirrasa čuožahaga: Gilbbesjávrrí turistahotealla Gilbbesjávrrí čoaħkkebáikkis ja joatkkasoadi dáhpáhus- ja muitobáiki, Baskkesgura šaldi, lávvaguovllu davveravddas, Šilisjávrrí nuorttabealde. Joatkkasoadi dáhpáhus- ja muitobáikkít leat mánggat Sámi eanangottis. Gilbbesjávrrí čuožahat lea akta dain.

Giehtaruohtasa Sámis lea guovddásmearkkašupmi nuppi máilmmisoadi loahppamuttuin. Vaikko visot soadi áigge ráhkadusain ii leat virggálaččat dovddastuvvon stáhtus huksejuvvon kulturbirasin, de ovdamearka dihte duiskalaččaid guođđin luottain Sáná duovdagiin lea historjijlaš árvu.

Čuožahagaid govvádusat ja gárttat: Riikkaviidosoččat mearkkašahtti huksejuvvon kulturbirrasat RKY³⁴

Gilbbesjávrrí turistahotealla

Sámi luonddu geasuhus ja buorránan vejolašvuodát dan olaheapmái álggahe 1930-logu kulturalbmanusa ja ealáhusa, man váikkuhus eanangottis lea leamaš fuomášahtti. Stáhta oassálasttii duottarhoteallaid ja vánddardanstobuid fierpmádaga duddjomii sihke dan soadimaŋelas ođđasithuksemii ja dievasmahttimii.

Huksenráđđehus doaimmai hukseheaddjin Gilbbesjávrris, dego mángga iežánai Sámi turismafidnus, ja dáppenai luhte arkiteakta Ylihannu turismahuksema ođastanoainnuide. 1970- ja 1980-logu molsuma vuodđodivvumis seamma huksehanbealli lonuhii sissajiid duottarvuoiŋŋa oppalaččat hápmái.

Gilbbesjávrrí turistahotealla lea Gilbbesjávrrí čoaħkkebáikkis, Giehtaruohtasluotta ja Badjejávrrí Čáhkkáluovtta gaskkas.

Gilbbesjávrrí turistahoteallas leat seilon Sámis 1930-1960-loguin ollahuhtton turismahuksema mihtilmas sárgosat. Dan alladásat, duovdagii ja luonddubirrasii heivehuvvon arkitektuvra lea 1940- ja 1950-loguid molsumis. Turistahotealla viidodat lea fiidnámus ollisvuodain go jurddahallá ruovttueatnanlaš mássáturisma álgomuttu ja earenoamážit dan álbmotlaš sierrasárgosiid, mat vuodđduvvet dan luondduoktavuhtii.

Gilbbesjávrrí turistahotealla báikkis doaimmá dálááigge Lapland Hotels Kilpis.

³⁴ https://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4261

Sáná lagasvuotta ja lagešvuvddiid gáddi ráhkadit hoteallajoavkku váikkuhusa bukti duovddalaš oliid. Guovddáš hotealla- ja restoránjadoaimmat leat 1949-1962 veaháš hávális gárvánan váldovistái. Oppalaškomposišuvnnas sierra funktionálalaš osiid geardelohku, hápmi ja materiálat molsašuddet Jouko Ylihannu arkiteaktaplánema jelgii. Fuolahusvisttiid lassin šilljobirrasii gullá áidna seilon idjadangiemardassii jagi 1948 rájes.

Joatkkasoadi dáhpáhus- ja muitobáikkit

Joatkkasoadi dáhpáhus- ja muitobáiki Gilbbesjávrris čujuha Baskkesgura geađgegeavlešaldái, mii lea váldoluotta 21 buohta. Šaldi lea duollu ja riikkaráji gaskasaš luoddaoasis. Šaldi lea váldojuvvon Geaidnohálddahusa nammadan museačuozáhahkan 1983.

Eanodaga Baskkesgura ovttaráigat geađgegeavlešaldi (1943) lea museašalddiid joavkkus tiippas áidna ovddasteaddji. Šaldi ja dan biras lea divoduvvon dálájohtalusas ja turismageavahusa eavttuid jelgii.

Baskkesgura šaldi lei huksejuvvon juo 1943 Suoma ja Norgga gaskasaš ráji aktavuhtii. Geađgegeavlešaldi galggai gierdat duiskalaččaid Barbatrossa-plána lossa soalddatjohtalusas Atlánttas Suoma soahtešilljui. Šalddi plánii ja huksehii Geaidno- ja čáhcehuksenráđdehus ja dan huksemii serve maid duiskalaččat. Nuppi máilmmisoadi maŋemus verjejuvvon doarru Suomas gevvojuvvui Gilbbesjávrris rádjeguovllus ja Norgii murdilan duiskalaččat duššade Gilbbesjávrreruotta ee. šaldebáikkiid oasil. Duššefal unna ja fuomášmeahtun Baskkesgura šaldi seastahuvai.

Baskkesgura geađgegeavlešaldi lea váldoluottas 21 Šilisjávrris nuorttabealde duollus davás.

Baskkesgura šaldi (govva: Pentti, M. & Soosalu, L., 2022, Baskkesgura šaldi, Gilbbesjávri, Eanodat: Museašalddi ortnegisdoallanplána).

4.4.3 Eanangottálaččat ja báikkálaččat divrras guovllut ja čuozáhagat

Lávvguovllus eai leat systemáhtalaččat gártejuvvon huksejuvvon kulturbirrasa čuozáhagat, eaige doppe dovdojuvvo eanangottálaččat dehe báikkálaččat divrras huksejuvvon kulturbirrasat.

4.5 Arkeologalaš kulturárbevierru

Gilbbesjávri kulturárbevierročuozáhagat inventerejuvvoje geassemánu ja borgemánu 2010 Meahciráđđehusa ja Eanodaga gieldda oktasaš Gilbbesjávri 2020 -prošeavttas. Inventeremis biddjojuvvui earenoamáš deaddu Duottar-Sámi eanangoddelávas vejolažžan dahkkojuvvon huksenguovlluide Gilbbesjávri gili birrasii, E8-luotta gurii sihke gáttiide Bearás Gilbbesjávri gillái. Gilbbesjávris leat hui olu nuppi máilmmisoađi áigásaš čuozáhagat. Sámi soahtehistorjjálaš searvi lea gárten daid Mallás ja unnánaš maid iežá sajes Gilbbesjávris. Maiddái Meahciráđđehusa ollahuhttin inventeremis gártejuvvoje soahtehistorjjálaš čuozáhagat.

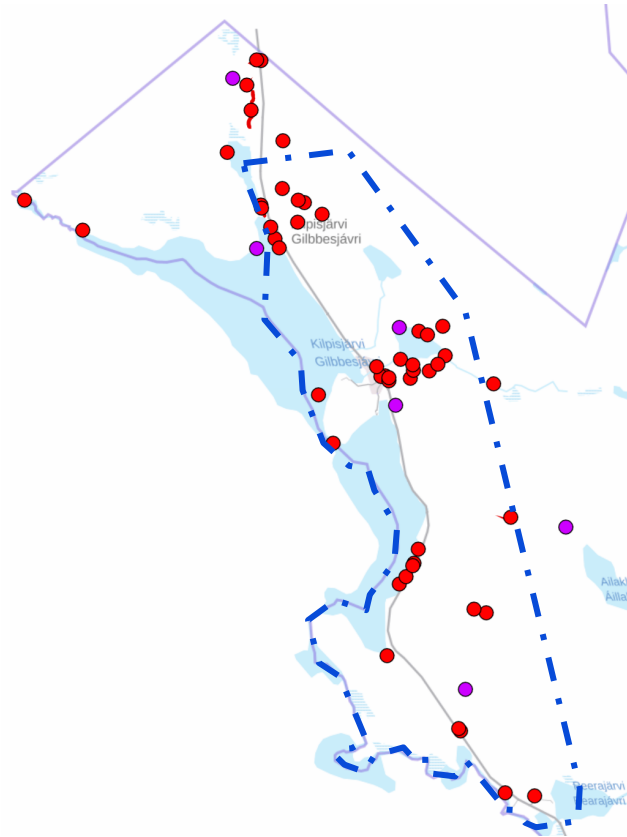

Fásta dološbázahusat, vejolaš dološbázahusat ja iežá arkeologalaš čuozáhagat leat furkejuvvon Musealágádusa bajásdoallan kulturbirrasa bálvalanlášii (KYPPI)³⁵. Arkeologalaš čuozáhagaid dieđut leat dárkkistuvvon bálvalanlášes 5.3.2024.

Sámi soađi maŋemus kanovdnaskuohtaid muitomearka, Muotkkádaga buohta Giehtaruohtasluotta guoras. (Govva: Meahciráđđehus, Kulturárbečuozáhagaid inventeren 2010 Gilbbesjávri).

Lávvguovllus leat eatnatlohkosaš fásta dološbázahusat ja muhtin vejolaš dološbázahusat. Bealuštanbierrgasčuozáhagat leat merkejuvvon iežá kulturárbevierročuozáhahkan. Maid dát čuozáhagat leat eatnat.

³⁵ <https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/portti/read/asp/default.aspx>

Fásta dološbázahusat (rukses fearga) ja vejolaš dološbázahusat (violeahtta fearga) lávvaguovllus (alit ráddjen). Gáldu: Kulturbirrasa bálvalanláse.

ležá kulturárbevierročuozáhagat (rukses fearga) lávvaguovllus (alit ráddjen). Gáldu: Kulturbirrasa bálvalanláse..

4.6 Johtalus ja johtolagat

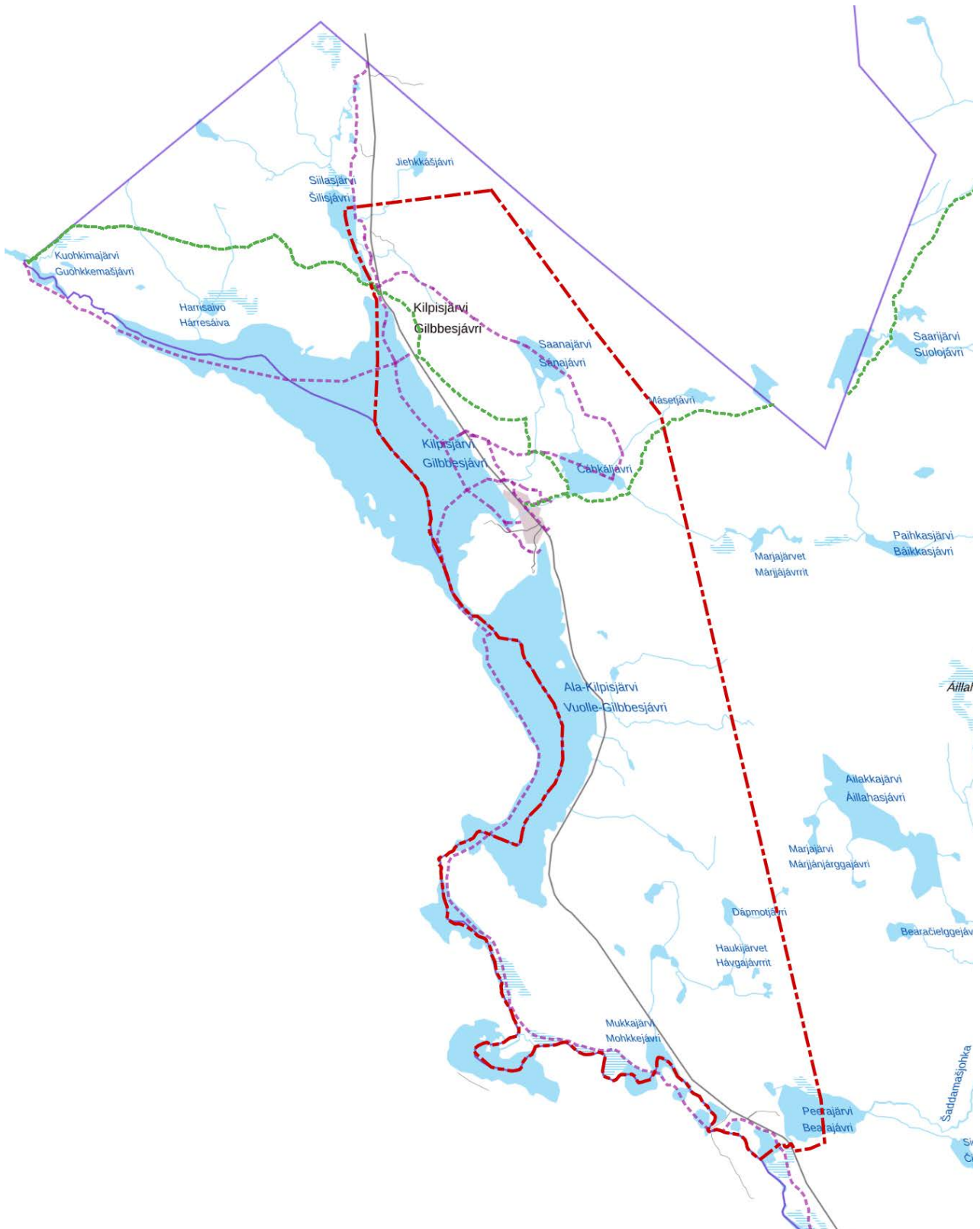
Lávvaovllu mohtorfievrojohtalus doarjala davvi-lulliháltti váldoluddii 21 (Giehtaruohtasluodda). Iežá lávvaovllu luottat ja vuodjinoktavuođat suorranit Giehtaruohtasluottas. Eanemusat luottat leat Gilbbesjávrrí čoaħkebáikeguovllus; iežá sajes luottat leat hui unnán ja váldoassi fievrojohtolagain leat čuggestaluottat. Lávvaovllus eai leat nuorta-oarjeháltti biilaluottat, mat luddot guovllu.

Gilbbesjávrrí guovddáščoaħkebáikki luottat.

4.7 Áhpásnuvvan

Lávvaovllus molkkohallet vánddardanjohtolagat, mohtorgielkámáđijat ja čuoiganlahtut. Mohtorgielkámáđijat ovttahttet plánenguovllu Norgii, Ruttii ja luksa guvlui manni johtolahkii. Vánddardanjohtolat bealistic manná guovllu čađa nuorta-oarjehálttis ja joatkahuvvá goappánai almmiguovllus Norgga beallái. Čuoiganlahtut leat earenoamážit lávvaovllu davvioasis, Gilbbesjávrrí čoaħkebáikki birra. Oassi vánddardan-, mohtorgielká- ja čuoiganjohtolagain atnet ávkin gaskaneaset seamma linnjemiid. Maiddái jávrriid ja jogaid jienja nala leat čujuhuvvon dálvelihkadanvuđiid johtolagat.

Plánenguovllu mohtorgielkámáđijat (violeahhta čuoggescázuin) ja vánddardanjohtolagat (ruoná čuokkescázuin).

Gilbbsjávri čuoiganlahtut leat sajuštuvvon plánenguovllu davvioassái (Lipas.fi).

4.8 Čáhcefuolahus

Gielddas lea ráhkaduvvome čáhcefuolahusa oppalašplána.

4.8.1 Dállodoalločáhci

Gilbbsjávri čáhcefuolahusa ovddasvástádus gullá Eanodaga Čáhcefuolahus os:ái (Enontekiön Vesihuolto Oy). Gilbbsjávri čáhcefuolahusfierpmádat juohkása guovtti guvlui: davvi guovlu Sána vuolde sihke lulli guovlu gilli- ja Čoalmmeváriid guovlu. Eanodaga Čáhcefuolahusas leat guovllus guokte bodnečázi váldinbáikki: davit váldinbáiki Sána vuolde ja lulit váldinbáiki Áillahasváris. Dáid lassin duollus ja vánddardanguovddázis leat iežaska čáhceváldinbáikkít. Lulle- ja davve-čáhcejođasfierpmádaga gaskkas ii leat čáhcejođasoktavuohta.

Gaskamearálaš čáhcegolaheapmi Gilbbsjávris lea leamaš sulaid 50 m³/d. Giđa sesonjaáigge čáhcegolahus lea loktanan eanebuš, juobe dássái 150-200 m³/d. Stuořit čáhcegolahemiid áigge fierpmádatdeaddagat báhcet unnin giddodagain, mat leat alimus guovlluin, ja Áillahasvári čáhceváldinbáikkis leat leamaš eanet háviid čáhcešládjačuolmmat. Čáhcešládjačuolmmaide ii leat gávdnon ágga, muhto čuolbma lea čuožžilan namalassii stuořit čáhceváldinmeriid olis. Sána vuoli čáhceváldinbáikkis leat leamaš čuolmmat stuora gálkadoallivuodaiguin. Goappáge váldinbáikkis ii leat sadjásaš čáhcegáldu.

Ođđa orrun- ja luopmoguovlluid jelgii, maidda ráhkaduvvo lávva, čáhcegolaheapmi árvoštallojuvvo lassánit dálážiis sulaid 50-100 %. Dađi lági jelgii dáláš čáhcejuohkinvuogádat ii boađe bistit boahhteáiggi dárbbuide.

Gilbbesjávrrí dállodealuid čáhceháhkkan sáhtá lasihuvvot plánejuvvon Šilisjoga bodnečáhceváldinbáikkiin, man sajádat lea lávvaguovllu davvioasis, Šilisjávrrí bodnečáhceviidodagas, veaháš duollu giddodagas davás. Váldinbáikái lea addojuvvon jagi 2014 čáhceváldinlohpi golganmearrái 500 m³/d, muhto lohpi lea burgásan, daningo váldinbáiki ii leat huksejuvvon njealji jagi siste lobi mieđiheamis. Čáhceváldinlohpeohcamuš galgá danin ođastuvvot.

Šilisjávrrí váldinbáikái burgásan čáhceváldinlobis addojuvvon čáhceváldinlohpeomearri 500 m³/d bistá gokčat oba Gilbbesjávrrí guovllu čáhcegolaheami guhkás boahhteáigái. Váldinbáikái galgá dattetge leat sadjásaš čáhcegáldu, nu ahte dáláš Sána vuoli ja Áillahasvári váldinbáikkiid gánnáhit dollojuvvo geavahanortnegis boahhteáiggisnái.

Šilisjávrrí váldinbáikkis lea plánejuvvon 160 PEH-10 čáhcejođas Gilbbesjávrrí goappánai čáhcejođasfierpmádaga guvlui. Linnjá davágeahčen laktojuvvojit duollu giddodagat ođđa čáhcejohtasii. Rungočáhcejohtasa linnjen boahá davvioasis Giehtaruohtasuotta gurrii ja dakkaviđe Šilisguoikka manjel čáhcejođas sajuštuvvo Gilbbesjávrrí bodnái. Čáhcejohtasis, mii sajuštuvvo jávrái, lea plánejuvvon suorri Sána vuollái. Dasa lassin nubbi suorri gánnáha plánejuvvo lullit čáhcejođasfierpmádaga davvioassái, vai lullit guvlui jođihuvvon čáhceái ožžojuvvojit guovtti laktačuoggáin unnit ja dássedit golganmearit čáhcejođasfierpmádagas. Šilisjávrris boahá rungočáhcejođas 160 PEH-10 laktojuvvo lullioasis Čoalmmeváriluotta guora dáláš čáhcejođasfierpmádahkii.

Gilbbesjávrrí gili guovllu nuorttabeallái lea plánejuvvon sajuštuvvot badjedánjka, mainna viggojuvvojit sihkkarastit čáhcejođasfierpmádahkii doarvái stuora deaddagat maid suorit čáhcegolaheami áigge. Badjedánjka fuolahusluddii galgá dahkkojuvvo guovlovárren. Dárbbatlaš čáhcejohtasat ja kábelat sáhttet sajuštuvvot fuolahusuotta vuollái.

Dáláš čáhcejođasfierpmádat viiddiduvvo dárbbu jelgii ođđa lávvaguovlluide. Ođđa čáhcejohtasat biddjojuvvojit ođđa gáhtaid vuollái dehe gáhta rávdda njuolggolagasvuhtii. Dárbbu jelgii dáláš čáhcejođasfierpmádaga rungobohccit sanerejuvvojit stuoribun fierpmádaga doaibmivuoda vejolažžan dahkama várás. Šilisjávrrí váldinbáikkis huksenvuloš ođđa goallosčáhcejohtasa suriidisguin ja badječáhcedánjka čáhcejohtasa lassin eai leat dieđus iežá ođđa guovlodárbbut čáhcejođasfierpmádagaid viiddideami várás.

Turismaguovlluid lávvaguovllu lullioasis Bearájávrrí lahkasiin čáhcefuolahus ordnejuvvo giddodatguovdasaččat. Guovllut eai leat ekonomalaččat gánnáhahtti laktojuvvo dáláš čáhcefuolahusfierpmádahkii.

4.8.2 Duolvačáhci

Gilbbesjávrrí duolvačáhceráidnenrusttet lea Sána vuolde sihke gilli- ja Čoalmmeváriid golggiidusrusttegiid guovlluid gaskkas. Duolvačáhceráidnenrusttet lea gárvánan jagi 2001. Golggiidusrusttegiid duolvačázit jođihuvvojit goabbat guovlluin bumpenrusttega ja deattaduolvačáhcebohcci bakte ráidnenrusttegiid. Dát dáláš deattaduolvačáhcebohccit galget ođastuvvot Šilisjávrrí bodnečáhceváldinbáikki plánejuvvon rungočáhcejohtasa huksema olis. Deattaduolvačáhcebohccit ásahuvvojit dáládili jelgii eanas Gilbbesjávrrí bodnái. Eatnamiin deattaduolvačáhcebohccit biddjojuvvojit dáláš bohcciid gurrii, nu ahte ođđa guovlovárremat eai dáidda deattaduolvačáhcebohcciid dárbbahuvvo eananviidodagain.

Jahkedážiis gaskamearálaš duolvačázi golganmearri Gilbbesjávrrí ráidnenrusttegiid jagiid 2012...2021 lea molsahuddan 97...123 m³/d gaskkas. Stuurimus boahtingolganmearit leat dattetge leamaš juobe badjel 350 m³/d.

Duolvačáhceráidnenrusttet lea biohorrusttet, mas lea ovdašearasnuhttin ja kemijalaš manješearasnuhttin. Ráidnenrusttegis gieđahallon duolvačázit stivrejuvvojit burginbohcciin Gilbbesjávrrái sulaid 50 mettara geahčái gáttis. Ráidnenrusttegis šaddan mohti deahtistuvvo ja goikaduvvo. Goikaduvvon mohti fievririduvvo komposterema várás asfaltavuđđosaš komposterengieddái, mii lea ráidnenrusttegis sulaid 8 km davás.

Duolvačáhceráidnenrusttet lea mihtiduvvon dan sturrosazžan, ahte biologalaš proseassa doaibmá optimálalaččat giđđa- ja čakčasesonjja mielásaš noađuhemiin. Proseassa hydraulalaš ja kemijjalaš kapasitehtta árvvoštallojuvvon badjeráji noađuheami jalgii. Badjeráji noađuheami bistináigi lea goitge hávális dušše moadde beaivvi, nu ahte biologalaš proseassa ii háhppet ná jođanis nuppástussii vuogáiduvvat. Biologalaš proseassa doaibmá goitge badjeráji noađuhemiinge unnimusat 80 % beavttuin.

Gilbbesjávri duolvačáhceráidnenrusttegis lea Davvi-Suoma guovlohálddahušvirgelágádusa 30.12.2014 mieđihan biraslohpi (Drno 169/2014/1). Biraslobi jalgii ráidnenrusttegis čázádahkii stivrejuvvon duolvačáhci ferte deavdit mearriduvvon rádjeárvvuid jahkebealgaskaárvun meaddel golggahemiid ja govdamiid sihke iežá spiehkastatdiliid vuhtii válddedettiin.

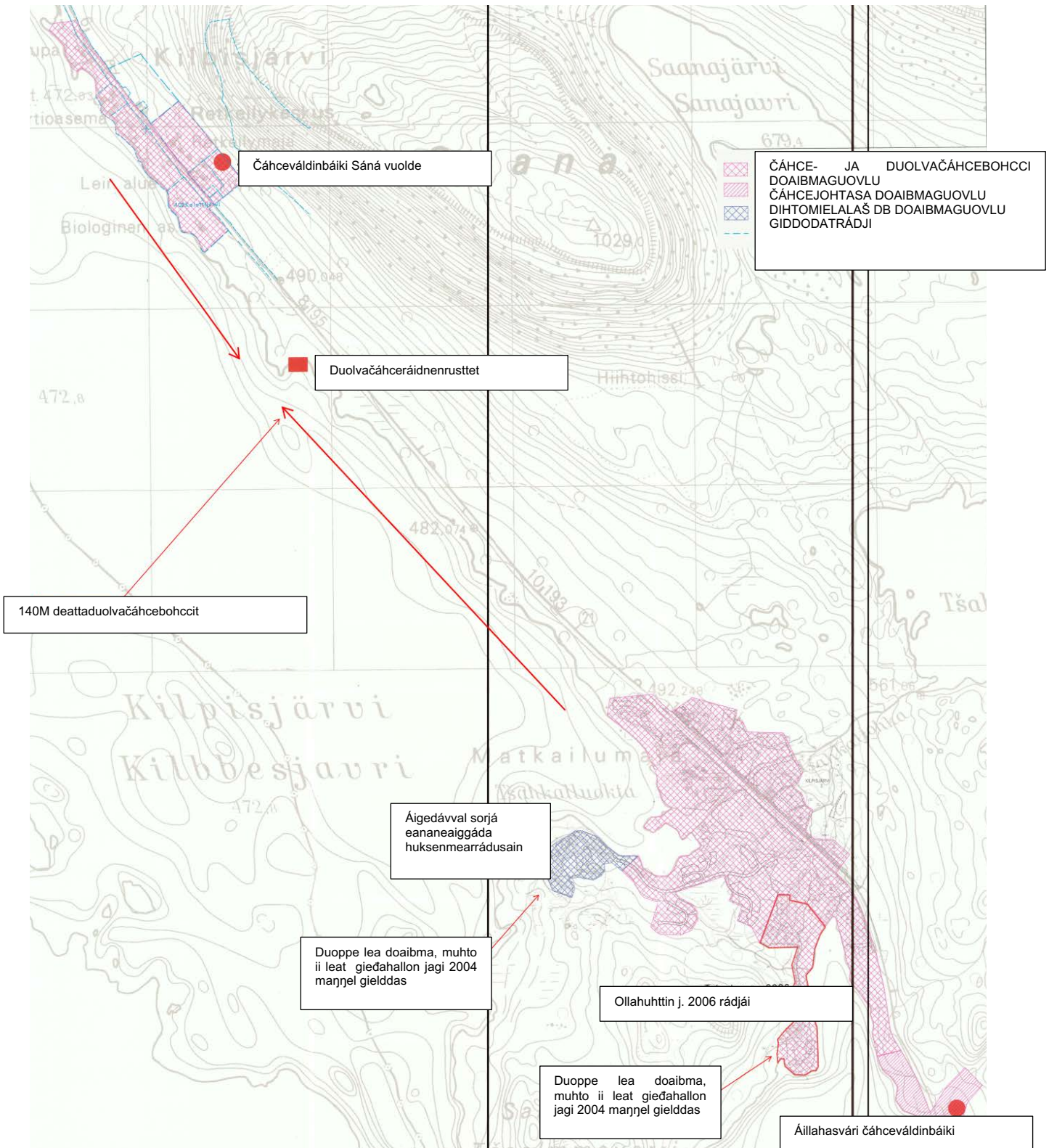
Ráidnenrusttegis vuolgi čázi šládja ja ráidnenrusttega ráidnenbeaktu leat molsašuddan mearkašahtti ládje. Seasadanjagiid ráidnenrusttega boahtingolganmearri ja -noađuheapmi leat leamaš lahka optimálalaš giđđa- ja čakčasesonjja mielásaš mihtodili. Dás fuolakehtta biraslohpeeavttut eai leat asttahuovon jahkásaččat. Earenoamážit fosfora doallivuođa jahkebealgaskaárvun gáibiduvvon lohpegáibáduš lea mannan badjel dávjá.

Ráidnenrusttega geatnegahtton dárkuma jalgii ráidnenrusttet ii leat doaibman biraslohpeeavttuid jalgii mañemus jagiid, vaikko ráidnenrusttega mihtomearit eai leat mannan badjel. Oassesivvan leat jáhku jalgii leamaš ráidnenkemikálad doaibmameahtunvuolta. Boahteáiggis šaddi boahtingolganmearriid várás lea plánejuvvon guovteoasat dásseálddis, man bakte sáhtta golggahuvvot boahtti duolvačáhcegolganmearri dásseálddis ráidnenrusttegiid. Duolvačáhceráidnenrusttegiid plánejuvvon dásseálddis čáhká dáláš ráidnenrusttega eanansadjái. Dásseáldá ja šlájalaččat buoret ráidnenkemikálad jalgii sáhtta ráidnenrusttega doaimmas vuordit lohpearrádušaid gáibidan ráidnenbohtosiid. Oasseoppalašlávás ovdanbuktojuvvon ollahuhttináigge álgá duolvačáhceráidnenrusttega geavahanahki nohkat ja ráidnenrusttegiid galge ráhkaduvvot dárbaheassii buorit sanerendoaimmat. Dalle ráidnenrusttega doaibma plánejuvvo ja biddjojuvvojit mihtut ráidnenrusttega biraslobi ja nohkkojuvvon duolvačáhcemeriid vuodul.

Dáláš duolvačáhcebohcefierpmádat viiddiduvvo dárbbu jalgii ođđa lávvguovlluide. Vuolggasaji jalgii dárbbatlaš duolvačáhcebohccit sajuštuvvojit ođđa čáhcejohtasiiguin seamma goivvohahkii ođđa gáhtaid vuollái dehe gáhta ravdda njuolggolagasvuhtii.

4.8.3 Čáhcefuolahusa doaibmaguovllut

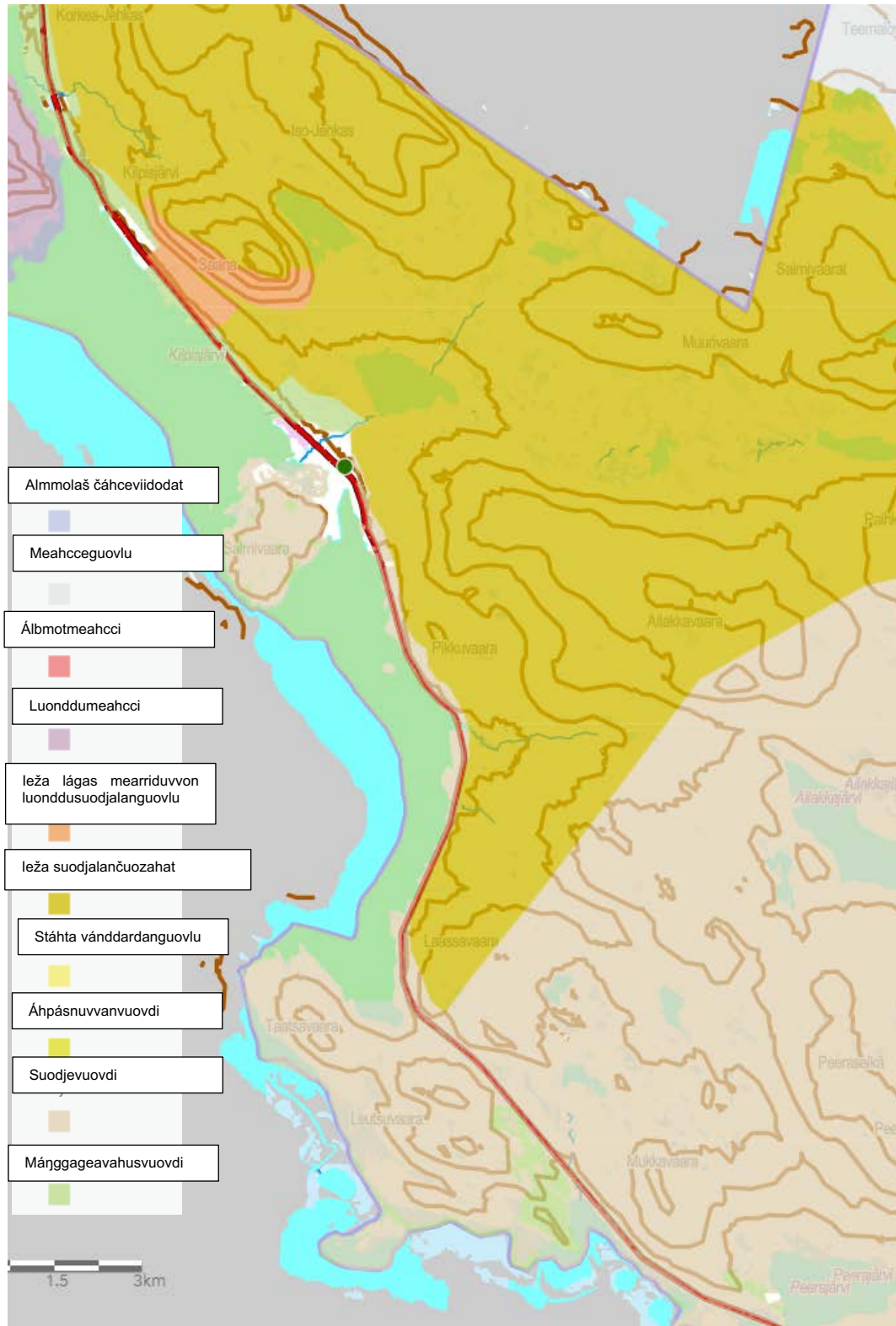
Dáláš jagi 2004 váfistuvvon čáhce- ja duolvačáhcebohcefierpmádaga doaibmaguovllut eai dievaslaččat govčča huksejuvvon čáhcefuolahusfierpmádaga guovlluid. Čoalmmevári guovllus lea Čoalmmeváriuotta loahppaoasis čáhcefuolahusa fierpmádat, mii lea nohkkojuvvon boahtit doaibmaguovlun, muhto doaibmaguovlu ii leat váfistuvvon gielddas. Oasseoppalašlávva jalgii orruma ja luopmovisteguovlluid viiddideapmi gánnáha váldojuvvo vuhtii áiggebáale čáhcefuolahusa doaibmaguovlluid meroštallamis.

Čáhcefuolahusa doaimbagoovlu oasseoppalašláváguvllus, 20.9.2004. Rievdaduvvon doaimbagoovlomekemat, Suunnittelukeskus Oy

4.9 Eananeaiġgáduššan

Oasseoppalašláva váldoamasteaddji lea stáhta. Priváhta eananeaiġgáduššan lea huksejuvvon guovlluin.

Gárttas leat ovdanbuktojuvvon Meahciráđdehusa háldejuvvon eanan- ja čáhceviidodagat

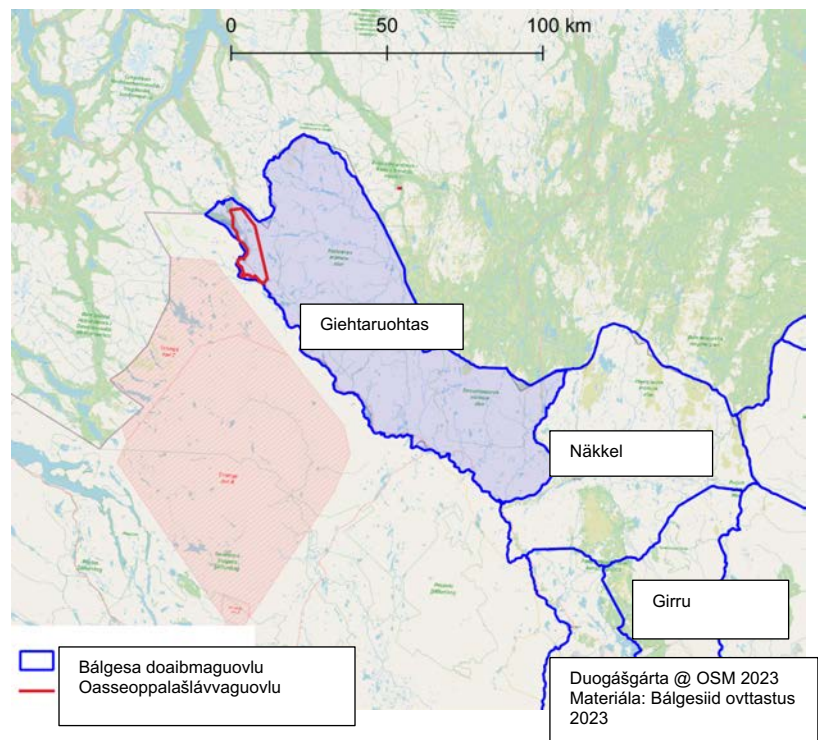
4.10 Álbmot, ealáhusat ja bálvalusat

Oasseoppalašlávva guovllus eanas orrumis lea Gilbbesjávrrí gilis. Váldoealáhus lea turisma ja dasa gullelaš idjadan-, restauránja- ja prográmmabálvalusat addet barggu Gilbbesjávrrí guovllus árbevirolaš boazodoalu lassín. Gilbbesjávrrí gilis lea luondduguovddáš, eallindárbašiid gávpi, biilafuolahat sihke joavkobearašruoktu ja skuvla. Gilbbesjávrrí skuvllas doaimmale ovdaoahpahusjoavku ja luohkkádásit 1.-9. suoma gielain. Skuvlla olis lea mánggadoaibmadállu. Lávvguovllus lea báikki olbmuid jalgii eanet boahtit go leat vistit fállun.

Davvi-Gilbbesjávrris lea earret vánddardanstobu lassín maid universiteahtaid dutkandoaibma. Helssega universiteahta davimus doaibmačuoggá, Gilbbesjávrrí biologalaš stašuvnna, dutkamuša guovddázis leat guhkesáiggečuovvumat, mat gártejit birra dilli. Boarráseamos dain lea muolddahiid šládjamolsašuddama dutkamuš, mii álggii juo stašuvnna riegádanmutter jagi 1946. Čuovvumiid báidii leat loktanán mánggalágán lodde- ja šadogeardečuovvumat sihke ein guovddášlaččamusán prošeavttat, mat laktásit dálkkádatrievdamii. KAIRA (Kilpisjärvi Atmospheric Imaging Receiver Array) lea Oulu universiteahta Soađegilli geofysihka observatoriija eaiggáduššan ja bajásdoallan geažos áigge doaimbi áruide hearkkes rádioteleskohpa. KAIRAn anteannagiettit gokčet frekveansaguovllu gaskkas 10-270MHz. Lassidiehtu: <https://www.sgo.fi/KAIRA/>

4.11 Sámi kultuvra ja boazodoallu

Gilbbesjávrrí oasseoppalašlávva gullá Giehtaruohtasa bálgesii. Oasseoppalašlávva gokčá unna oasáža, sulaid 3 % bálgesa viidodagas. Giehtaruohtasa bálgesa sierraiešvuohtan lea, ahte dat ollá measta ollásit ránnáriikkaide. Nuortalullin bálges ollá Nákkela bálgesii. Boazodoalu oaidninvuogis álbmotmehciin sihke davás Sápmái jagi 1991 vuodđuduvvon meahcceguovlluin lea dehálaš mearkkašupmi (Boazodoalu vuhtii váldin eanangeavahanprošeavttain - ofelačča jalgii). Álbmotmeahcit ja meahcceguovllut ráddjejit dávjá iežá eanangeavahusa (omd. vuovdedoallu), muhto guovlluin suvvojuvvo boazodoallu ja dan eaktudan stobuid, boazoáidid ja iežá ráhkadusaid dahkan, boazodollui dárbbatlaš muoraid váldin sihke gohtten ja dola dahkan boazobargguid olis ja mohtorfievrruiguin vuodjin. Meahcceguovlluid geavahusa ulbmilin lea seailuhit guovlluid meahcceluonddu, dorvvastit sámi kultuvra ja luondduealáhusaid sihke ovddidit luonddu mánggabealálaš anu ja dan eavttuid. Boazodoalu lassín seammas dorvvastuvvo sámi kultuvra seailun. Gilbbesjávrrí oasseoppalašlávva nuortabealde lea viiddes meahcceguovlu, Giehtaruohtasa meahcceguovlu. Ovddit čilgehusa³⁶ jalgii Gilbbesjávrrí oasseoppalašlávva guovllus guohtuneatnamat juohkásit guovtti siidii Vasarai ja Kova-Labbai.

Giehtaruohtasa bálgesa ja lávvguovllu sajádat.

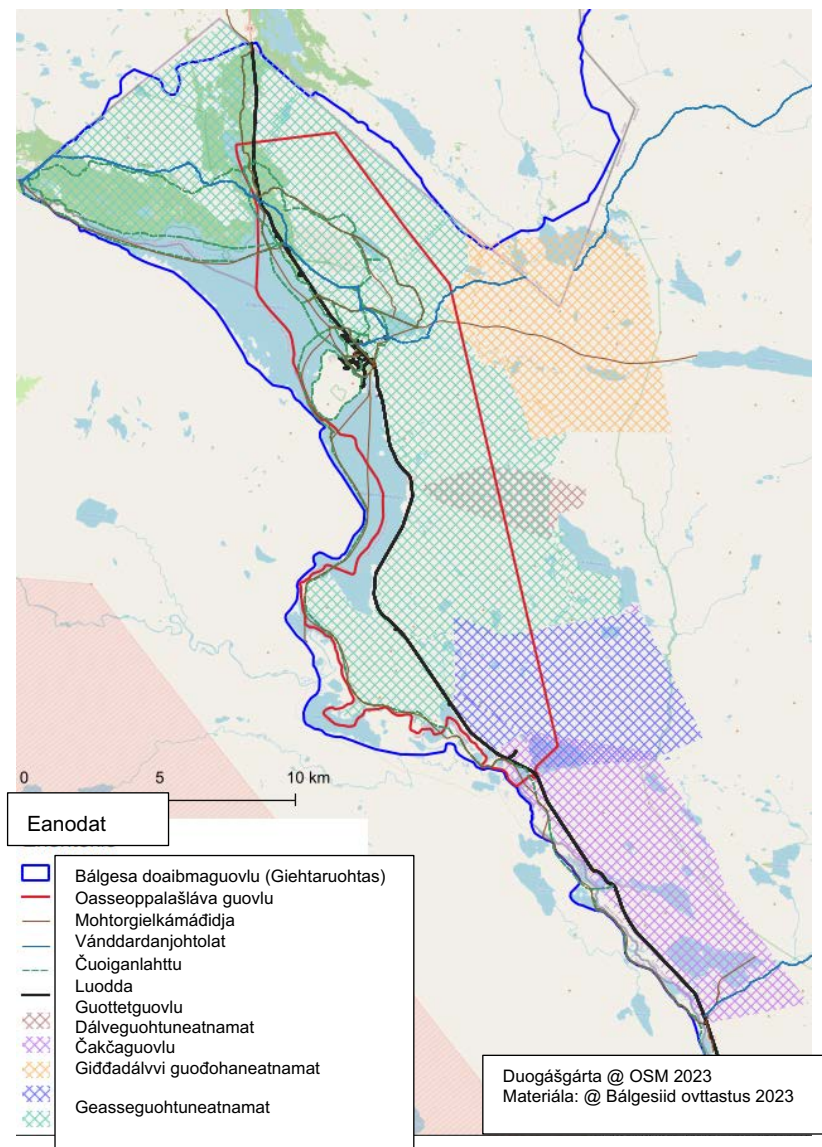
Giehtaruohtasa bálges gullá Eanodaga mearkabiirii. Bálgesa olles viidodat lea 4 839,7 km², eananviidodagas 95,7 % lea stáhtaeanan ja 4,3 % eaiggáduššet iežá eananeaiggádat. Badjel bealli bálgesa viidodagas leat

³⁶ Dierpmis ay, 2022. Selvitys Saanaojen asemakaavan vaikutuksista saamelaiskulttuuriin ja poronhoitoon.

meahcce- ja jekkiidsuodjalanguovllut, ja eanas bálgesa viidodagas eai leat luottat ja dat lea meahccin. Bálgesis leat 191 boazoeaiggáda ja stuorimus lobálaš eallit guđđojuvvon boazomearri lea 10 000. Bálgesa osolačča eaiggáduššan eallit guđđojuvvon stuorimus lobálaš mearri lea 500³⁷. Bálgesa stuorimus lobálaš eallit guđđojuvvon boazomearri lea vuoliduvvon boazodoallojagi 1997/1998 álggu rájes 13 000:s 12 000:ii ja fas jagi 2000 álggu rájes 12 000:s 10 000:ii. Dása leat dolvon Fuoddo- ja guolledoalu dutkanlágádusa boazodutkama ja Oulu universitehta eatnandiehtaga instituhta jagiid 1995–1998 guohtoninventeremiid bohtosat, maid jelgii bálgesa jeagelguohtuneatnamat leat guorbban ja dálveguohtuneatnamat ledje luohkkájuogu jelgii heitodat³⁸. Giehtaruohtasa bálgesa eallit guđđojuvvon bohccuid mearri lea jahkásaččat mannan badjel stuorimus lobálaš meari. Jagiid 2008/2009–2017/2018 eallit guđđojuvvon bohccot leat leamaš Giehtaruohtasa bálgesis gaskamearálaččat 11 804³⁹.

Sámi kultuvrra historjá Giehtaruohtasa guovllus

Oba Eanodat oktan Giehtaruohtasa bálgesiin gullá sápmelaččaid ruovttuguvlui. Sápmelaččat leat bargan bohccuiguin Giehtaruohtasa guovllus juo gaskaáigge rájes. Čálalaš gálduid jelgii Ruovdnila siidda olbmot leat mutkon guvlui 1500-logu jelgii ealloboazodoallin, muhto sápmelaš árbevirolaš dieđu jelgii guovllu geavahus bohcco guđodeapmái livččii ollán vel dánnai guhkkeli historjái. Gilbbesjávrri duottarguovlluin gávdnojit mánggat sápmelaččaid ealloboazodoalu arkeologalaš luottat, dego árranborddáldagat. Giehtaruohtasa sápmelaččaid geasseguohtuneatnamat ledje Norgga bealde gitta Jieknameara rittu rádjái, dálváii johte guođohit Suoma beallái Giehtaruohtasa eatnamiidda. Guođoheapmi ráji rastá gildojuvvui jagi 1852 rádjegiddemis, man maŋjel guovllu boazosápmelaččat šadde ohat odđa guohtuneatnamiid

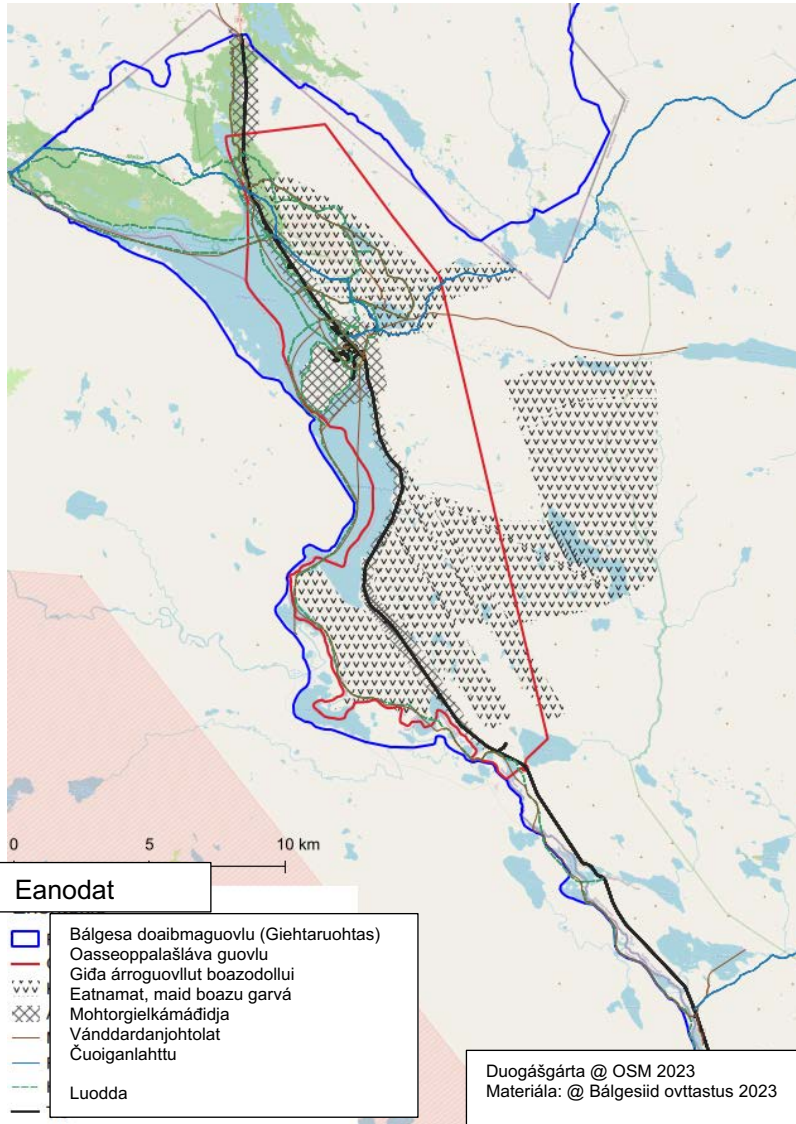
Bálgesa guottetateatnamat, dálveguohtuneatnamat, čakčaeatnamat, gidđadálve guođohaneatnamat ja geasseguohtuneatnamat. Gárttas lea dasa lassin čujuhuvvon mohtorfievro- ja áhpásnuvvanjohtolagat.

³⁷ Maa- ja metsätalousministeriön asetus merkkiireistä ja suurimmista sallituista poromääristä annetun maa- ja metsätalousministeriön asetuksen 1 §:n muuttamisesta. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20140857> (lohkkojuovvon 17.8.2023)

³⁸ Liisa Kajala ja Teppo Loikkanen (doaim.), 2001. Käsivarren erämaa-alueen luonto ja käyttö. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisu. Sarja A, No 123

³⁹ Jouko Kumpula, Jukka Siitari, Sari Siitari, Mika Kurkilahti, Juha Heikkinen & Kari Oinonen (2019). Poronhoitoalueen talvilaitumet vuosien 2016–2018 laiduninventoinnissa: Talvilaidunten tilan muutokset ja muutosten syyt Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 29/2019.

massojuvvon geasseguhtoneatnamiid sadjái. Smáittes bearráigeahču dihte guohtun ráji rastá joatkahuvai vel muhtimassii vel 1950-logu rádjái, goas ráji nala ceggejuvvui cagganáidi⁴⁰.

Eatnamat, maid boazu garvá ja giđa boazodoalu árroguovllut. Gárttas lea dasa lassinn čujuhuvvon mohtorfievro- ja áhpásnuvvanjohtolagat.

johka- ja duottarsápmelaččaide. Jávresápmelaččat ledje eanas anársápmelaččat, johkasápmelaččat Deanus orrut. Duottar- dehege boazosápmelaččaid eallinvuogit molsahudde guovlluid jelgii. Eanodaga boazosápmelaččat ledje kultuvrralaččat iešbirgejeaddjit fuolakeahttá fásta suomelašguoskkahusain. Sápmelaš eallinvuogi earenoamáš iešvuohkin sáhtta atnit maid seahkedoalu, jahkodatjohtima vuogi jelgii atnit ávkin luonddu mánggahápmásašvuodas. Vaikko sápmelaččat eai ráhkadange nu aktillis álbmoga go olggobeal olbmot dávjá navde, de sii čuoldáse suomelaččain mávssolaš vuogi jelgii: giella, gárvodeapmi ja kulturárbevierru ledje sierralágánat.

Gilbbesjávri lea leamaš vel 1900-logu álggus ollásit sápmelaččaid guohtuneatnamin, álgoveahkadaga muotkun Gilbbesjávrii guvlui lea dáhpáhuvvan easka 1900-logu beallemuttu maŋnel. Boazonomadisma unnui 1960-logu, man maŋnel sápmelaččat sirdáse dálloorumii. Bissovaš orruma jelgii boazodoallu lea maid ožžon oapmedoalu mihtilmas iešvugiid. Dálá áigge bohccot bibmojuvvojit dálvet, ja mohtorgielká ja njeallje- ja guđajuvllagat leat dábálaš fievrut, mat boazodoalus adnojuvvojit. Dát guođđá luottaid lundui, ja muhtimat atnet mašiinnaid bohtima oktan sивvan badjelmeare guođoheapmái ja dakko bakte maid luonddu rivvemii oanehis áigge ávkkiid oazžuma sivas. Giehtaruohtasa guovllus orrot 30-40 boazobearraša, main muhtin guođoha plánenguovllus. Plánenguovllus orru muhtin sámi bearas⁴¹.

Lehtola (2012⁴²) jelgii Suomas ledje 1900-logu álggus guovttis njelljii sápmelaš giella- ja kulturjoavkku meroštallanvuogis sorjádettiin: gielalaččat sámi álbmot čoahkkanii anárašgiella ja duottarsámegiella (dehege davvisámegiella) hubmiin. Davvisámegiella fas juohkásii guovtti váldosuopmanii, main nuppi doarjjaguovlun lei Deatnu ja Ohcejogaleahki sihke Anárjohka, go fas nubbi hubmojuvvui Eanodagas ja Soabbadis. Ealáhusaideaset beales sámi álbmot juhkkajuovvui jávre-,

⁴⁰ Näkkäljäljärvi, Klemetti (2021). Selvitys Enontekiön kunnalle Kilpisjärven alueen yleiskaavan laadintaa varten /Dierpmis ay.

⁴¹ Luusua, Heleena ja Susanna Harvio (2011). Kilpisjärvi 2020 kehittämissuunnitelma /NordicTrend Oy.

⁴² Lehtola, Veli-Pekka 2012. Saamelaiset ja suomalaiset, kohtaamisia 1896-1953. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1351/Tiede.

Sápmelašvuoda luonddugaskavuoha

Heinämäki et al. (2023⁴³) jalgii luondu lea sápmelaččaide materiálaš ja vuoiŋgalaš kultuvrra vuodđu. Luondu ja kultuvra ii sirrejuvvo nuppi nuppi, goas sáhtá hubmojuvvot holisttalaš máilmmigovas. Birrasa mánggalágánvuoha ja mánggabeallásaš atnu lea bohciidahtán sámi guovllus sierralágán ealáhusaid, kulturhámiid ja gielaid. Luonddu dovdamuš ja dan mánggabeallásaš, seastevaš atnu lea dahkan vejolažžan ceavzima unnán buktevaš subárktalaš guovllus. Eallin ja ealáhusat giessasit luonddu birrajođu jalgii, ja vánet šaddi sihke galbma guovlu lea stivren lotnolasdollui, daningo dušše ovttain ealáhusain bargan ii leat dáhkidan dárbaheami buriid eallinvejolašvuodaid. Dasa lassin sierra ealáhusaide mieigi dálldoallu ii guorbbat dihto birrasa resurssa ja sáhtá veahkehit luonddu mánggahápmásašvuoda seailuma. Luonddu dovdamuš ja muosáhus guovllus ja doppe johtimis bohciidahttet árbevirolaš dieđu, mii sirdása buolvvas nubbái ee. giela bakte. Árbevirolaš dihtui gullet maid vierruiduvvan rievttit, ee. siiddat. Sámi kultuvrii dehálaš ekosystemat leat aŋkke duottarekosystemat (bohccuid guohtuneatnamat, bassi báikkít), lagešvuovddit ja beahcevuovddit (bohccuid guohtuneamin, materiálaid gáldun), balsajeakkit ja ábit (bohccuid guohtuneatnamat, luomejeakkit) sihke jogat, jávrrit ja ádjagat (earenoamážit guolásteapmi). Dasa lassin leat leame kultuvrralaš čoavddašlájat (šattut ja eallit).

Sápmelaččaid ruovttuguovllus álbmogii ja eallindiliide čuoheci váikkuhusaid guovddážiis leat árbevirolaš ealáhusat.

4.12 Birrasa árrudahkkít

Lávvaiguovllus eai jur leat aitosáš birrasa árrudahkkít váldoluotta johtalusšlárpmma lassin.

4.12.1 Johtalusšlárpmma

Váldoluotta šlárpmmačilgehusas leat seasaduvvon čilgehusguovllu šlárpmadásiit dáládilis ja einnostusdilis jagi 2050. Šlárpmmačilgehus minstardahkangárttaidiguin lea ollislašžan dán čilgehusa čuovusin. Čilgehusguovllu dain sajiin, gos orrunvisttit, mat leat leame, sajáiduvvet fávlli njuolggolagasvuhtii, luoddajohtalusa ráhkadan gaskajietnadásii sáhtá loktanit lahka stáhtaráđi mearrádusa 993/1992 miel dásaš rávaárvodásiid. Dárkkít plánemiin ja sajádatlávvaráhkadeamis sáhttet bures váldojuvvot fuomášupmái luoddajohtalusa šlárpmma mielddisbuktin ráddjehusat visttiid ja daidda gullevaš šilljoeatnamiid sajušteamis.

⁴³ Heinämäki, Leena, Inkeri Markkula ja Jan Sajets (2023). Saamelasten alkuperäiskansaoikeudet ja saamelaiskulttuuria koskevien vaikutusten arviointi YVA-lain mukaisessa menettelyssä. Ympäristöministeriön julkaisuja 2023:2.

5. Ulbmilat

5.1 Riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmilat

Riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmilat leat eanangeavahan- ja huksenlága mieldásaš guovlluideavahusa plánenvuogádaga oassi. Eanangeavahan- ja huksenlága (EHL 24 §) jalgii ulbmilat galget válđojuvvot vuhtii nu, ahte ovddiduvvo daid ollahuhttin eanangotti plánemis ja iežá guovlluid geavaheami plánemis. Ulbmiliid álgovuđolaš ulbmilin lea sihkkarastiit riikkaviidosaččat mearkkašahtti áššiid vuhtii válđima eanangottiid ja gielddaid lávvemis sihke stáhta eiseválddiid doaimmas.

Stáhtaráđđi lea mearridan riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliin jagi 2000, ja ulbmilat leat dárkkistuvvon 2008. Guovlluideavahanulbmilat leat ođastuvvon, ja ođastuvvon ulbmilat bohte vuoibmái 1.4.2018.

Riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmilat gieđahallet čuovvovaš ollisvuodaid:

1. Doaibmi servodagat ja bistevaš lihkadeapmi

- Ovddiduvvo oba riikka mánggaguovddážiin guovloráhkadus, mii vuodđuduvvá fierpmáiduvvamii ja buriide oktavuodáide, ja dorjojuvvo sierra guovlluid eallinvuoimmi ja gievrvuodaid ávkin atnin. Duddjojuvvojit eavttut ealáhus- ja fitnodatdoaimma ovdánahttimii sihke álbmotovdáneami eaktudan gokčevaš ja mánggabeallásaš vistebuvttadeapmái.
- Duddjojuvvojit eavttut vátnačijat ja resursabeaktilis servodatovdáneapmái, mii doarjala vuohččan ráhkadussii, mii lea leame. Stuora gávptoguvlluin váfistuvvo servodatráhkadusa čavddisvuolta.
- Ovddiduvvo bálvalusaid, bargosajiid ja friddjaáigge guovlluid buorre olahttuvuohta sierra álbmotjoavkkuid dáfus. Ovddiduvvo vázzin, sykkelastin ja joavkojohtalus sihke kommunikašuvdna-, lihkadan- ja fievrredanbálvalusaid ovdánahttin.
- Mearkkašahtti ođđa orrun-, bargosadje- ja bálvalusdoaimmaid guovllut sajuštuvvojit nu, ahte dat leat joavkojohtalusa, vázzima ja sykkelastima dáfus bures olámuttos.

2. Beaktilis johtalusvuogádat

- Ovddiduvvo riikkaviidosaš johtalusvuogádaga doaibmivuolta ja ekonomalašvuolta nu ahte ovdánahttojuvvojit vuohččan johtalusoktavuodát ja fierpmádagat, mat leat leame, sihke sihkarastojuvvojit eavttut mátk- ja fievrredangollosiidda, mat vuodđuduvvet sierra johtalushámiid ja -bálvalusaid oktasašatnui sihke gálvo- ja persovdnajohtalusa čuolbmasajiid doaibmivuhtii.
- Dorvvastuvvojit riikkaidgaskasaččat ja riikkaviidosaččat mearkkašahtti johtalus- ja kommunikašuvdnaoktavuodaid bistevašvuolta sihke riikkaidgaskasaččat ja riikkaviidosaččat mearkkašahtti hámmaniid, girdistašuvnnaid ja rádjerasttildanbáikkiid ovdánahttinvejolašvuodát.

3. Dearvvašlaš ja dorvvolaš eallinbiras

- Ráhkkanuvvo dálki ravddamus albmonemiide ja dulvviide sihke dálkkádatrievdama váikkuhusaide. Ođđa huksen sajuštuvvo dulvevárrabáikkiid olggobeallái dehe dulveriskkaid hálden sihkarastojuvvo muđuid.
- Eastaduvvojit biras- ja dearvvašvuoltaárut, mat bohtet šlárpmas, doarggástusas ja heajos áibmošlájás.
- Vahátlaš dearvvašvuoltaváikkuhusaid dehe bárteriskkaid dagaheaddji doaimmaid ja váikkuhusaide hearkkes doaimmaid gaskii guđđojuvvo dár bahassii stuora gaska, dehe riskkat háldejuvvojit iežá ládje.
- Lágádusat, kemikálarattebáikkid ja várálaš ávdnasiid fievrredemiid ordnenrattebáikkid, mat dagahit stuorabárttiid vára, sajuštuvvojit dár bahassii guhkás orrunguovlluin, oktasaš doaimmaid guovlluin ja luonddu dáfus hearkkes guovlluin.
- Válđojuvvojit vuhtii servodaga ollislaš dorvvolašvuoda dárbbut, earenoamážit riikkabealušteami ja rádjebearráigeahču dárbbut ja dorvvastuvvojit daidda dár bahassii buorit guvllolaš ovdánahttineavttut ja doaibmavejolašvuodát.

4. Eallinvuoimmálaš luonddu- ja kulturbiras sihke luondduriggodagat
 - Adnojuvvo ávvir riikkaviidosáččat divrras kulturbirrasiid ja luondduárbbi árvvuid dorvvasteamis.
 - Ovddiduvvo luonddu mánggahápmásašvuoda dáfus divrras guovlluid ja ekologalaš oktavuodaide seailun.
 - Fuolahuvvo, ahte áhpásnuvvanatnui heivvolaš guovllut leat dárbaheamis olu sihke fuolahuvvo ruonáguovlofierpmádaga seailumis.
 - Duddjojuvvojit eavttut bio- ja gierdogaekologijai sihke ovddiduvvo luondduriggodagaiguin bastevaš ávkástallan. Fuolahuvvo eanan- ja vuovdedoalu dáfus mearkkašahtti aktillis gilvin- ja vuovdeguovlluid sihke sámi kultuvrra ja sámi ealáhusaid dáfus mearkkašahtti guovlluid seailun.
5. Ođasnuvvanávccalaš energijafuolahus
 - Ráhkkanuvvo ođasnuvvi energijija buvttadusa ja dan gáibidan logihkalaš čovdosiid dárbbuide. Bieggafápmorusttegat čohkkejuvvojit vuohččan guovddášlaččat mángga fápmorusttega ovttagaide.
 - Dorvvastuvvojit riikkaviidosáš energijafuolahusa dáfus mearkkašahtti vuoibmejohtasiid ja gáiddusfievrrideapmái dárbbatlaš gássabohcciid linnjemat ja daid ollahuhtinvejolašvuodaide. Vuoibmejođaslinnemiin adnojuvvo ávkin jođasmanahagaid, mat leat juo leame.

Gilbbesjávri oasseoppalašlávva dáfus mearkkašahttimus riikkaviidosáš guovlluideavahanulbmil lea čuokkis 4, Eallinvuoimmálaš luonddu- ja kulturbiras sihke luondduriggodagat.

Gilbbesjávri oasseoppalašlávva vugiiguin dorjojuvvo guovllu eallinvuoibmi ja adnojuvvojit ávkin gievravuodaide. Dasa lassin duddjojuvvojit eavttut ealáhus- ja fitnodatdoaimma ovdánahttimii sihke veahkadatovdáneami gáibidan dárbbahassii buori ja gokčevaš vistebuvttadeapmái. Oasistis oppalašlávva ráhkkanuvvo dálkki ravddamus albmonemiide ja dulvviide sihke dálkkádatrieddama váikkuhusaide. Ođđa huksen sajušuvvo dulveváraguovlluid olggobeallái ja čilgehusaiguin fuolahuvvo, ahte johtalusšlárpmas eai šatta biras- ja dearvašvuotaárut.

5.2 Giellada ulbmilat oasseoppalašlávva ráhkadeapmái

Gilbbesjávri oppalašlávva ulbmilin lea čujuhit guovllu eanangeavahusa guhkás boahhteáigái. Huksen čohkkejuvvo dáláš gili lagasvuhtii. Luondu ja duovddaárvvut leat Gilbbesjávri deháleamos geasuhusat, nu ahte lávvabarggus daidda galgá giddejuvvot earenoamáš fuomášupmi. Ulbmilin lea maid dorvvastit sámi kultuvrra ja boazodoalu doaibmaeavttuid nu ahte viiddes guovllut guđđojuvvojit huksendoaimmaid olggobeallái.

Jagi 2011 gárvánan Gilbbesjávri 2020 ovddidanplána strategalaš ulbmilat guovllu ovdánahttimii dárkkistuvvoje ráđđehusa bargobájis 2022 skábmamánu:

1. doaimmaid sajušteapmi lundui ja duovdagii nu, ahte vuođđogeasuhus, luondu ja duovdda, seailu
2. háldet fásta olmmošmeari šaddama ja fitnodatdoaimbama ovddideami birrajagážiin
3. gávppalaš orrunbálvalusaid lasiheapmi ja dási lokten
4. johtolagaid ja prográmmabálvalusaid ovddideapmi ja mánggabeallásažžan dahkan
5. fitnodatdoliid ovttagbargu
6. hálti birrajagášvuhtii ja riikkaidgaskasašvuhtii

Lávvabarggu ulbmillaš vuolggasadji lea, ahte ráhkadusoppalašlávva riekteváikkuhuslaš mihttolávva 1: 20 000 lea válmmas gielladastivrra gieđahallama váste manemusat loahppajagi 2024.

5.3 Osolaččaid ulbmilat oasseoppalašlávva ráhkadeapmái

Nuppi lávvaevttohusa válmastallama álgomuttus dollojuvvui buohkaide rabas álbmotdilálašvuhta, mas buktojuvvui ovdan lávvaevttoseassa dilli ja dahkkojuvvoje ulbmiliid čielggasmahttima vástte joavkobarggut. Joavkkut geahčade jagi 2011 oidnosis leamaš ja dilálašvuođa vástte ráhkaduvvon álgoevttohusa mángga sierra fáttá bakte.

Vuosttaš joavkku bargun lei ságastallat huksemis suvdilis ovdáneami jalgii lávvagárttaid veardádallamiin. Bargujoavku guorahalai reahkkájitgo lávas čujuhuvvon eatnamat, juos huksen deahtistuvvoolii ja leago huksema olggobeallái báhcci eatnamiid mearri muttát huksema vástte dárkkuhuvvon eatnamiid dáfus. Joavku guorahalai maid ođđa eatnamiid vuoruheami; vuosttaš saji eatnamiid ja viiduma eatnamiid sihke researvaeatnamiid ja evttohusaid lávvaemearrádusaid rievddadandávvgasvuođa.

Nuppi joavkku ulbmilin lei dutkat lávvagárttaid ulmilla *”Luonddubirrasa gudnejahtti turismaguovllut, maid geasuhussan leat jaskatvuohka, meahcceluondu, johtolagat, guovssahasaid geahččanbáikkid, ijahis idja ja boazodoallu”* -oaidninvuogis. Turismabálvalusaide várrejuvvon guovlluid ja čujuhuvvon johtolagaid reahkkán guorahallojuvvui. Osolaččat čujuhe lávvaevttovllus jaskadeamos guovlluid ja báikkiid, main leat buoremus báikkid ovddošit guovssahasain. Joavku árvvoštalai maid vuoinjastanbáikeráhkadusa ja mot boazodoalu livččii oppalašlávvaiv vejolaš oazžut turisma geasuhusa oassin.

Eahkeda goalmmát joavku árvvoštalai dan, mot lávvačovdosat dorvvastit guovllus sámi kultuvrra ja boazodoalu doaibmaneavttuid. Joavkkus giedahallojuvvoje earenoamážit 2022 evttohusa merkemat ja mearrádušat ja gávnnavuvvui, ahte ee. geasseguođohan- ja guotteteatnamiid sirren nuppiineaset lea dušši. Joavku maid árvvoštalai huksema guovlluid ja bohcco lunddolaš birrajođu gaskavuođa sihke oppalaččat doaimmaid oktiiheiveheami.

Njealját joavkku guorahallanvuloš áššiide gulle ovddit evttohusas ožžojuvvon máhcahaga vuodul sierranas ášši; Dáččavárrii čujuhuvvon mohtorfalášstallanguovlu, beanadáluid heiveheami lávvaevttovllui, industriija- ja bargosadjeguovlluid sajádagat sihke Gilbbesjávrra geassegeavahusa dárbbut oppalašlávvaiv.

6. Plánema muttut

6.1 Plánema dárbu

Gilbbesjávrris ii leat riekteváikkhuslaš oppalašlávva. Guovllu árvvuid ja earret iežá boazoealáhusa dorvvasteami váste lea gehččojuvvon dárbbatlaš ráhkadit oppalašlávva, mii čujuha guovlluide, madda rievddadalli eanageavahus čuočcá, ja meroštallat dáidda olggobeale guovlluide doaimmaid, mat dorjot luonddu- ja kulturárvvuid. Guovlluide, mat báhcet huksema olggobeallái, lea ulbmil seailuhit guhkás dálá geavahusas ja dorvvastit daid suvdilis geavahusa maid bohte logijagiid.

6.2 OÁP ja álgoevttohus

Oassálastin- ja árvvoštallanplána biddjojuvvui oidnosii (EHL 63 §) 12.3.2012. Vuosttaš eiseválderáđđádallan ordnejuvvui 27.3.2012. Válmmastallanmuttu gullan (EHL 62§, EHÁ 30§) lei 3.9. - 30.9.2012 ja árvalusas sáhtii addit máhchahaga.

6.3 Vuosttaš evttohus

Sámediggelága 9 § ráđđádallamat dollojuvvoje 10.4.2012, 9.3.2021 ja 5.5.2021 sihke boazodoallolága 53 § ráđđádallamat 3.3.2021 ja 16.3.2021.

Vuosttaš lávvaevttohusa gullan ordnejuvvui 1.6.–16.7.2021. Lávvaevttohusas addojuvvoje 8 cealkámuša ja njeallje oaivila. Máhchahaga čoaggin ja vástta leat dán čilgehusa čuovusin.

Lávvaevttohusmuttus ožžojuvvon máhchahaga vuodul gieldda gávnnaš, ahte láva ii leat vejolaš dalvut dohkkehangieđahallamii. Oidnosis leamaš oppalašlávvaevttohusas leat vel mearkkašahtti váilevašvuodát lávvaemerkemiin, -mearrádusain ja váikkhusaid árvvoštallamis. Dasa lassin lea earenoamáš dárbu dárkkistit luonddučilgehuseid ja árvvoštallat áššáigullevaččat váikkhusaid Natura-guovlluide suodjalanákkaide. Go dievasmahttimat ja divvumat leat dahkkojuvvon, de dan maŋjel lávvaevttohus galggalii biddjot ođđasit oidnosii. Eanodaga gieldda gárttai oaivilii, ahte láva gearggaheapmi gáibida lávvaráhkadankonsultta molsuma.

6.4 Nubbi evttohus

Eiseválddiiguin dollojuvvoi bargoráđđádallan 14.12.2022 plánejuvvon čilgehuseid reahkkámis.

Nuppi evttohusmuttu váste ráhkaduvvoje luonddučilgehus ja šlárbmačilgehus, mat leat dán čilgehusa čuovusin. Lávvačilgehus čállojuvvoi ođđasit ja dat viiddiduvvui earenoamážit váikkhusaid árvvoštallama oasil. Váikkhusat bodnečáziide ja divrras geologalaš hápmahumiide, duovdagii, boazodollui ja sámi kultuvrii leat logus 9. Gieldda ráhkada bárráhiin čáhcefuolahusa oppalašplána nuppi lávvaevttohusa vuodul, dan oppalašlávvađasat čovdosat leat váldojuvvon vuhtii lávvačáhttas. Maiddái luonddusuodjalanlága 65 § mielđásaš Natura-árvvoštallan oppalašlávva ollahuhttima váikkhusain Natura-guovlluide ráhkaduvvui ovttasráđiid Meahciráđđehusain, mii doalai sisttis doaimbaidjoprográmma. Natura-váikkhusaid árvvoštallan viiddiduvvui guoskat buot ráhkadanvuloš gielddalávaid oasseoppalašlávva viidodagas. Árvvoštallan lea doaimmahuvvon cealkima váste EJB-guovddáži.

Vuorrováikkhusa ja osolaččaid dárbbuid sihke dieđiheami ja njálmmálaš máhchahaga čoaggima dihte ordnejuvvoje rabas bargobáđji, bálgesráđđádallamat, ráđđádallamat eiseválddiiguin, eananeaggát-ráđđádallamat Meahciráđđehusain sihke ráđđádallan sámedikkiin.

Nubbi evttohus gárvánii 28.6.2024 gielddaráđđehusa gieđahallamii.

[dievasmahttojuvvo

bm.bm.jjjj § xx Gieldda doaimbamaorgána, 2. lávvaevttohusa gieđahallan

bm.bm.jjjj Lávvaevttohus 2. almmolaččat oidnosis (EHL 65 § ja EHÁ 27 §)

bm.bm.jjjj Eiseválderáđđádallan (EHL 66 § ja EHÁ 26 §)

bm.bm.jjjj § xx Gieldda doaimbamaorgána dohkkehii lávvaevttohusa

bm.bm.jjjj § xx Gielddastivra dohkkehii lávvaevttohusa]

6.5 Molssaeavttut ja daid veardádallan

Gilbesjávrrí oppalašlávva lea hápmahuvvan nubbin lávvaevttohussan árvalusa ja vuosttaš evttohusa sihke ráhkkaneaddji nuppi evttohusa gullanmuttuid mielde. Nuppi lávvaevttohusa čovdosat dorjot earret gieldda bidjan ulbmiliid buoremus vuogi jalgii, muhto maid osolaččaid máhcahaga vuođu, dat leat maid sosiálalaččat gierdavaččat. Lávvačovdosiid válljemii lea váikkuhan áššedovdiid dahkan váikkuhusaid árvoštallanbargu divrras luonddubirrasa ja duovdaga gáhttema vástte. Gárvánan nuppi evttohusa guovlovárreimiin leat váldojuvvon vuhtii riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmilat ja eanangoddelávva ovddit molssaeavttuid čielgaseappot.

7. Oppalašlávva ja dan ákkat

7.1 Lávviidodaga ráddjen

Oasseoppalašlávvguovlu ollá lulde Bearajávrrí lulábealde gáddeavvá, oarjin riikkarádjái, davvin Baskkesgura geađgeavlešalddi davábealde Jiehkásii ja nuortan duottarguovlluide dađi lági jalgii, ahte lávvguovlui gullet ee. Sánájávri, Čahkkajávri, Áillahasvári oarjeriidi, Gálggoaivvit ja Mohkkevári.

7.2 Oppalašlávva govvádus

Plánenguovlu lea geahčaduvvon holisttalaččat nu, ahte čujuhettiin ođđa guovlovárreiid váldojuvvojit vuhtii gieldda oasseguovllu ovdánahtindárbbut, suodjalan- ja áhpásnuvvanárvvut sihke ealáhusaiguin bargan. Láva guovloráhkadus ja sierra eanangeavahanguovlluid gaskavuohtha nuppiideaset vuodđuduvvá čeahkkebáikkiid ja daid birastahtti guovlluid vuorrováikkuhussii sihke báikkálaš gillilágan guovlluid ovdánahttimii.

Servodatráhkadusa biđggiideapmi geahččaluvvo háldejuvvot nu ahte čujuhuvvo guovlovárreiid gaskavuohđa ollahuhttinortnet: vuosttaš saji eatnamat, viidon eatnamat ja ulbmiljagi guhkit áigegaskka researvaeatnamat. Dievasfearggain čujuhuvvon huksenguovllut leat dárkkuhuvvon dakkárin, mat vuohččan dievasmuvvet ja guorranit. Juos huksen lea guovlluin unnánačča mearkašahtti, galgá guovlluid huksen čovdojuvvet sajádatláva ráhkademiin. Ođđa vejolaš viiduma guovllut leat lávvgárttain čujuhuvvon riekkesfearggain ja vilges vuoduin. Guovllut leat válljejuvvon teknikkalašekonomalaččat gierdavažžan nu ahte dievasmahttit ráhkadusa, mii lea, juos danveardásaš guovllut leat váldojuvvon juo atnui. Feargaravda ja bustávverkememat čujuhit eanangeavahanhámi. Juos oasseoppalašlávvguovllu ovdáneapmi livččii mihá vuoimmálaččat go, mii lea einnostuvvon, oppalašlávvas leat ovdanbuktojuvvon boatkacázuin ja/res-merrosiin ng. guhkes áigegaskka researvaguovllut. Guovlu sáhttá váldojuvvot atnui, go seamma eanangeavahanmerkemiin čujuhuvvon bálddalas viiduma guovlu lea measta ollahuvvan. Viidunguovlluid ja researvaguovlluid ollahuhttin gáibida sajádatláva. Ovdal sajádatláva ráhkadeami, dehe iežá geavahanulbmila čujuhuvvon doaimmaha, guovlu lea Boazodollui eanas dárkkuhuvvon guovlu (Mpo).

Plánejuvvon bálvalusaid ja bargosajiid guovllut leat hui sierralágán álbmotjoavkkuid olahatimis ja nuppe dáfus dat sajuštuvvojit orrunguovlluid lagasvuhtii dakko bakte, ahte persovdnabiilla atnui ii jur leat dárbu. Johtalusdovrvolašvuohtha sihke vázzima ja sykkelastima eavttut leat buoriduvvon lávvermerkemiiguin. Lávain ovddiduvvojit luonddu dáfus divrras ja hearkkes guovlluid mánggahápmásašvuohđa seailun ja ruonáguovlluid gaskasaš ekologalaš oktavuohdat. Huksemii dárkkuhuvvon guovllut eai molle aktiis luondduguovlluid eaige bealdduid, mat leat gilvinanus.

Birrasa árvvut leat leamaš vuolggasadjijn lávvermerkemiidda ja mearrádusaide. Dađi lági jalgii dárkilit plánemis ja huksemis galge váldojuvvot vuhtii duovdaga ja kulturbirrasa mihtilmas iešvuogit. Riikkaviidosáččat divrras duovddaguovlu lea gáhttejuvvon vuogálaš lávvermerkemiiguin ja mearrádusaiguin. Lávvas lea dakko bakte miehtemielalaš váikkuhusat duovddaguovllu gáhttema váste ja dat oasistis ovddida árvvuid seailuma.

Lávva oasistis viggá unnidit maid birasáruid váikkuhusaid, mat juo leat, ee. ođđa orrunguovllut eai leat čujuhuvvon vejolaš johtalusa šlárbmaguovlui, ja dulvvi ja suddančáziid riskaguovllut leat ovdanbuktojuvvon lávvas.

7.2.1 Guovlovárremat

Dán logus ovdanbuktojuvvojit guovlovárreiid ulbmilat ja iežá guovlovárreiid meroštallamis vuhtii váldojuvvon áššit. Ieš lávvermearrádusat ovdanbuktojuvvojit manjel lávvačilgehusas.

Eanas boazodollui dárkkuhuvvon guovlu (MPO)

Váldooassi lávvguovllus lea čujuhuvvon guovlomerkemiin, mainna guovlu čujuhuvvo eanas boazodoalu atnui. Guovllu oazžu atnit unnánaš meriid jalgii maid iežá ulbmila váste, go doaimma ii mielddisbuvtte áru boazodollui. Sána lahkasiidda suvvojuvvo áhpásnuvvana ráhkadusaid ja johtolagaid huksen, muhto maid dáid

plánemis galgá váldojuvvot vuhtii bohccuid guohtun. Boazodoalu jahkodatjohtu lea váldojuvvon vuhtii guovllu geavahusa rádjemis: guottetáigge guovllus ii oaččo leat ráfehuhttin.

Vánddardanguovlu (VR)

Lávvguovllus leat nubbin eanemus vánddardandoaimmaide várrejuvvon guovllut. Maid dáin guovlluin galgá váldit vuhtii bohccuid guohtuma. Vánddardanguovllut leat báikkiin, main guossástalliid sáhttá navdit mannat: Sána lahkasiin ja Čoalmeváriin.

Luonddusuodjalanguovlu dehe luonddusuodjalanguovllu vuođđudeami vásté dárkkuhuvvon guovlu (SL)

Lávvguvlui leat maid luonddusuodjalanguovllut, main giddejuvvo earenoamáš fuomášupmi luonddu- ja birasárvvuid dorvvasteapmái. Dáláš luonddusuodjalanguovllut ovddiduvvojit báikkuid viiddidit. Maid viiddidanguovllut leat čujuhuvvon dáinna guovlovárrenmerkemiin.

Gilliguovlu (AT)

Gilliguovllut čoahkkanit juo huksejuvvon guovlluide ja daid njuolggolagasvuhtii. Gilliguovlluin huksen ráhkada deahtta, gillilágan orruma ja ođđa vistit galget heivet sajušteami, sturrodaga, materiálaid ja olgohápmefearggaid oasil guovllu dáláš huksenvuđui ja giligovvii. Huksenbáikki vistit galget ráhkadit lunddolaš šilljobirrasa.

Smávviessoráđđejeaddji visteguovlu (AP)

Guovllut leat dárkkuhuvvon eanas viessohuksema vásté, muhto guvlui sáhttet maid biddjot dakkár bálvalusat, mat leat orruma oaidninvuogis dárbbatlaččat. Dát doaimmat eai oaččo dagahit birrasii áru.

Boazodálloguovlu (APO)

Guovlu lea dárkkuhuvvon boazoealáhusdoaimma vejolažžan dahkama. Dasa lassin guovlluin ožžot leat guosseviessodoibmii ja dasa gullevaš orrumii dárbbatlaš vistit. Lávvamearrádušas leat váldojuvvon vuhtii boazodálu vejolaš váikkuhusat čázádagaide nu ahte biddjojuvvojit dihto doaimmaide ráddjemat.

Bálvalusaid ja hálddahusa sihke fitnodat- ja bargosadjehuksema guovlu (P)

Guvlui sajuštuvvojit eanas almmolaš ja priváhta bálvalusat, hálddahusa doaimmat sihke fitnodatsajit. Guvlui oažžu dasa lassin hukset orrunvisttiid, mat laktásit doibmii.

Luopmoviessoguovlu (RA)

Guovllut leat čujuhuvvon eanas ollahuvvan luopmoviesuid ja muhtimassii sajádatlávaidda jelgii. Guovllus suvvojuvvo birrajagáš orrun, juos dat heive guovllu iežá eanangeavahussii.

Turismabálvalusaid guovlu (RM)

Guovlu dahká vejolažžan mánggabeallásaš turismabálvalusaid buvttadeami. Maiddáin dáin guovlluin lea lobálaš luopmohuksema lassin birrajagáš orrun, juos dat heive guovllu iežá eanangeavahussii.

7.2.2 Oasseoppalašlávva- ja -mearrádušat

Guovlluid geavahanulbmilat

Gilliguovlu

Guovlu lea dárkkuhuvvon deahtta, gillilágan orrumii ja orrun-, fitnodat-, bálvalandoaimbasadjevisttiid, mat bálvalit dan, huksemii. Doaimma ii oaččo mielddisbuktit birrasii slárpma, doarggástusa, áimmu dehe čázi billahuvvama dehe iežá mearkkašahtti áru. Ođđa vistit galget heivet sajušteami, sturrodaga, materiálaid ja olgohápmefearggaid oasil guovllu dáláš huksenvuđui ja

gilligovvii. Huksenbáikái oažžu hukset ovttá eanemus guovttevisttat orrundálu, sihke ovttá 1½-geardásaš oalgeorundálu, ovttá sávdnjevistti sihke dálodoallovisttiid. Dáláš orrunvisttit oažžot divvojuvvot dáláš viidodagastis huksenrievtti easttekeahhtá.

Huksenbáikki visttit galget ráhkadit lunddolaš šilljobirrasa. Guovllu huksema ja iežá doaibmabijuid oktavuodas galgá giddet earenoamáš fuomášumi duovdda- ja gilligova sihke kulturhistorjáláččat divrras visttiid, ráhkadusaid, luottaidd, šaddogearddi, čázádatdiliid ja oidnosiid seailumii.

AP

Smávviessoráđdejeaddji visteguovlu

Guovllut leat dárkkuhuvvon eanas viessohuksema váste. Merkenviidodagaide oažžu sajuštit maid orrumii dárbbatlaš almmolaš ja priváhta bálvalusaid sihke smávvhápmasaš orrun-, fitnodat-, bálvalan- ja bargansajiid. Doaimmas ii oaččo šaddat birrasii šlárba, doarggástus, áimmu dehe čázi nuoskun, lossa johtalus dehe iežá árru.

APO

Boazodálloguovlu

Guvlui sáhtá sajuštit visttiid ja huksehusaid, mat bálvalit boazoealáhusa, ja dasa lassin guosseviessodoaibmamii dárkkuhuvvon vistti ja doaibmama orruma dárbbuid váste orrunvisttiid. Gáddeviidodagain galgá estojuvvot suddančáziiid golgan čázádahkii ovdamearkka dihte gárdebotni jorgumiin golganháltti vuostá. Biebmanbáikki suoidne- dehe fuodđojuohkinčuoggás galgá leat unnimusat 10 mettara suodjeavvi čázádahkii.

Guovllu unnimus sadjegáibáduš lea eanemusat 50 bohccui hektáras.

Mpo

Eanas boazodollui dárkkuhuvvon guovlu

Guovllu eatnama oažžu geavahit unna mearáža jalgii maid orruid ja doibmiid iežá doibmii, muhto dainna lágiin, ahte das ii šatta fuomášahtti árru boazodollui. Guvlui ii oaččo čuohtit birrasa (omd. olbmo, šibihiid, johtalusa dehe iežá jienaid) miellidduktin árru guottetáigge. Guovllus lea riikkaviidosáččat mearkkašahtti Sána lagasduovddaguovlu, gos suvvojuvvo áhpásnuvvanráhkadusaid ja johtolagaid huksen luonddu gollama caggama váste. Doaimmain ja plánain, mat čuhcet guvlui, galget váldojuvvot vuhtii duovddaárvvut ja bohccuid guohtun. Plánain ja doaibmabijui, mat gusket guovllu, galgá bivdojuvvot bálgesa cealkámuš.

P

Bálvalusaid ja hálddahusa sihke fitnodat- ja bargosadjehuksema guovlu

Guovlu várrejuvvo eanas almmolaš ja priváhta bálvalusaid sihke hálddahussii sihke fitnodatsajiid huksema váste. Guvlui sáhtá sajuštit fitnodat-, doaimmahat- ja bálvalusbargosajiid, buvttadusa, mii ii dagat birasáru, ja dáidda gullevaš oahpahus- ja dikšundoaimma, gávpesaji sihke unnahápmasaš furkema. Bálvalanvisttiid lassin guvlui oažžu sajuštit doibmii gullevaš orruma váste orrunvisttiid. Doaimma šládji ja huksejuvvon birrasa olgguldas gárvái giddejuvvo sajádaga dihte earenoamáš fuomášumi.

RA

Luopmoviessoguovlu

Guovlu várrejuvvo luopmoorruma guovlun. Guovllu plánemis galgá váldojuvvot vuhtii visttiid ja huksehusaid heiveheapmi duovdagii, luonddubirrasa šlájá seailun ja čáhcefuolahusa ordnen. Guovllus lea lobálaš birrajagáš orrun, juos dat heive guovllu iežá eanangeavaheapmái.

RM

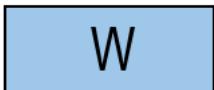
Turismabálvalusaid guovlu

Guovlu várrejuvvo mánggabeallásaš turismabálvalusaid huksemii. Guovllu plánemis galgá váldojuvvot vuhtii ahte johtalusortnegat doibmet bures ja dorvvolašvuhta, easttahisvuhta, visttiid ja huksehusaid heiveheapmi duovdagii, luonddubirrasa šlájá seailun ja čáhcefuolahusa ordnen. Guovllus lea lobálaš luopmohuksema lassin birrajagáš orrun, juos dat heive guovllu iežá eanangeavahussii.

Almmolaš parkerensadji

Merken čujuha rávalaš sajádaga. Dárkkit plánemiin ráddjejuvvon sadji lea dárkkuhuvvon almmolaš parkerema dárbbuide. Sajis ii oaččo gohttet.

Čáhceviidodat

Áhpásnuvvanguovlu

Guovllus suvvojuvvo huksen áhpásnuvvama, lihkadeami ja faláštallama váste.

Vánddardanguovlu

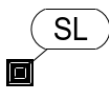
Doaimmain ja plánain, mat čuhcet guvlui, galgá váldojuvvot vuhtii bohccuid guohtun. Guovllus suvvojuvvo áhpásnuvvama várás johtolagaid huksen luonddu gollama caggama dihte.

Luonddusuodjalanguovlu dehe luonddusuodjalanguovllu vuodđudeami váste dárkkuhuvvon guovlu

Luonddusuodjalanguovlun čujuhuvvon guvlui ii oaččo plánet doaibmabijuid, mat bidjet vára vuollái dehe heajudit dan luonddu- ja birasárvvuid.

Čuožáhat- ja cáhcomerkemat

Čuožáhat luonddusuodjalanlága jelgii.

Luonddusuodjalanlága miel dásaš čuožáhaga guvlui ii oaččo plánet doaibmabijuid, mat bidjet vára vuollái dehe heajudit suodjalanvuloš šlája (Gálkabihceseamul) gávdnonbáikki.

Smávvdáilločuožáhat

Čuožáhakii oažžu sajuštuvvot govttvisttat smávvdállu orrunulbmila váste, man huksenriekti lea 300 k-m².

Turismabálvalusaid čuožáhat

Turismabálvalusaid guovllu unnahápmásaččat mánggabeallásaš turismabálvalusaid huksemii dárkkuhuvvon čuožáhat. Čuožáhaga plánemis galgá váldojuvvot vuhtii, ahte johtalusortnegat doibmet bures ja dorvolašvuotta, easttahisvuotta, visttiid ja huksehusaid heiveheapmi duovdagii, luonddubirrasa šlája seailun ja čáhcefuolahusa ordnen. Huksenriekti Mallá parkerema ja Muotkkádaga čuožáhagain lea eanemusat 100 k-m² ja Beará luopmogili čuožáhagas 600 k-m².

Ruoverattejohtalusa ovdánahttima várás čilgenvuloš oktavuotta

Mearkkašahtti buoridanvuloš váldoluodda

Čoahkkananluodda

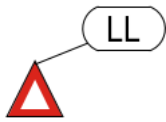

Árvvoštallojuvvon luoddajohtalusa šlárbmaguovlu

Guovloráddjen čujuha oppalaččat eatnanluoddajohtalusa 45 dB beaivešlárbmaavi einnostusdilis jagi 2050. Visttiid plánemis ja sajušteamis galgá váldojuvvot vuhtii, ahte stáhtarádi mearrádusa jelgii šlárbmadási rávaárvvut olgo- ja sissajiin ollahuvvet odđa- ja divvunhuksemis sihke vejolaš rievdadusat šlárbmaguovllus luodanuppástusaid jelgii.

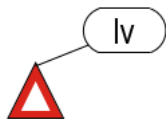
————— **Rávalaš čoačkananluodda**

..... **Rávalaš vázzima ja sykkelastima oktavuohhta**

Girdihámman

Čuožáhatmerken čujuha hámmana rávalaš sajadaga. Dárkkilit plánemiin ráddjenvuloš guovlu várrejuvvo hámmanruggui ja njuolggohámmandoaimma ráhkadusaide ja doaimmaide. Guvlui oažžu hukset virstiid ja huksehusaid, mat bálvalit hámmandoaimma.

Fanasstáffu/-hámman

Čuožáhatmerken čujuha hámmana rávalaš sajadaga. Dárkkilit plánemiin ráddjenvuloš guovlu várrejuvvo hámmanruggui ja njuolggohámmandoaimma ráhkadusaide ja doaimmaide.

Áhpásnuvvančuožáhat, johtolaga vuoiŋgastanbáiki

Vuoiŋgastanbáiki oažžu hukset vuoiŋgastanbáikeráhkadusaide, mat dorjot vánddardeami.

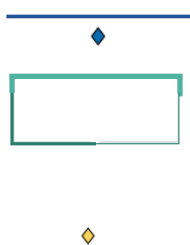
..... **Rávalaš čuoiganjohtolat**

..... **Rávalaš olgolihkadan-/vánddardanjohtolat**

..... **Rávalaš ođđa olgolihkadan-/vánddardanjohtolat**

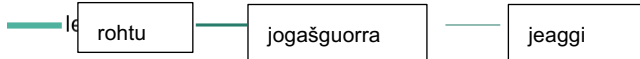
..... **Mohtorgielkámáidja**

Luondduárvvuid dáfus fuomášanevara čuožáhagat:

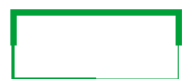

Čuožáhat lea čáhcelága 2. logu 11 § jalgii čáhceluonddu suodjalantiipa, man dili vára vuollái bidjan lea gildojuvvon.

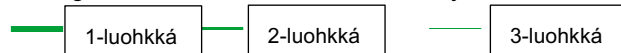
Guovlu lea vuovdelága 10 § jalgii earenoamáš divrras eallinbiras, man seailun ferte dorvvastuvvot. Oasseguovllu luondduárvvuid dili galgá čielggaduvvot guovllu dárkkilit plánema oktavuodas.

Luonddusodjalanásahusa jalgii uhkivuloš dehe slájjaid, maid uhkivulošvuoda galgá bearráigeahččat, eallinbirrasa seailun galgá dorvvastuvvot.

Mearkkašahti seamušlájat ja sepmoliidda dehálaš eallinbirrasat. Guovllu plánemis galgá atnit ávvira das, ahte eanangeavahančovdosiid ollahuvvama heivvolašvuohhta čilgejuvvo dakko bakte, ahte oasseguovllu luondduárvvut dorvvastuvvojit.

Dološbázahusoasseguovlu ja/dehe -čuožáhat

Dološmuitolágain (295/1963) ráfáiduhntton fásta dološbázahus. Čuožáhaga goaivun, gokčan, iežáhuhttin, vaháguhttin, jávkadeapmi ja iežá dan duohtadeapmi lea gildojuvvon. Plánain ja doaimbabijuin, mat gusket čuožáhaga, galgá bivdojuvvot guvllolaš ovddasvástádusmusea cealkámuš.

— Z — **Stuoragealdagaslinnjá**

— ○ — **Čáhcefuolahuslinnjá**

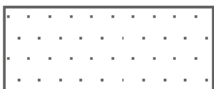
Odda čáhcefuolahuslinnjá, sajádat rávalaš

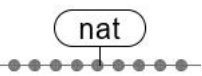
Servodatteknihkalaš fuolahusa guovlu/čuozáhat

Guovlu várrejuvvo fápmorusttegiid, čáhceváldinbáikkiid, čáhceráidnenrusttegiid ja šleađgastašuvnnaid váste. Plánemis galget váldojuvvot vuhtii johtalus, mii bohtá guovlluid geavahasas.

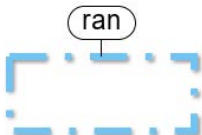
Raster- ja cáhcomerkemat, mat govvidit sierraiešvuodaid

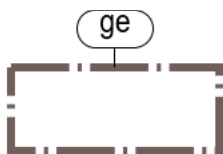
lešvuohtamerkemiin leat ovdanbuktojuvvon Natura 2000-fierpmádahkii stáhtaráđi mearrádusaid jalgii gullevaš dehe Natura-2000-fierpmádahkii evttohuvvon eanan- ja čáhceviidodagat.

lešvuohtamerkemiin leat ovdanbuktojuvvon Natura 2000-fierpmádahkii stáhtaráđi mearrádusaid jalgii gullevaš dehe Natura-2000-fierpmádahkii evttohuvvon cáhcolágan čuozáhat, dego jogat, jogažat ja unnajogažat.

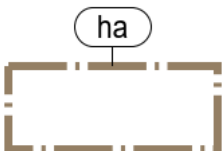

Stáhta gáttiid suodjalanguovllu oasseguovllus galgá huksen čovdojuvvo lávveimiin. Guovllut, mat báhcet huksema olggobeallái, galget seaillohuvvot nu luonddudilálažžan go vejolaš.

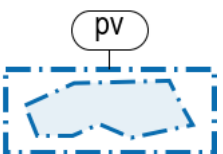
Riikkaviidosaččat divrras geologalaš hápmahupmi

Guovllu sierraiešvugiid vahátlaččat iežáhuhtti doaibmabijut leat gildojuvvon. Earenoamáš fuomášupmi galgá giddejuvvo divrras geologalaš hápmahumi suodjaleapmái ja dikšumii.

Báikkálaččat divrras buolžaguovlu

Earenoamáš fuomášupmi galgá giddejuvvo divrras geologalaš hápmahumi suodjaleapmái ja dikšumii. Eanageavaheamis galgá viggojuvvo dasa, ahte eanangiera billistuvvo nu unnán go vejolaš ja huksekeahces oasit galget seaillohuvvot luonddudiliis.

Dehálaš dehe čáhceváldimii heivvolaš bodnečáhceviidodat ja dan aitosáš hápmahupmeviidodat

Viidodagas ferte váldojuvvot vuhtii bodnečázi suodjaleapmi dađi lági jalgii, ahte dan geavahanvejolašvuodát, šládja dehe bistin ii biddjojuvvo vára vuollái. Birassuodjalaneiseválddiide galgá plánen- ja huksendoaibmabijuid oktavuodas várrejuvvo vejolašvuodta cealkámuša addimii.

Dulveguovlu

Gilbbesjávrrái ja Bearájávrrái leat meroštallojuvvon hárvanaš dulvedilit aktii čuođi jagis (1/100a) Dulveriskkaid álgoárvoštallan Duortnosjoga-Rádjeeanu čázádatguovllus, II Plánenáigodat raporttas. Gilbbesjávrrái ja Bearájávrrái dulveriskkat árvoštallojuvvoje eatnamiid allodatmálla ja čázádagaid gaskačáhceallodagaid bakte gártageahčadeapmin. Dasa lassin adnojuvvoje Gilbbesjávrrái ja Bearájávrrái čáhceallodaga áicostašuvnnaid dieđut 1/100a.

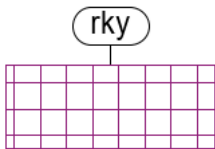
Oppalašlávvgárttas leat guovloráddjemat 1/100a ja guovlu, mii lea 1 mettara bajábealde dili 1/100a.

Riikkaviidosaččat divrras duovddaguovlu

Sána gullá Giehtaruohtasa stuoraduoddariid riikkaviidosaččat divrras duovddaguvlui, man árvo vuodduvva áidnalunddot geologalaš árvoide ja luondduárvoide. Duovddaguovllus deattu ožžot sámi ja boazodoallokulturrá guhkes historjja bohciidat duovddagearddagat. Kulturárbbiset

dáfus mánggabeallásaš turismaduovdagat ovtastuvvet hearkkes duottarlundui ja eallinvuoimmálaš boazodoalu duovdagii. Guovllu ovdánahttima ja plánejuvvon doaimmaid vuolggasadjin galgá vuohččan leat duottarduovddaárvvuid dorrvasteapmi. Riikkaidgaskasaš inventeremis namuhuvvon visttiid divvunbargguin sihke iežá birrasa mávssolaš nuppástusain galgá bivdojuvvot guvllolaš ovddasvástádusmusea cealkámuš.

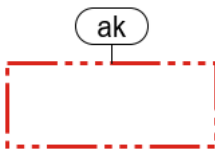

Riikkaviidosaččat mearkkašahtti huksejuvvon kulturbirrasat (RKY-čuožáhagat)

Riikkaviidosaččat mearkkašahtti huksejuvvon kulturbirrasa mihtilmas iešvuogit galget seailuhuvvot. Huksen, birasdikšun ja iežá eanangeavahus, mii dáhpáhuvvá guovllus, galgá heivehit guovllu duovddalaš, kulturhistorjjálaš ja huksendáiddálaš árvvuide. Guvlui mihtilmas iešvuogit, duovddadilli ja oidnosat eai oaččo rihkkojuvvot. Duovddagova sihke kultur- ja huksendáidaga dáfus mearkkašahtti visttiin ja huksehusain galgá atnit ávvira. Ođđa visttiid galget vejolašvuodaid jelgii sajuštahttot dáláš luottaid gurrii ja boares huksenbáikkiid aktavuhtii. Huksemis galgá oidit guovllu árbevirolaš huksenvuogi ja dasa mihtilmas huksenmateriálaid ja fearggaid. Ovdal birrasa iežáhuhtti doaimbajuide dehe mearkkašahtti huksenfidnuide riepmama galgá Musealágádussii várre dilálašvuoda addit cealkámuša. Guovllus ii oaččo ollahuhttit duovdaga iežáhuhtti doaimbajiju almmá EHL 128 § miel dásaš duovddabargolobi haga.

Oasseoppalašlávva RKY-čuožáhagat:

1. Baskkesgura geađgegeavlešaldi
2. Gilbbesjávrrí turismahotealla

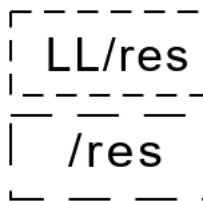
Sajádatlávvejuvvon guovlu

Merkemat ja indeavssat, mat govvidit birasrievdamiid

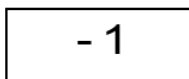
Ođđa vejolaš viiduma guovllut

Guovlu lea várrejuvvon dievasmahttit ráhkadusa, mii lea leame, juos danveardásaš guovllut leat váldojuvvon atnui. Feargaravda ja bustávvermerkemat čujuhit eanangeavahanvuogi. Guovllu ollahuhttin gáibida sajádatlávva. Ovdal sajádatlávveama, dehe iežá geavahanulbmila čujuheaddji doaimmahusa, guovlu lea dárkkuhuvvon eanas boazodollui (Mpo).

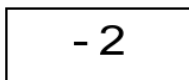
Guhkes áigegaska researvaguovlu

Guovlu sáhtá váldojuvvot atnui, go seamma eanangeavahanmerkemiin čujuhuvvon viiduma guovlu, mii lea bálddas, lea measta ollahuvvan. Guovllu ollahuhttin gáibida sajádatlávva. Ovdal sajádatlávveama dehe iežá geavahanulbmila čujuhan doaimmahusa, guovlu lea áhpásnuvvanguovlu (VR), vándardanguovlu (VR) dehe boazodollui eanas dárkkuhuvvon guovlu (Mpo).

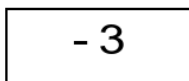
Rávvalaš vejolaš helikopterdoaimma viiduma guovlu

Ovdal guovllu ollahuhttima ferte čovdojuvvot duolvačáziid ja suddančáziid ja jieŋa nala loktanen čázi gieđahallan nu, ahte guovllu ollahuhttimis ja koptergiettis ii boađe bajáš- ja bodnečáziid billahuvvama riska.

Guovlu, gos suddančázit bidjet eanageavaheapmái earenoamáš gáibádusaid.

Guovllu dárkkit plánemis ja ollahuhttimis galgá váldit vuhtii riiddiid suddančáziid fuolalaččat.

Guovllu dárkkit plánemis ja ollahuhttimis galgá čielggadit sierra luondduárvvuid.

Guvlui sáhtá sajuštit prográmma- ja eallibálvalusaid, dego beanageasusdoaimma.

7.2.3 Oba lávvaviidodaga oppalašmearrádusat

Oasseoppalašlávva lea EHL 42 § miel dásaš riektváikkukhuslaš oppalašlávva.

Oba oasseoppalašlávva guovlu gullá earenoamážit boazodoalu várás dárkkuhuvvon guvlui ja sápmelaččaid ruovttuguvlui. Go plánejuvvojit ja ollahuhttojuvvojit doaibmabijut oppalašlávva jalgii, de gálgá váldojuvvo vuhtii boazodoallolága dáhkidan friddja guođohanriekti.

Riikkaviidosaččat spiehkastat guhkesagat ja mánggabeallásaš kulturbirrasa geasuhusguovlu sáhtta ođasnuvvat ja vuogáiduvvat áiggi buktin rievdadusaide nu, ahte dárkkit plánemiin ovddiduvvo kulturbirrasa suvdilis geavahus ja dikšun sihke váfistuvvo guovllu boazoealáhusa seailun ja dahkkojuvvo vejolažžan ođđalágán ealáhusdoaimmaid šaddan. Suodjalánvuloš huksenvuloš lagasvuhtii huksedettiin galgá giddejuvvo earenoamáš fuomášupmi visttiid sajušteapmái ja visttiid arkitektuvrii ja heivehuvvo dat fuolalaččat birastahtti čoahkkebáikkegovvii ja duovdagii. Unnánaččat mearkkašahtti guovlluid huksen galgá čovdojuvvo vuohččan sajádatlávva ráhkademiin. Huksejuvvo ja huksenvuloš guovlluin galgá eastaduvvo suddan- ja jienja nala loktanán čázi šaddan ja daidda čuohcci kvaliteahttaárru. Suddan- ja jienja nala loktanán čázit galget viggojuvvo gieđahallojuvvo ja atnit dain ávkki šaddanbáikkisteaset. Juos suddan- ja jienja nala loktanán čázit stivrejuvvojit eret šaddanbáikkisteaset, galgá vuogádat leat dakkár, ahte suddan- ja jienja nala loktanán čázit sáhttet sillejuvvo ja ájihuvvo. Ollahuhttimis galgá atnit ávvira maid huksenáigásaš suddan- ja jienja nala loktanán čáziid háldemis.

Dárkkit plánemis galgá čielggaduvvo leago vázzima ja sykkelastima jođáhat ollahuhttin vejolaš váldoluotta oktavuhtii. Plánemis váldojuvvojit vuhtii visot lihkanvuogit, johtalusdovrvolašvuotta ja eastahisvuotta. Váldoluotta vejolaš šlárba- ja doarggástusváikkukhusat ja suddjendárbbut árvvoštallojuvvojit sajádatlávva ráhkadeamis ja dárkkit plánema olis, ovdal guovlluid ja/dehe johtalusjođáhagaide buoridandoaimmaid ollahuhttima. Huksenbáikkái galgá leat dohkkehuvvon johtinoktavuohta. Juos johtinoktavuohta ordnejuvvo eatnangeainnus, galgá huksenlobi mieđiheami eaktun leat gustovaš luoddaiseválddi mieđihan luoddalaktalohpi.

7.3 Oppalašlávva gaskavuotta riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliidda

Eanangeavahan- ja huksenlága 24 § 2 momeantta jalgii guovlluideavaheami plánemis ferte fuolahuvvo riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliid vuhtii váldimis nu, ahte ovddiduvvo daid ollahuhttin. Dát geatnegasvuotta guoská rievttálaččat buot lávvaráhkadeami.

Gilbbesjávri oasseoppalašlávva dávista riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliidda ee. čuovvovaš vuogi jalgii:

1. Bures doaibmi servodagat ja suvdilis lihkaeapmi

- Lávain dorjojuvvo guovllu eallinvuoibmi ja báikkálaš gievravuodaiguin ávkkástallan nu ahte várrejuvvojit guovllut Gilbbesjávri ealáhusaide. ee. boazodollui ja turismii.
- Láva ođđa guovlovárreemat leat eanas huksejuvvo birrasa lagasvuodas, mat juo leat, ja dollet servodatráhkadusa ná deahtisin.
- Lávás lea doarjaluvvon nu guhkás go vejolaš dáláš dehe plánejuvvo luoddafierpmádahkii sihke gieldateknihkalaš fierpmádagaide.
- Ruovderattejohtalusa ovdánahttima váste čielggadanvuloš oktavuotta dahká vejolažžan vátnačinat johtalushámi ovdánahttima, juos dasa lea boahteáigge dárbu. Ollahuvadettiinis rattejohtalusa ovddidivččii maid guovllu fállan bálvalusaid olahttivuođa ja fállaii ovdalačča dásseveardásaččat vejolašvuodaid guossástalliide.
- Ođđahuksema jalgii gilliguovddáš oazžu ođđa orruid, goas ee. bálvalusaid jearalmas lassána.

2. Beaktilis johtalusvuogádat

- Gilbbesjávri lea lahka riikkaráji ja lea bortan EU ja Norgga gaskkas. Mearkkašahtti ládje buoridanvuloš váldoluotta ja rattejohtalusa ovdánahttima váste čielggadanvuloš oktavuotta dorvvasta riikkaidgaskasaččat mearkkašahtti johtalusoktavuođaid.

3. Dearvvašlaš ja dorvvolaš eallinbiras

- Plánenguovllus lea váldojuvvon vuhtii vejolaš dulvan ja váldoluotta dagahan šlárbma.
- Guvlui eai čujuhuvvo doaimmat, mat sáhttet dagahit mearkkašahtti biras- ja dearvvašvuohtaáruid.

4. Ealaskas luonddu- ja kulturbiras sihke luondduriggodagat

- Guovllu duovdda- ja luondduárvvut leat váldojuvvon vuhtii go ođđa guovlovárremat dahkkojuvvojit ja lávvamearrádusaiguin.
- Lávas lea čujuhuvvon eanagodeláva ja dahkkojuvvon čilgehusaid vuođul suodjalanvuloš guovllut dehe čuožáhagat.
- Guvlui leat várrejuvvon áhpásnuvvan- ja vánddardanguovllut. Vánddardanguovlluin suvvojuvvo áhpásnuvva johtolagaid huksen luonddu gollama caggama dihte.
- Váldoassi lávvaguovllus várrejuvvo boazodoalloguovlun, mii ovddida sámi kultuvrra ja -ealáhusaid seailuma. Boazodollui várrejuvvon guovllut leat viidát ja aktilaččat, ja ovdamearkka dihte bálgesa guottetbáikki dehe dan lagasvuhtii eai čujuhuvvo iežá doaimmat. Maiddái vánddardanguovlluide čuoheci doaimmain galgá váldit vuhtii bohccuid guohtun.

5. Ođasnuvvanávccalaš energijafuolahus

- Stuoragealdagaslinnjá bissu dálásajadagastis váldoluotta guoras, iige dat molle luonddu.

7.4 Oppalašláva gaskavuohta eanangodelávvaráhkadeapmái

Eanangodeláva guovlovárremat sihke iežá sisdoallu lea váldojuvvon oasseoppalašláva ráhkadeamis vuhtii. Oasseoppalašláva aiddostahtta ja dárkkálnuhtta láva guovlovárreimid ja mearrádusaid. Eanangodeláva ja oasseoppalašláva veardádallamis, galgá váldojuvvot vuhtii, ahte eanangodelávva lea iešvugiidis dáfus oasseoppalašláva oppalaččat lávvadássi, man dihte lávvamerkemiin ja -mearrádusain leat ee. erohusat, mat laktásit dárkilvuohtadássi.

Eanangodelávas čujuhuvvon luondduruovttudoallo- ja boazodoalloráđđejeaddji guovlu lea čujuhuvvon oppalašlávas eanas boazodollui dárkkuhuvvon guovlun. Eanangodelávas suvvojuvvo guovllu geavaheapmi maid iežá doibmii, go dat ii namuhanveara ára guovllu váldoulbmila, boazodoalu. Oppalašláva lávvamearrádus lea eanangodeláva vuoinŋa jalgii.

Eanangodelávas oba oasseoppalašlávvaguovlu lea sápmelaččaid ruovttuguovllus. Sápmelaččaid ruovttuguovllu lávvamearrádus čujuhuvvo láchkii sámedikkis (974/1995), mas meroštallojuvvo sámedikki riekti šaddat gullojuvvo ja ráđđádallat lágas meroštallojuvvon doaibmabijuin. Dát doaibmabijut leat earret iežá servodatplánen ja ealáhusat, mat gullet sámi kultuvrii. Dasa lassin lávvamearrádus čujuhuvvo boazodoalloláhkii, mii ein dárkkálnuhtta boazoealáhusa gullelaš rivttiid ja geatnegasvuođaid. Oasseoppalašlávas sápmelaččaid ruovttuguvlui gullelaš ráđđádallangeatnegasvuohta lea čáhkaduvvon earret iežá boazodollui váldoosiid jalgii dárkkuhuvvon guovllu lávvamearrádussii, mas daddjojuvvo, ahte guovllu plánain ja doaibmabijuin galgá bivdojuvvo bálgesa cealkámuš. Guvlui lea dasa lassin čujuhuvvon boazodálloguovlu, ja vánddardanguovllu lávvamearrádus namuhuvvo, ahte bohccuid guohtun galgá váldojuvvot vuhtii doaimmain ja plánain, mat cuhčet guvlui. Oasseoppalašlávas viggojuvvojit dorvvastit sámi kultuvrrain bargama eavttut earenoamážit nu ahte boazodollui čujuhuvvojit viiddes, aktiilis guovllut, maiguin vejolaš iežá doibmii gullelaš doaibmabijut ollahuhttojuvvojit nu ahte boazodoaluin bargama dillet eai dorvvohuhttojuvvo.

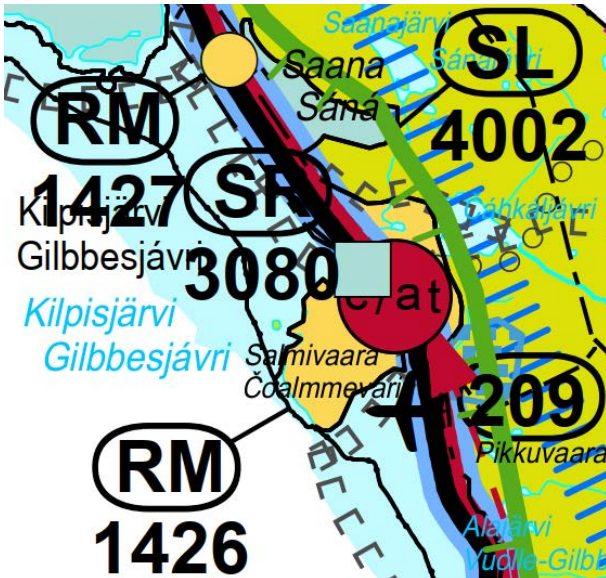

Duottar-Sámi eanagoddelávas oassi.

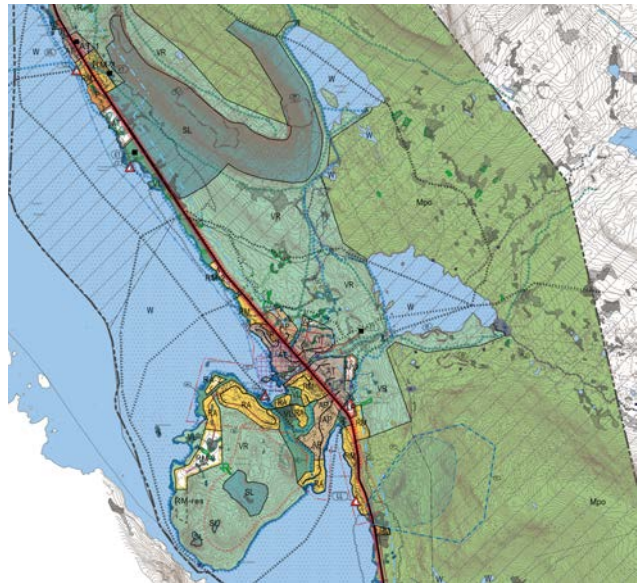

Gilbbesjávri oasseoppalašlávva.

Eanagoddelávas Gilbbesjávrii čoahkkebáikeguvlui lea čujuhuvvon guovddáža doaimmaid guovlu ja guovddášgilli sihke turismabálvalusaid guovlu/-čuožahat. Oasseoppalašlávvas čujuhuvvon orruma ja turismabálvalusaid guovllut dávistit eanagoddelávas čujuhuvvon guovddášgilli ja turismabálvalusaid guovlluide. Eanagoddelávas – eanagoddelávas oppalašlunddot iešvugiid čilgen plánen- ja sárgundárkilvuodá vuhtii válddedettiin – oba Čoalmmeváriid guovlu lea čujuhuvvon turismabálvalusaid guovlomekemiin, go fas oasseoppalašlávvas guvlui leat čujuhuvvon turismabálvalusaid lassin vánddardanguovllut ja luonddusuodjalanguovllut. Turismaguovllut leat dasa lassin čujuhuvvon vuoruhemiid jalgii nu, ahte guovddáža lagamus guovllut váldojuvvojit atnui vuohččan ja gáidoseamos guovllut easka dalle, juos iežá guovlovárremat leat juo adnon. Sáná vuolde lea sihke eanagoddelávas ja oasseoppalašlávvas turismabálvalusaide várrejuvvon čuožahat/guovlu. Eanagoddelávas ja oasseoppalašlávvas gaskkas leat unnánaš spiehkastagat oasseoppalašlávva lullioasis: oasseoppalašlávvas váldoluodda 21 lahkasiidda leat čujuhuvvon aktonas turismabálvalusaid čuožahagat, mat eai leat merkejuvvon eanagoddelávvi.

Eanagoddelávaválddus guovddášgíli ja Sána guovlluin.

Oasseoppalašláva válddus, mas oidnojit guovddáščoahkkebáikkiid doaimmat ja Sána turismabálvalusguovlu, sihke luonddusuodjalanguovllut.

Sihke eanangoddelávas ja oasseoppalašlávas ee. helikopteriid geavahan girdibáikái lea čujuhuvvon sajádat Gilbbesjávri guovddáščoahkkebáikki lulábeallái. Váldoluodda 21 lea čujuhuvvon goappánai lávas mearkašahtti buoridanvuloš luoddan, lávvaguovllu bakte lea dasa lassin goappásnai čujuhuvvon rattejohtalusa ovdánahttima várás čielggadanvuloš aktavuotta. Oasseoppalašlávas ratteaktavuotta lea sajuštuvvon váldoluodda 21 aktavuhitii, go fas eanangoddelávas dat lea čujuhuvvon prinsihpalaš linnján čieknjaleappos duottarguovlluin.

Gilbbesjávri oasseoppalašlávaguovllus leat mearkašahtti duovdaga, luonddusuodjaleami ja turismma dáfus árvvut, mii vuhtto sihke eanangoddeláva ja oasseoppalašláva merkemiin ja mearrádusain. Goappánai lávas leat váldojuvvon vuhtii Natura-guovllut, mat leat guovllus, sihke čujuhuvvon Sána riidit luonddusuodjalanguovllun. Vaikko Mallá Natura-guovlu ii leatge oasseoppalašlávaguovllus, de dat leat váldojuvvon fuomášupmái Gilbbesjávri oasseoppalašláva lávvačilgehusas ja lávvaaplánema áigge doaimmaid sajušteamis.

Goappánai lávas lea čájuhuvvon Sána duovddaguovlu. Oasseoppalašlávas duovddaguovllu ráddjen lea sáhttan mihttoláva ánsus čujuhuvvot dárkileappot go eanangoddelávas. Eanangoddelávas riikkaviidosaččat divrras Baskkesgura šaldi lea čujuhuvvon kulturbirrasa dehe duovdaga gáhttema dáfus dehálaš čuožáhahkan, go fas oasseoppalašlávas namuhuvvon čuožáhat lea čujuhuvvon riikkaviidosaččat mearkašahtti huksejuvvon kulturbirasin. Geavadis goappánai merken dorvasta čuožáhaga seailuma. Gilbbesjávri hotealla lea merkejuvvon eanangoddelávas vistesuodjalančuožáhahkan ja oasseoppalašlávas riikkaviidosaččat mearkašahtti huksejuvvon kulturbirasin.

Eanangoddelávas oassi guovllus lea turismma geasuhusguovlu dehe turismma ja áhpásnuvama ovddideami čuožáhatguovlu. Oasseoppalašlávas ii leat dát dávisteaddji merken, muhto turismma dilitt leat váldojuvvon fuomášupmái iežá lávva merkemis (ovdamearka dihte luopmoviessoguovlluin, turismabálvalusaid guovlluin ja almmolaš parkerenguovlluin, vánddardanguovlluin ja áhpásnuvvančuožáhagain ja -johtolagain).

8. Oppalašláva váikkusat

Eanangeavahan- ja huksenlága jalgii láva ráhkadeamis fertejit čilgejuvvot plána ollahuhttima birasváikkusat (EHL 9 § ja EHÁ 1 §). Váikkusata árvvoštallama ulbmilin lea čilget ovddalgihtii dárbbatlaš meari jalgii láva ollahuhttima dagahan váikkusaid. Láva váikkusaid čilgemis váldojuvvo vuhtii láva bargamuš ja ulbmil. Láva váikkusaid čilgemis váldojuvvojit vuhtii ovdal dáhkkon čilgehusat sihke iežá áššit, mat váikkusaid čilgehusaid dárbbatlašvuhtii. Čilgehusat galget addit dárbbahassii dieđuid, vai sáhttet árvvoštallot plána ollahuhttima mearkkašahtti njuolgo- ja gaskkalaš váikkusat:

- 1) olbmuid eallindiliide ja eallinbirrasii;
- 2) eanan- ja baktevuđđui, čáhcai, áibmui ja dálkkadahkii;
- 3) šaddo- ja eallišlájaid, luonddu mánggahápmásašvuhtii ja luondduriggodagaide;
- 4) guovlo- ja servodatráhkadussii, servodat- ja energijaekonomiijai sihke johtalussii;
- 5) gávpotgovvii, duovdagii, kulturárbaí ja huksejuvvon birrasii;
- 6) ealáhuseallima doaibmi gilvuu gárggiideapmái.

Oasseoppalašláva váikkusaid árvvoštallan lea ollahuhtton áššedovdiárvvoštallamin oppalašlávaproseassa áigge vuodđudettiin čađahuvvon ráđđádallamiidda, čilgehusaide ja minsttardahkamiidda.

8.1 Birasváikkusat

8.1.1 Váikkusat duovdagii, gilligovvii, kulturárbevurri ja huksejuvvon birrasii

Váikkusat duovdagii ja gilligovvii

Lávaguovlu lea viiddis ja dan duovddaváikkusat leat sierralágánat sierra oasseguovlluin. Eanas láva eatnanviidodagas lea čujuhuvvon boazodollui váldooassin dárkkuhuvvon guovllun. Dáidda guovlluide eai čujuhuvvo ođđa huksen dehe iežá duovdaga rievddadeaddji doaibmabijut ja lávás lea dakko bakte váikkus, mii seailluha duovdaga. Dasa lassin oppalašlávás Sáná riiddiid luonddusuodjalanguovlu viiddiduvvo Sáná nuortariiddiide, nu ahte oppalašlávás lea dainnai osiin váikkus, mii seailluha ja suodjala duovdaga.

Guovllu vuollegis šaddogearddi ja várddus duovddaoidnosiid dihte ođđa huksen boahá vuhttot duovdagis. Oppalašlávás lea vuogálaččat čohkkejuvvon huksen čielgasit dihto guovlluide ja dihtomielaččat viiddes duovdagat leat guđđojuvvon huksema olggobeallái. Oppalaččat geahčadettiin oppalašlávás čujuhuvvojit guovllut ođđa huksemii oalle mášolaččat ja ođđa huksen čoačkana huksema ollái, mii juo lea. Ođđa huksen sajuštuvvo váldooasis nu, ahte dat deahtista ja dievasmahtá ráhkadusa, mii lea. Huksenvuloš guovllut leat luondduovddaollisvuodáide vuollásaččat: huksen ii čujuhuvvo riiddiid badjeosiide dehe buolžžaide, goas huksen ii loktan duovdagis mávssolažžan, muhto guovllu luondduovdaga bajáshámit ráhkadit dás duohkonai duovddasaji rájiid.

Roavvát daddjon ođđa huksen čujuhuvvo golmma sierra báikái: Davvi-Gilbbesjávraí, Gilbbesjávri gili guvlui sihke Bearájávri gáddái. Davvi-Gilbbesjávris huksen sajuštuvvá ráhkadusa sisa, mii juo lea, sihke joatkan dievasmahtedettiin váldoluodda gurrii huksejuvvon báddelágan gilliráhkadussii. Ođđa huksen sajuštuvvá váldooasis Gilbbesjávri gáddái, goas stuorimus duovddaváikkusat šaddet huksema lagasguovlluide sihke Gilbbesjávri čielgái. Gilbbesjávri čoačkabáikkis huksema viidunguovllut laktásit deahtásit ráhkadussii, mii lea juo leame, eaige ráhkat duovdagis ođđa bođuollisvuodá. Čoalmmeváriin friddjaáigge orrun viidu mearkkašahtti oarjjás, muhto doppenai huksen lea sajuštuvvon riideguovlluid vuollái, goas ođđa huksen ii oaččo deattu duovdagis. Bearájávri gáddái ođđa huksen čujuhuvvo bieđgguid ja hui unnán. Giehtaruohtasluotta aktavuhtii leat čujuhuvvon muhtin aktonas turismahuksema báikkis, gos huksema mearri báhcá goitge unnánažžan.

Oppalašláva duovddaváikkusat leat dutkojuvvon earret iežá 3D-minsttarráhkadeami bakte. Eananminstari leat buktujuvvon visttit, mat leat, minsttarráhduvvon šaddogeardi, man maŋjel lea geahčaduvvon ođđa huksenvuloš guovlluid oidnon duovdagis 3D-geahčadeami vuodul.

Veardádalli govvabárra: gurut bealde čuovgagovva vuolleriidis badjeriidái ja olgeš bealde badjeriidin vuolleriddi guvlui. Visttiit čuoldásit duovdagis čielgaseappot dalle, go dat geahčaduvvojit vuolleriddi bealde. Dat bohtá earret das, ahte vuolleriddi bealde geahčadettiin šaddogearddi gokčá unnit oasi visttis go badjeriiddi guovllu bealde geahčadeamis. Visttiin oidnojit dáhkiid lassin seaidnebažáat, go fas badjeriiddis geahčadettiin oidnosit leat lagamusat dáhkit. Oasseoppalašlávaguovllu huksen, mii juo lea, gávdno váldoosiin eatnama loamástagain. Maiddá ođđa huksenvuloš guovllut leat oasseoppalašlávás čujuhuvvon riidid vuolleosiide. Váriid ja duoddariid nalde sihke badjeriiddi bealde geahčadeamis iežáhus duovdagii báhcá oalle unnánažžan, daningo visttiit čiehkadit eatnanhámiid ja earenoamážit lastaáigge šaddogearddi searvá. Váldoluotta guovllus iežáhus lea stuorit, muhto nuppe dáfus váldoluotta guora olmmoš lea báikkuid juo válmassin duddjon ja ođđa visttiit báhcet guhkás visttiid, mat juo leat, duohkái čihkosii.

Huksema mielddisbukti stuorimus duovddaváikkuhusat čuhcet aivve huksenvuloš guovllu lagasbirrasii, huksensajiid eatnamiidda ja luoddalavttaide sihke jávriid čáhceviidodagaide. Earenoamážit geasset huksenvuloš viidodaga gokču sihke molsahuddi eananhámit sáhttet báikkuid litnudit duovddaváikkuhusa nu, ahte dat čihket oasi huksemis gáiddusduovdagis. Duovddalaš váikkuhusat leat buot vuoimmálaččamusat huksenmuttus, go šaddogearddi lea aiddo jávkaduvvon ja eananbajáš cuovkanan huksendoaimma čuovvumuššan. Go šaddogearddi ealáska ja vaháguvvan eatnamat divvojuvvojit, de maid duovddaváikkuhusat litnot áiggi jalgii.

Oppalašlávás huksema heiveheapmi duovdagii stivrejuvvo mearridemiin, ahte ođđa visttiit galget heivet sajušteami, sturrodaga, materiálad ja olgohápmefearggaid oasis guovllu dálá huksenvuđđui ja gili govvii. Dasa lassin mearrádusaid gáibádusain lea, ahte guovllu huksema ja iežá doaibmabijuid olis galgá giddejuvvo earenoamáš fuomášupmi duovdda- ja gili gova sihke kulturhistorijálaččat divrras visttiid, ráhkadusaid, luottaid, šaddogearddi, čázádatdiliid ja oidnosiid seailumii. Dárkkat plánemiin sajádatlávva- ja huksenlohpemuttus lea dás duohko dehálaš mearkkašupmi dasa, ahte huksen heivehuvvo duovdagii nu, ahte das mielddisbohtti duovddaváikkuhus ja duovdaga iežáhuvvan lea háldejuvvon.

Oppalašlávva vejolažžan dahkan huksema váikkuhusat lagasguovllu duovdagii leat báikkálaččat mearkkašahtti, muhto ollislaččat viidit duovdagis iežáhus ii leat dáládili ektui mearkkašahtti ládje heajudahtti. Oppalašlávás duovdaga ráhkadus lea váldojuvvon fuomášupmái nu, ahte guovllu luondduešvuogit seilot dás duohkonai duovddagova háldejeaddjin. Dasa lassin oppalašlávás mearriduvvo vuogáiduhhtit ođđa huksen birastahtti gilligovvii ja duovdagii. Oppalašlávva guvlui ii šatta ođđa mearkkašahtti eanan-, luodda- dehe čáhcehuksen dehe ođđa gilliguovddážit, mat rievdivčče guovllu ollislašluonddu mearrideaddji ládje. Nuppe dáfus gilliguovllu viidun ja ođđa huksen muitala gili eallinvuoimmálašvuođas ja ovdáneamis ja lea positiivvalaš signála sihke Gilbbesjávrris orruide ja doppe guossástalliide.

Váikkuhusat huksejuvvon kulturbirrasii

Oppalašlávaguovllus leat riikkaviidosaččat divrrasin árvvoštallojuvvon kulturbirrasat, Gilbbesjávrris turismahotealla ja Baskkesgura geađgegeavlešaldi, leat merkejuvvon lávvagártii iežas merkemiin. Dáid čuožahagaid lávamearrádusain huksen, birasdikšun ja iežá eanageavaheapmi stivrejuvvo vuogáiduhhtit árvoguovlluid árvvuide. Mearrádusat gusket mánggaid sierratiipasaš fáttáid. Dasa lassin mearriduvvo, ahte ovdal birrasa iežáhuhtti doaibmabijuide dehe mearkkašahtti huksenprošeavttaide álgima várrejuvvo museaeiseválddiide vejolašvuohta addit cealkámuša rievdadusain. Lávva dorvvasta dáid čuožahagaid árvvuide seailuma.

Váikkuhusat arkeologalaš kulturárbái

Dološmuitolágain ráfáiduhhton fásta dološbázahusat leat merkejuvvon lávvagártii guovlo- ja čuožahatmerkemiiguin. Lávvamearrádus, mii guoská dološbázahusaid, giel dá čuožahaga goaivuma, gokčama, iežáhuhttima, vaháguhttima, jávkadeami ja iežá dan duohtadeami. Plánain ja doaibmabijuin, mat gusket čuožahaga, galgá bivdojuvvot guvllolaš ovddasvástádusmusea cealkámuš. Guovlluide, main dovdojuvvot dološbázahusat, ii leat lávvagárttas čujuhuvvon ođđa, iežáhuvi eanageavaheapmi. Dološbázahusaid lagasguovlluidd ráddjen olggobeallái ja vejolašvuodaid jalgii guhkás johtolagain unnida jáhkehahttivuoda, ahte dološmuitočuožahagaid lagasvuodas ollahuhttole ovdamearkka dihte eanangieđahallandoaimmat dehe ahte ovttaskas olbmot duohtadivčče čuožahagaid. Dološbázahusat leat goitge báikkuid maid guovlluin, gos leat juo johtolagat dehe huksen. Dátnai čuožahagat leat merkejuvvon diehtun lávvagártii. Čuožahat fuomášuvvojit sajádatlávvaráhkadeamis dehe vejolaš huksenprošeavttaid olis. Lávva suodjala oasistis arkeologalaš kulturárbbi.

Ovdamearkka dihte geađgeborddáltagat ja álgoávdnasiid háhkanbáikkid sáhttet leat hearkkid vánddardeddjiid dagahan vahágiidda. Govas čuožahat Čahkkajávri lulli, njuolggociegaga hápmásaš ruovdeáigge árranborddáltagat. (Govva: Meahciráđdehus, Kulturárbečuožahagaid inventeren 2010 Gilbbesjávri).

8.1.2 Váikkuhusat lundui, eanan- ja báktevudđui, čáhcái ja dálkkádahkii

Váikkuhusat lundui

Dálá áigge váldoassi guovllu eatnamiin adnojuvvot boazodollui. Huksejuvvon guovllut leat unnán boazodollui várrejuvvon guovlluidd ektui. Dát luonddubirrassa ja huksejuvvon birrasa gorri ii rievdda mearkkašahti ládje oasseoppalašlávva ráhkadeami čuovvumuššan.

Luonddučilgehusas loktejuvvon luonddu mánggahápmásašvuoda dáfus dehálaš čuožahagat leat merkejuvvon lávvagártii, eaige daidda čujuhuvvo mearkkašahti eanageavaheami nuppástusat. Dasa lassin Natura-árvoštallama olis dahkkojuvvon áiccastagat leat váldojuvvon fuomášupmái lávvačovdosiin.

Huksejuvvon birrasa oassi stuorru lávvaquovllus huksenbáikkiid ollahuvvama jalgii mášolaččat. Nuppástusat čuhcet dálá orruma lahka, goas dain ii árvoštallojuvvo leat mearkkašahti váikkuhus guovllu šaddogearđái.

Davvi- ja earenoamážit alppiinnalaš šaddogearđi lea hearke gollat ángiris eallinbirrasa ja oanehis šaddoáiggi sihke njozet ođasnuvvi šaddogearđi dihte.

Láva ollahuvvama váikkuhus lea árvoštallojuvvon sierra Natura-váikkuhusaid árvoštallamis, mii lea dán čilgehusa čuovusin.

Váikkuhusat eanan- ja báktevudđui

Oasseoppalašlávva in čujuhuvvo doaibma, mii mearkkašahti ládje rievdadivččii eanan- ja báktevuođu diliid. Lávvamerkemat ja -mearrádusat stivrejit sihke njuolga ja gaskkalaččat eanan- ja báktevuođu diliid seailuheapmái ovdešlágánin. Lávvagárttas čájehuvvojit riikkaviidosáččat divrras geologalaš hápmahumit, maid gustovaš lávvamearrádusa jalgii dáid guovlluidd sierraiešvugiid vahátlaččat iežáhuhtti doaibmabijut leat gildojuvvon. Lávva váikkuha positivlaččat maid Sáná guovllu eanan- ja báktevudđui, go dan riideguovllut čujuhuvvojit gárttas luonddusuodjalanguovllun. Maiddái Čoalmmeváriid luonddusuodjalanguovllut dorvvasit gaskkalaččat eanan- ja báktevuođu diliid namuhuvvon suodjalanguovlluin. Lávvaguvlui ii čujuhuvvo ovdamearkka dihte eananvuodu vejolaččat nuoskideaddji industriija dehe iežá doaibma. Ođđa huksen - ja de eananávdnasiid dárbu – lea unnánaš. Ratteaktavuoda huksen dagahivččii nuppástusaid eanan- ja báktevudđui. Ruovderatti huksejuvvo mihtilmasat suoibmamohkat eatnamii, man dihte lea jáhkehahti, ahte

lávraguovllu eanangierraga livččii dárbu báikkuid čuohppat ja báikkuid deavdit, vai allodaterohusat ožžole dássejuvvot. Ratti lea merkejuvvon oppalašlávvi čilgenvuloš aktavuohtan, dehege dan sajádat ii leat lássejuvvon, iige ratti ribmojuvvo plánet dehe hukset duššefal oppalašláva vuodul.

Huksema lassin eananvuodđui váikkuhit olbmuid ja elliid johtin guovllus sihke čázi rávnnji golgan. Bajášeatnama sajistis doalli šaddogearddi golahusgierdavašvuohta lea lávraguovllus báikkis sorjavažžan headju dehe hui headju. Guovllu eananvuodđu lea mieđis erošuvdnii. Luovos eananvuodđu oasis sáhttet gollat, fievrášit ja čoggot ovdamearkka dihte olmmošdoaimma dehe suddančáziid váikkuhusas. Oasseoppalašlávain ii leat vejolaš váikkuhit váttásnuhttit čázi golgama dehe jiekŋuma dagahan mollaneapmái, muhto oppalašlávain olgolihkadeaddjit ja vánddardeaddjit viggojuvvojit oahpistit válljahuvvan johtolagaide lávvdási bidjan rájiid olis. Vánddardeddiid spiehkasteami johtolagain ii leat lávvaráhkademiin vejolaš eastit ollásit, muhto vuorddehahttivuođa lea vejolaš geahpidit čujuhettiin dárbaheami gokčevaš ja logihkalaš johtolagatfierpmádaga. Lea dehálaš, ahte johtolagat vulget ja nohket dakkár báikkiide, main olgolihkadeaddjit vuorddehahttivuođa jalgii háliidit galledit, ja lea buorre juos dat leat muhtin muddui mohkeheamit, vai geasuhus njulget unnu. Oasseoppalašláva johtolagat leat čujuhuvvon váldooasis bálgáid jalgii, mat juo leat, ja dalle bálgáid mearri ii jur lassán. Dasa lassin johtolagaid plánemis leat vejolašvuođaid jalgii viggojuvvon unnidit geasuhusat njulgemii. Oasseoppalašláva vánddardanguovlluid lávramearrádusain suvvojuvvo áhpásnuvvama johtolagaid huksen luondu gollama caggama dihte. Dát suddje šaddogearddi lassin maid eananvuodđu.

Divrras geologalaš hápmahupmi Sáná juovahagat, mii čoggo mángga oasis, lea Sáná duoddara goappánai bealde ja vel duoddara davábeali vuolde. Juovahagat leat váldooasis Sáná riiddiin, mat leat lávras luodduodjalanguovllu ja vánddardanguovllu oasis. Juovahakkii eai leat oppalašlávvi čujuhuvvon iežá doaimmat.

Čahkkajávri morenajuovahagaide ii leat oppalašlávras plánejuvvon iežáhuhti eanageavaheapmi. Juovahagat báhcet en muhtimassii luodduodjalanguovllu gilgii Čahkkajávri lulábeallái. Čahkkajávri lulábeal morenajuovahat lea vánddardanguovllus eaige hápmahupmái vurdojuvvo dađi lági jalgii váikkuhusat, mat čuhcet dasa.

Muotkkádaga goalpahápmahupmi lea Gilbbesjávrreruotta nuorttabealde. Lávvi hápmahumi buohta ii leat čujuhuvvon huksema guovlu dehe iežá geavahanulbmil. Muotkkádaga nuorttabeale goalpahápmahupmái oppalašláva ollahuvvan ii váikkut. Hápmahumi oarjabeale váldoluddii lea mátki sulaid 500 mettara, ja luotta aktavuhtii ovdanbuktojuvvon parkerensadji ja turismačuozáhat leat dárbaheami guhkin hápmahumis. Turisamma lassáneami váikkuhus ja dan jalgii lassáneaddji noađuheapmi galgá goitge váldojuvvot vuhtii turismaguovlluid ovdánahttimis, sihke Gilbbesjávri guovllu almmolaš doaimmaid plánemis.

Mohkkevári goalpa-/juovahahápmahumi buohta ii maid leat lávras ovdanbuktojuvvon iežáhuhti merken dehe iežá ovdánahttinčuozáhagat. Hápmahupmái eai vurdojuvvo čuohtit váikkuhusat.

Šilisvuomi buolžaguovllu lulligeahči lea lávraguovllu siste sihke muhtimassii bodnečáhceviidodaga lulligeaži olggobealde. Buolžaguovllu ravda čuoovu Šilisjávri gáddecázu. Šilisvuomi buolžaguovllu lullegeahčái sajuštuvvá turismabálvalusaid ovdánahttinčuozáhat ja parkerensadji. Šilisjávri buolžaguvlui huksedettiin dehe eananávnnasváldima plánedettiin galgá doahttalit báikevuloš guorahallama sihke eananávnnaslága. Dárbbu jalgii eanangieđahallamii ferte ohat lobi. Guvlui huksemis galget váldojuvvot vuhtii eanangieđahallamis ja eanageavaheamis mielddisboahtti riskkat maid bodnečázi billahuvvamii, daningo buolžaguovlu lea aktavuodas Šilisjávri bodnečáhceviidodahkii. Nuppástusat buolžaguovllus sáhttet váikkuhit maid bajáščáziide sihke guovllu šlájaide, mii ferte váldojuvvot vuhtii doaimmabijuin.

Lávras leat čielgasit ovdanbuktojuvvon guovllu divrras geologalaš guovllut. Dat leat čujuhuvvon oasseguovlumerkemiin *riikkaviidosaččat divrras geologalaš hápmahupmi ja báikkálaččat divrras buolžaguovlu*. Daningo oasseguovlluid lávramearrádus gielá guovlluid sierrasárgosiid vahátlaččat rievddadeaddji doaimmabijuid ja váhtá giddet earenoamáš fuomášumi divrras geologalaš hápmahumi suodjaleapmái ja dikšumii, de sáhtta oazžut sihkarvuoda, ahte oppalašláva ollahuvvamis ii leat vahátlaš váikkuhus hápmahumiide muhto dat dorvvasta oasisis hápmahumiid.

Váikkuhusat, mat čuhcet eanan- ja baktevuodđui, leat váldooasis positiivvalaččat, eaige mearkkašahtti negatiivvalaš váikkuhusat árvvoštallojuvvo šaddat.

Váikkuhusat bajáš- ja bodnečáhcai

Oasseoppalašlávvas leat čujuhuvvon sihke bajáščáhceviidodagat ja dehálaš dehe čáhceháhkamii heivvolaš bodnečáhceviidodagat ja daid aitosaš hápmahuvvanviidodagat. Dáidda laktásettiin leat addojuvvon mearrádušat, man lassin čázi diliide váikkuha iežá eanangeavahanhámiid sajádat bajáš- ja bodnečáhceviidodagaid ektui.

Bodnečázit

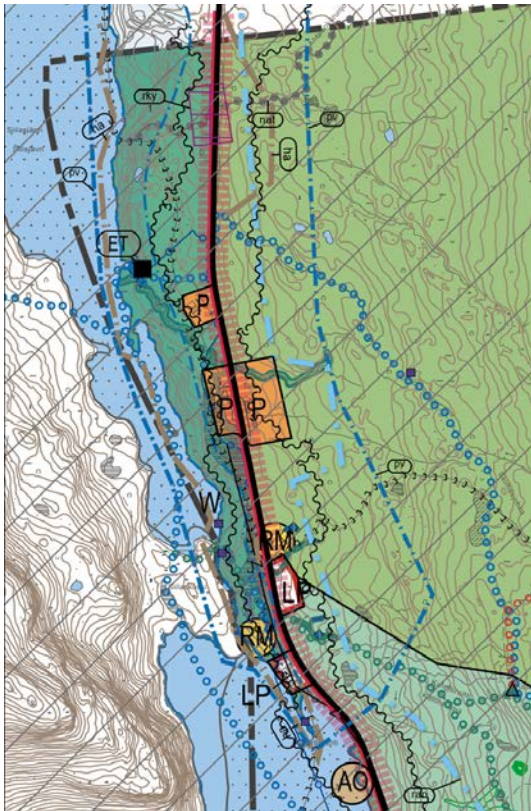
Bodnečáhceviidodagaide huksetettiin dehe dagadettiin rievdadusaid, de fertejit doahhtaluvvot almmolaš suddjemat ja mearrádušat, mat gusket bodnečáziid. Bodnečáziid suodjaleapmi Suomas vuodđuduvvá guovddášlaččat birassuodjalanlága (BSL, 527/2014) 17 § bodnečázi billistangildui ja eananvuoddu billistangildui (BSL 16 §), mii dorvvasta bodnečázi šlájá billisteamis, mii dáhpáhuvvá eananvuoddu bakte. Čáziid- ja mearradikšuma ordnemis addojuvvon lága (1299/2004) jalgii bodnečázit galget leat šlájaset ja meariset jalgii unnimusat buori dilis. Dasa lassin bodnečázi, mii lea buori dilis, šlájá heajudeapmi ii leat lobálaš. Čáhcelágas (587/2011) mearriduvvo čáhcedoalloprošeavttaid lohpevulošvuodas ja lobiide gullevaš geatnegasvuodain, čáhceváldimis ja čáhceváldinbáikkiid suodjeguovlluin, čáhceváldindárbbuid oktiiheiveheamis sihke čáhceváldintiippaid suodjaleamis. Bodnečázi váldimis servodagaid čáhceháhkama olis dárbbahuvvu álohii čáhcelága jalgii guovlohálddahušvirgedoaimmahaga lohpi.

Bodnečáhceviidodagat leat čujuhuvvon lávvas oasseguovlomehkemiin *dehálaš dehe čáhceháhkamii heivvolaš bodnečáhceviidodat ja dan aitosaš hápmahupmeviidodat* ja lávvamearráduš geatnegahtta váldit vuhtii bodnečázi suodjaleami nu, ahte bodnečáziid geavahanvejolašvuodas, šládja dehe reahkkán ii šatta vára vuollái. Lávvamearrádušain várrejuvvu birasgáhtteneiseválddiide plánen- ja huksendoaimbajuid olis vejolašvuodas cealkámuša addimii, goas sáhtta sihkkarastojuvvot, ahte oppalašlávva ollahuvvamis eai leat vahátlaš váikkuhusat bodnečáziide, muhto dat oasistis dorvvasta daid suodjaleami.

Vejolaš čáhceváldimiid ja eananliggengáivvuid oasil galget doahhtaluvvot almmolaš mearrádušat, sihke gieldda báikkálaš rávvagat. Dárbbu jalgii čáhceváldinbáikkiide sáhttet mearriduvvot suodjeguovllut. Nuppástusat bodnečáziid mearrái, rávdnjeháhttiide sihke burgášan- ja hápmahupmemeriide galgá maid váldit fuomášupmái.

Bodnečáziid čujuheapmi lávvagárttas sihkkarastá daid vuhtiiváldimuša dárkkit plánemis. Dasa lassin suddančáziid ja jávrra nala loktanat čáziid mearrádušat litnudit váikkuhusaid, mat čuhcet bodnečáziide. Ádjáneami oktan čuovvumuššan čáhci beassá njammasit eananvuoddu ja dakko bakte sillahuvvat iešguđetlágán eanangerddiid čađa, mii unnida ávnnasčalmmiid gártama bodnečáhcai.

Bodnečáhceviidodagaide ja daid aitosaš hápmahupmeviidodagaide ii leat čujuhuvvon rievddadalli eanangeavahus, earret almmolaš parkerensajit sihke mearkkašahtti ládje buoridanvuloš váldoluodda ja rattejohtalusa ovdánahttima várás čielggadanvuloš aktavuodas, mat oppalašlávvas lea sajuštuvvon seamma meahccemanahakkii, ja mat golget golmma bodnečáhceviidodaga bakte dehe guora. Sierra johtalushámiid váikkuhusat ožžojuvvojit ná čuozihuvvot ráddjejuvvon guvlui. Iežá bodnečáhceviidodagaid osiide eai vurdojuvvu šaddat mearkkašahtti váikkuhusat, daningo daid birrasis eanageavahus seailu váldooasis ovdešlágánin. Bodnečáhceviidodagaid bakte eai čujuhuvvo ovdamearkka dihte ođđa mohtorgielkámáđijat dehe vánddardanjohtolagat. Gustovaš johtolagat seilot dáláš sajii.

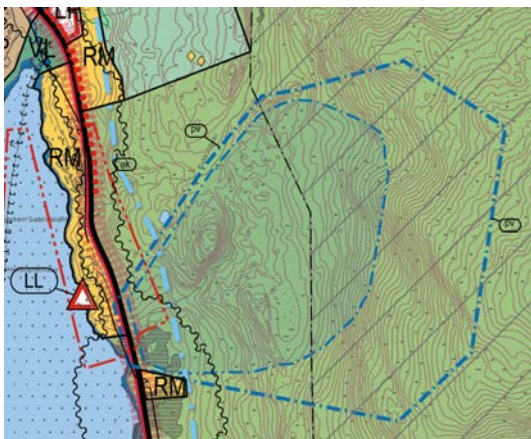

Šilisjávri bodnečáhceviidodat

Šilisjávri bodnečáhceviidodaga lulábealli lea lávvaguovllus, davvioassi dan olggobealde. Bodnečázi hápmahupmeviidodahkii lea ovdanbuktojuvvon bálvalusaid ja hálddahusa sihke fitnodat- ja bargosadjehuksema guovlu/čuožáhat, gos lea duollovisti iežá doaimmaidisguin. Guovllu lulábeallái lea čujuhuvvon turismaguovločuožáhat ja parkerensadji. Gátti lahka leat guokte dološbázahusčuožáhaga. Aktavuohhta, mii manná gátti čađa, čielggaduvvo rattejohtalusa ovdánahttima váste. Bodnečáhceviidodagas lea maid Natura 2000-fierpmádahkii gullelaš Baskkesgurajohka. Bodnečáhceviidodat lea muhtin oassái luonddusuodjalanguovllus ja muhtin oassái bohccuid guhtoneatnamiin.

Bodnečáhceviidodahkii ii sajuštuvva industriijadoaimma dehe iežá mearkkašahtti fitnodatdoaimma. Bodnečázi hápmahupmeviidodahkii plánenvuloš vejolaš doaimbajiin galget váldojuvvot vuhtii huksema čuovvumuššan bohciidahtti nuppástusat bodnečázi hápmahupmái ja eanagiedahallamis ja másságiedahallamis galget geavahuvvot dušše ráinnas eananávdnasat. Lávvaguovllu lullioassái sajuštuvvi parkerensaji ja duollovisti njuolggolagasvuodas leat inventerejuvvon gáldut ja bodnečázis sorjajavš seamulšlájat. Parkerensaji huksemis sáhttá leat váikkuhus gálduid ja sepmoliid luonddudilálašvuhtii, goas huksemii dehe ájabáikkiid ja sepmolbáikkiid lahka dáhpáhuvi nuppástusaide galgá ohcat sierra lobi. Vuolggasaji jalgii ájabáikkiid ja seamulbáikkiid luonddudilálašvuohhta galgá seailuhuvvot.

Šilisjávri bodnečáhceviidodat lávvagárttas (vf, čáhppesalit čuokkesboatkacáhu).

Áillahasvári bodnečáhceviidodat

Áillahasvári bodnečáhceviidodat lea Gilbbesjávri čoahkkebáikkis luksa. Guovllu lulábeale ráji lagasvuhtii lea ovdanbuktojuvvon turismadoaimma. Gilbbesjávri gáddeviidodat lea várrejuvvon turismabálvalusaide sihke dan ovdánahttimii. Viidodahkii lea maid čujuhuvvon girdihámmán, mii lea bodnečáhceviidodaga olggobealde. Bodnečáhceviidodaga gáttebeale luodda lea ovdanbuktojuvvon buorideami váste oba guhkkodagas. Viidodat lea maid ollásit boazodoalloguovllus.

Áillahasvári lulligeaži turismadoaimmat leat bodnečáhceviidodaga olggobealde. Guovllu ollahuvvamis ii gehččojuvvo leat váikkuhus bodnečáhceviidodahkii dehe dan čáhcešládjii. Juos guovllus giedahallojuvvole várálaš bázahusat/ávdnasat, galgá daid seailuheapmi ja furken dikšojuvvot áššáigullevaččat suddjejuvvon, čáhcejeahkki vuolázis. Jeaggeguovlu, mii lea RM-guovllus, galgá váldojuvvot vuhtii huksen ja -ovddidandoaimmas. Go jeaggái huksejuvvon, galget álohii doahttaluvvot gieldda almmolaš huksenmearrádušat ja bodnečázi suodjalanmearrádušat. Bodnečáhceviidodaga oarjjabeali čađa manni váldoluotta buoridanbargguin galget váldojuvvot vuhtii huksenáigásaš váikkuhusat bodnečáhái.

Áillahasvári bodnečáhceviidodat lávvagárttas (vf, čáhppesalit čuokkesboatkacáhu)

Bajáščázit

Stáhta gáttiidsuodjalanprográmma Giehtaruohtasa duottarjávrrit lea čujuhuvvon iežas lávvamerkemiin luonddusuodjalanprográmma, gáttiidsuodjaleapmi. Merkema guovllus huksen galgá čovdojuvvot lávvemiin, goas huksema váikkuhusat šaddet dutkojuvvot dárkileappot. Ieš bajáščáhceviidodagaide eai leat čuozihuvvon njuolggomearrádusat, muhto almmolaš mearrádusaid jelgii huksejuvvon ja huksenvuloš viidodagain galgá eastaduvvot suddančáziid ja jienja nala loktanán čáziid šaddan ja daidda čuoheci kvaliteahttaárru. Suddančázit ja jienja nala loktanán čázit galget viggojuvvot gieđahallat ja atnit dain ávkki šaddanbáikkistis. Juos suddančázit ja jienja nala loktanán čázit stivrejuvvot eret šaddanbáikkistis, galgá vuogádat leat suddančáziid ja jienja nala loktanán čáziid sillejeaddji ja goahcci. Suddančázit ja jienja nala loktanán čázit sáhttet njuolga čázádagaide gárttadettiineaset dagahit čázi kvaliteahta hedjoneami, juos suddančáziid ja jienja nala loktanán čáziid jelgii doidásit ovdamearkka dihte biebmoávdnasat dehe čavges ávdnasat. Goahcama bakte suddančázit ja jienja nala loktanán čázit čavges ávdnasiid noađđi sáhttá unniduvvot, juos losit ávnnasčalmmit háhppehit luoitádit rokki dehe goahcanáldá vuđđui ovdal čázádahkii gártama.

Lávvaevttohusas lea maid ovdanbuktojuvvon gáttiidsuodjalanviidodat. Gáttiidsuodjalanprográmma ulbmilin lea seailluhit gáddeviidodagaid luonddudilis ja huksemeahttumin, nu ahte oppalašláva huksenguovllut leat vuolggasajis čujuhuvvon gáttiidsuodjalanprográmma olggobeallái. Dušše unna oasáziin Gilbbesjávrris čoahekkibáikki viidunguovlu ja boazodálloguovlu, mii duvdá báikkálaš kultuvra, lea muhtimassii gáttiidsuodjalanprográmma viidodagas. Lávvamearrádusaiguin lea goitge dorvvastuvvon čáziid dilli, iige suodjalanulbmil ná šatta vára vuollái.

Váikkuhusat dálkkádahkii

Oasseoppalašlávain eai čujuhuvvo dakkár mearkkašahti eanageavaheami nuppástusat, mat váikkuhivčče ovdamearkka dihte luoituid šaddamii, čitnadioksiida čatnamii dehe energiijačovdosiidda, mat duvdet ruoná sirdáseami. Boahteáigge vejolaččat lassáneaddji turisma lasiha boaldinmohtorfievrruid luoituid, mat čuhcet guvlui, muhto nuppe dáfus lávain dorvvastuvvo luondduguovlluid seailun, goas dat sáhttet oasisteaset doaimmat čitnanjiellun. Oppalašlávvačovdosa váikkuhusat dálkkádahkii leat unnánaččat ja ollislaš váikkuhusaidisguin oalle neutrálat.

Lea hástaleaddji árvvoštallat iešvugiidis dáfus oppalaš oasseoppalašláva dálkkádatváikkuhusaid dárkket. Láva ulbmil lea, ahte dat lea strategalaš plána lagamusat bieđgguhuksema ráddjema várás. Nuppe geziid jurddahettiin láva ulbmil lea čujuhit suvdilis ovdáneami jelgii, servodatráhkadusa čávddeettiin, deháleamos huksemii heivvolaš guovllut. Ealáhus-, johtalus- ja birasguovddáziid KILVA-bargoreaidduin sáhttá bargat muhtimassii maid oppalašlunddot iešvugiid árvvoštallama. KILVA-bargoreaidduin eanageavaheami plána árvvoštallojuvvon luondduriggodagaid geavahusa vuolleráji bidjama dáfus, bistevaš eallinvuogi vejolažžan dahkama dáfus, golahusa luoituid vuolleráji bidjama dáfus ja dálkkádatrivedmii dagahan riskkaide ráhkkaneami dáfus.

Oasseoppalašlávvas lea biddjojuvvon vuolleráji luondduriggodagaid geavaheapmái. Plána ii viiddit servodatráhkadusa muhto ávkkástallá resursaviisát infra, mii lea. Lávain suodjaluvvo guoskevaš huksenvuođu ja movttiidahttojuvvon guoskevaš visttiid seailluheapmái ja divvumii. Huksema guovllut leat čujuhuvvon huksenvejolašvuođa dáfus oiddolaš báikkiide ja main eananmássát eai dárbbahuvvon gieđahallojuvvot viidát. Lávvamerkemat leat rievdadandávgásat go oasseguovlluid geavahanulbmilat rivdet.

Váldooassi lávas lea čujuhuvvon dáládilis boazodoalloguovlun unnánaš čitnanjielluid ja čitnafuorkkaid dorvvasteami váste. Deahtistemiin ja dievasmahttimiin deháleamos guovllut ovdal viiddidanguovlluid atnuiváldima sáhttet guovllu muorat seailluhuvvot ja eanavuođu gáhttejuvvot guoskameahttumin guhká. Mánnggain mearrádusaiguin ávžžuhuvvo ođđa- ja divvunhuksen guovllu mihtilmas iešvugiid jelgii dehege eanas sajádatlávain gáibidežžet čina čadni muorra geavahuvvot.

Lávvačovddus dahká vejolažžan bistevaš eallinvuogi ja unnida johtindárbbu. Guvlui lea čujuhuvvon orruma ja bálvalusaid lassin lagasáhpásnuvvama ja friddjaáigge dahkamuš. Huksema guovllut leat čujuhuvvon gilliide. Rávalaš vázzima ja sykkelastima aktavuoha iežáhuhtta ollahuvvamis jelgii johtinvuohkeválljahumi bistevaččabun. Aktasaš johtalus oba guovllu bálvalemiin ovddida vázzima ja sykkelastima njuovžilvuođa sihke dorvvolašvuođa ja oalguha johtit bistevaččat.

Gilbbesjávri oasseoppalašlávva guovllus leat buot vejolašvuođat buoret eallima ovddideapmái. Ruonáguovlluide beassá ruovttus biilla haga ja áhpásnuvama ja ádjáneami vejolaš guovllut leat lahka. Lávamearrádusaiguin eai suova ođđa doaimmaid dagahit birasáruid (šlárpma, doarggástusa, áimmu dehe čázi billahuvvama, lossa johtalusa dehe iežá áru) ja leat čujuhuvvon guovllut, main vejolaš johtalusa šlárpma galgá fuomášuvvot. Lávain seailluhuvvojit ja váfistuvvojit guovllu mihtilmas iešvuogit, dan iešvuđotvuohta, gearddástuvvan historjá, huksejuvvon birrasat ja luonddubirrasat eatnatlohkosaš merkemiiguin ja mearrádusaiguin. Oppalašlávabarggu áigge ii loktanen bealli, man dihte livččii guovllu odasnuvvi energijapotentiála ribmojuvvon čielggadit.

Guovllu dálkkádatriskkaide mieđis mihtilmas iešvugiid identifiseremii ráhkaduvvui dulveriskaanalysa. Dulvviide mieđis gáttiid oasis leat čujuhuvvon lávas ja báhcet dađi lági jalgii huksema olggobeallái. Dálkkádatrievdama dihte lea oppalašmearrádussan vuhtii váldojuvvon lassáneaddji arvvit. Huksejuvvon ja huksenvuloš guovlluin galgá caggat suddančáziid ja jieŋa nala loktanen čáziid šaddan ja daidda čuoheci kvalitehtaárnu. Suddančázit ja jieŋa nala loktanen čázit galget viggojuvvo giedahallat ja atnit ávkki šaddanbáikkisteaset. Juos suddančázit ja jieŋa nala loktanen čázit stivrejuvvojit eret šaddanbáikkisteaset, galgá vuogádat leat suddančáziid ja jieŋa nala loktanen čáziid sillejeaddji ja goahcci. Lávva ii jur lasit čázi njamakehtes guovlluid viidodaga. Servodaga vuodđodoaimmaid dorvvasteapmi lea viggojuvvon váfistit lávas čujuhuvvon ođđa čáhcefuolahuslinnjáin ja čáhceváldinbáikkiin sihke badječáhcedánkkain.

8.1.3 Váikkuhusat johtalussii ja infrastruktuurii

Oasseoppalašlávain čujuhuvvon ođđa orrun- ja turismaguovllut váikkuhit johtalusa diliide ja iežá infrastruktuurii. Ođđa huksen bohtá eanas guoskevaš luoddafierpmádaga ja gieldateknihka ollái. Ođđa huksenbáikkit eai gáibit ođđa mearkkašahti luoddaaktavuođaid. Infrastruktuurra gokčan guovllu lea dárbu viiddidit, juos ođđa guovlluide huksegohtet. Ovdamearkka dihte čáhce- ja duolvačáhcebohcefierpmi doaibmaguovlu gokčá rievtti jalgii duššefal juo huksejuvvon guovlluid Gilbbesjávri gilis ja Sáná vuolde, muhto ii ođđa huksenvuloš guovlluid.

Johtalusváikkuhusat čuhcet eanas váldoluddii 21 ja unnit osiid jalgii báikkálašluottaide. Váldoassi mohtorfievrojohtalusa lasáhusas laktáseaš turismii. Stuora oassi turismahuksemis ja almmolaš parkerensajiin leat čujuhuvvon aivve váldoluotta gurrii. Dát unnida johtalusdárbbu lávvguovllu čoahkkananluottain ja -gáhtain. Báikkálašluottat leat dasa lassin measta spiehkaskaehhtá čuggestatluottat, eaige daninassii čoakke čađavuodjinjohtalusa. Orrunguovllut leat sierranahtton luopmoorruma ja turisma guovlluin, nu ahte fásta orruma siskkáldas gáhtain nuppástus johtalusas lea jáhkehahttivuođa jalgii hui mášolaš. Johtalusmeriid stuorrun dárkkuha gaskkalaččat maid luottaid divodandárbbu lassáneami. Váldoluodda 21 lea čujuhuvvon oasseoppalašlávvas mearkkašahti buoridanvuloš váldoluoddan.

Oasseoppalašlávvas lea čujuhuvvon rávalaš vázzima ja sykkelastima aktavuohta váldoluodda 21 gurrii, guovddáščoahkkebáikki lullioasis Sáná vuollái fásta orruma guovlluid rádjái. Oppalašmearrádusaid jalgii dárkkit plánemis galgá čilgejuvvo, leago vázzima ja sykkelastima jođáhaga ollahuhttin vejolaš váldoluotta aktavuhtii. Plánemis váldojuvvojit vuhtii buot johtinvuogit, johtalusdorvvolašvuohta ja easttahisvuohta.

Lávvguovllu bakte lea čujuhuvvon rattejohtalusa ovdánahttima várás aktavuohta, mii galgá čilgejuvvo. Juos aktavuohta čielggaduvvo ja gártojuvvo dan ollahuhttimii, togajohtalus ráhkada lávvguvlui aivve ođđa johtaleami vuogi. Dát váikkuha sierra johtinhámiid gaskavuođa gorrá ja johtalusa infrastruktuurra dárbut. Lea vejolaš, ahte rattejohtalus unnidivččii muhtin muddui mohtorfievrojohtalusa.

Oasseoppalašlávain ii leat vuogálaš čoavdit eanangodelávas čujuhuvvon Rattejohtalusa ovdánahttima várás čielggadanvuloš aktavuođa, daningo rati vejolaš ollahuhttin lea guhkkelis go oppalašlávva áigegaska. Oasseoppalašlávain goitge aiddostahttojuvvi čielggadanvuloš aktavuođa sajádat seamma meahccemanahakkii váldoluottain. Eanangodeláva mieldásaš sajádagain ratti ráhkadivččii árovváikkuhusa sihke elliid ja olbmuid johtimii ja vejolaččat maid duovddavaháguvama. Oasseoppalašlávva goitge oasisis doarju suvdilis johtima ja olahahhttivuođa oaidninvuogis ovddida aktavuođa čilgema.

Oasseoppalašlávvas researvaguovlun čujuhuvvon LL-res-guvlui lea vejolaš sirdit dáláš helikoptergietti, man doaibma ii šat dás duohko heive Gilbbesjávri guovddáži.

8.2 Váikkusat guovlo- ja servodatráhkadussii sihke servodat- ja energijjaekonomiijai

Servodatekonomalaččat gierdavaš eanangeavaheapmái gullá servodatráhkadus buorringeavaheapmi, mii juo lea, ja mii lea plánejuvvome. Oasseoppalašlávvas čujuhuvvon ođđahukseamis lea ollahuvadetttiin sihke njuolggoga gaskkalaš ekonomalaš váikkusat. Láva guovlovárremat ollahuvvet goitge guhkes áigge jalgii ovttaskas huksenbáikin. Guhkes áigegaskkas goasttádusaid dagaha earenoamážit gáhttafierpmi buorideapmi ja čáhcefuolahusa ordnen. Gieldaekonomalaš geahčadeapmi galgá dahkkojuvvot guovlluguovdasaččat sajádatlávnamuttus go vejolaš atnuiváldin ja -ulbmilat dárkkáluvvot.

Oppalašlávvdásis ovdanbuktojuvvon eanageavahus vuodđuduvvá dálá servodatráhkadussii ja lea dakko bakke gieldaekonomalaččat gierdavaš. Oppalašlávvain leat váldojuvvon fuomášupmái boahpteáiggi orruma dárbbut ja dan gáibidan bálvalusat leat bures olámuttos. Orruidlogu lassáneami jalgii maid gieldalaš bálvalusaid ja almmolaš áhpásnuvvanguovlluid dárbu lassána. Akta mearkkašahtti ruhtagollu šaddá skuvlagivttain čoahkkebáikki olggobealde. Vuodđooahpahušlága 32§:s lea mearriduvvon gieldda geatnegasvuodas ordnet skuvlagivtta oahppogeatnegasahkásaš ovdaoahpahušohppiide ja vuodđooahpahuša dehe lassioahpahuša oažžu ohppiide, geaid skuvlamátka lea badjel 5 kilomettara. Oahppis lea riekti nuvttá giktii maid dalle, go ovddabealde dárkkuhuvvon mátki oahppi agi ja iežá dilit vuhtii válddedettiin šaddá ilá váttisin, lossadin dehe várálažžan. Láhkageatnegasvuoda lassin gielddat mieđihit givttaid iežaset guorahallama jalgii. Guovddáščoahkkebáikki orrunviesuid dievasmahttimiin ja gilliguovlluid čavdudemiin viggojuvvot boahpteáiggi golut unniduvvot ovddalgihtii. Lávvačovdosa orruma guovllut leat ovdanbuktojuvvon deahttásit čoahkkebáikeráhkadussii gitta, eaige vealttakeahhtá mielddisbuvtte gildii skuvlagiktagoluid. Maiddái vázzin ja sykkelastinaktavuođaid buorráneapmi sáhtá unnidit guorahallanvuloš givttaheami.

Sisabođuid gieldda oažžu earret iežá huksenlohpemávssuin sihke giddodat- ja gielddavearus. Boahpteáigge boaduid šaddadit čáhce- ja duolvačáhcefuolahusa searva- ja geavahanmávssut ollahuhttinvuogis sorjavežžan. Gieldda ealáhuseallima doaimmaeavttut buorránit ja bargosadje- ja turismaguovlluid ollahuvvama jalgii gieldda bargosadjeišbirgenláhki šaddá. Ođđa fitnodagat buktet mánggalágán njuolggoga- ja gaskkalaš boaduid.

Ovttaskas ruovttuoluide šaddet golut johtimis ruovttu, bargosaji, bálvalusaid ja ájanasaid gaskkas. Láva ollahuvvama jalgii eanet an' eanet orru sáhtá gávdnat bargosaji lagasguovllus. Dát unnida bargomátkegoluid.

8.3 Sosiálalaš váikkusat

Ovdanbuktojuvvon eanageavahus addá vejolašvuođaid dorvvolaš ja dearvvašlaš eallinbirrasii. Guovllu vuodđoráhkadussii, lávvačoavddus, mii dálá áigge vuodđuduvvá čoahkkebáikái, buorida ja doarju gustovaš servodaga sosiálalaš ráhkadusa ja doaimmivuođa. Orrulogu stuorrun mielddisbukta sihke miehtemielalaš ja biehtadahkes sosiálalaš váikkusaid. Juohke dáhpáhusas sosiálalaš kontávtat lassánit ođđa huksema ja ođđa orruid jalgii. Lávvaquovllu ahkeráhkadus bisoš oanehis áigegaskkain ovddeš dásis. Stuurimus nuppástusat dáhpáhušvet guovlluin, main ođđahuksejeaddjit leat eanas mánnábearrašat. Lávvačoavddus ii unnit guovllu áhpásnuvvamii heivvolaš guovlluid.

8.4 Váikkusat sámi kultuvrii ja boazodollui

Sámi kultuvrra seailuheapmái ja luondduealáhuseid, mat leat dan vuodđun, dorvvasteapmái geatnegahttojuvvo lágain ja riikkaidgaskasaš soahpamušain. Sápmeleččaid rievttis bajásdoallat ja ovdánahttit gielaset ja kultuvrraset lea mearriduvvon vuodđolágas (731/1999). Sápmeleččain dárkkuhuvvojit sámediggelágas (974/1995) meroštallojuvvon olbmot. Maiddái ON riikkavuloš- ja politihkalaš rivttiid oktasašsoahpamuša 27 artihkal dorvvasta vehádagaide gullevaš olbmuid rievttis návddašit iežaset kultuvrras. Soahpamuša dáhkidan vuodđorievttit leat riekti oskui, gillii ja kultuvrii. Kultuvrii gullevažžan gehččojuvvojit árbevirolaš ealáhusat, dego boazodoallu, guolástus ja meahccebivdu. Boazodoallu ii leat duššefal ealáhus, muhto dat lea sámi kultuvrra leahkima vuodđu. Sámediggelága vuodul servodatplánema prošeavttaid ja stáhta eatnamiid geavaheami áššiid guoská ráđđádallangeatnegasvuodta sápmelaččaid ruovttuguovllus. Seamma

ládje boazodoallolágas mearriduvvo ráđđádallangeatnegasvuođas plánedettiin boazodoaluin bargama mávssolaččat váikkuhusa bukti doaibmabijuid stáhta eatnamiidda.

Oppalašláva vuodđun lea gárvánan jagi 2011 gieldda bargogohččosa jelgii NordicTrend Oy ráhkadan Gilbbesjávri 2020 ovdánahttinplána, man ráhkadeamis leat gullojuvvon plánenguovllu sámi bearrašat sihke iežá sajis orrut, muhto Gilbbesjávrii guovllus doaibmi sápmelaččat. Sámediggelága 9 § ráđđádallamat leat dollojuvvon guokte, vuosttaš 9.3.2021 ja nubbi 5.5.2021. Boazodoallolága 53 § ráđđádallamat leat ordnejuvvon 3.3.2021 ja 16.2.2021. Vuosttaš lávvaevttohusa vuodul Dierpmis ay lea jagi 2021 ráhkadan čilgehusa plánenguovllu sámi kultuvrras ja boazodoalus. Čilgehus lea dahkkojuvvon nu ahte leat jearahallojuvvon guovllus doaibmi boazosápmelaččat sihke ráhkaduvvon duogážiidda vuodđuduvvon čálalaš gálduid jelgii čilgehus boazodoalus, sámi kultuvrras sihke plánenguovllu orrunhistorjjás. Ovdánahttinplána sihke čilgehus láva váikkuhusain sámi kultuvrii ja boazodollui lea váldojuvvon vuhtii lávvaabargus.

Deháleamos áššis sápmelašvuođa dáfus oppalašlávaplánema sierra muttuid ráđđádallamiin ja čilgehusain ovdanbuktojuvvo ealaskas boazodoaluin bargama vejolašvuohta ja dan dorvvasteapmi maid boahteáiggis. Boazodollui árru muosáhuvvo gártat huksenvuloš guovllu viidumis ja turismma laskamis. Mearkkašahttimus ovttaskas boazodoalu vaháguhtti dahkkin lohtana čielgasit ovdan mohtormeahccefiervvruid laskan, earenoamáš máđijaid olggobeale meahccevuodjin mohtorgielkkáiguin. Váttisvuohtan ii nuge muosáhuvvon turisma iešalddes, muhto namalassii meahcceguovlluide čuočci, earenoamážit šlárpma ja áru dagahan johtalusa lassáneapmi. Dierpmis ay ráhkadan čilgehusas gávnnavuvvo, ahte doaimmas ja fállujuvvon prográmmabálvalusain, mat dáhpáhuvvet guovllus, galggale váldojuvvo vuhtii guovllu sámi olbmot ja boazodoallu. Čilgehusas maid sávvojuvvoi, ahte ođđa orrun čujuhuvvot juo huksejuvvon gili aktavuhtii ja čohkkejuvvo earenoamážit Čoalmmeváriid guvlui, gos dat árálii nu unnán go vejolaš bohccuid guohtuma. Maiddái Čoalmmevárit leat árbevirolaš adnojuvvon bohccuid guohtuneamin, muhto guovllu huksema jelgii dat ii šat heive guohtumii.

Turismma ja boazodoalu gaskavuoda dilli buorrána sakka, go dálveáiggi johtolagat leat merkejuvvon ja turisttat bissot johtolagaid nalde. Gesiid turisttat johtet duoddaris vácci, eaige vázzit muosehuhte boazodoalu. Oppalašlávva ii njuolgut váikkut mohtorjohtalusa laskamii, mii dolle duottar- ja meahcceguovlluide. Oppalašlávvas eai čujuhuvvo ođđa mohtorgielkámáđijat dáláš máđijaid lassin. Vuodjin mohtorgielkámáđija nalde dehe meahcis dáhpáhuvvá Meahciráđđehusa lobiin. Lobihis dehe árru mohtormeahccejohtalus ii sáhte čovdojuvvo oppalašlávain, muhto dat gáibida ságastallama Meahciráđđehusain meahccejohtaluslobiid mearis, bearráigeahčus, dieđiheamis ja rávvema lasiheamis sihke ságastallama turismma speallannjuolggadusain. Árut leat vearrámmusat miesse-geassemánus, goas lea manname guottetáigi. Dalle gielkávuođjin galggalii sáhttit soddjilit ráddjejuvvo gaskkohagaid dehe iežáhuhttit johtolat gaskaboddasat. Áššis galggalii sohppojuvvo gaskavuoda ráđđádallamiiguin bálgesa, fitnodateaiggáid servviin ja Meahciráđđehusa gaska.

Čilgehusas loktejuvvon ovdan maid beanageasusvuojašeami biehtadahkes váikkuhusat boazodollui. Beanageassosiin johtin dáhpáhuvvá juohkehaččarivttiid vuodul, iige dan sáhte oppalašlávain ráddjet. Dásnai buoremus vuohki beassat ovtamielalašvuhtii lea ságastallat beanageasusfitnodatolbmuiguin turismma speallannjuolggadusain ja stivret beanageasusvuodjimiid ovtasráđiid sohppojuvvon johtolagaide.

Oppalašlávvas sápmelaš eallinvuogi eavttut leat dorvvastuvvon nu ahte ođđa huksen lea čohkkejuvvon Gilbbesjávrii gilliguovlluide huksema ollái, mii lea juo leame. Deahtta aktillis gilliráhkadus ovddida riikkaviidosas guovlluideavahanulbmiliid nu ahte dat čavduda ja deahtista gustovaš čeahkkebáikki ja guođđá gili birastahtti guovlluid huksekeahcesin. Huksen čeahkkana Giehtaruohtasluotta gurrii, man bohccot lunddolaččat garvet. ležat go gilliid aktavuhtii čujuhuvvon guovllut leat čujuhuvvon eanas boazodoalloguovlun dehe bohccuid guohtuneamin:

Mpo Eanas boazodollui dárkkuhuvvon guovlu

Guovllu eatnama oažžu geavahit unna mearáza jelgii maid orruid ja doibmiid iežá doibmii, muhto dainna lágiin, ahte das ii šatta fuomášahtti árru boazodollui. Guvlui ii oaččo čuočcit birra (omd. olbmo, šibihiid, johtalusa dehe iežá jienaid) mielddisbuktin árru guottetáigge. Guovllus lea riikkaviidosat mearkkašahtti Sáná lagasduovddaguovlu, gos suvvojuvvo áhpásnuvvanráhkadusaid ja johtolagaid huksen luonddu gollama caggama váste. Doaimmain ja

plánain, mat čuhcet guvlui, galget váldojuvvot vuhtii duovddaárvvut ja bohccuid guohtun. Plánain ja doaibmabijuin, mat gusket guovllu, galgá bivdojuvvot bálgesa cealkámuš.

Maiddái vánddardeapmái čujuhuvvon guovllut leat váldojuvvon vuhtii lávas bohccuid guohtuneanamin, ja vánddardeapmi doppe galgá dáhpáhuvvat nu ahte boazodoallu váldojuvvo vuhtii.

VR Vánddardanguovlu.

Doaimmain ja plánain, mat čuhcet guvlui, galgá váldojuvvot vuhtii bohccuid guohtun. Guovllus suvvojuvvu áhpásnuvva várás johtolagaid huksen luonddu gollama caggama dihte.

Oppalašláva guovllu boazodáluid doaibmaneavttut leat lávas dorvvastuvvon čujuhemiin dan doaibmamii viidunguovlluid sihke ođđa guovlu giličoahkkebáikki ravdii:

APO Boazodálloguovlu

Guvlui sáhtá sajuštit visttiid ja huksehusaid, mat bálvalit boazoealáhusa, ja dasa lassin gosseviessodoaibmamii dárkkuhuvvon vistti ja doaibmama orruma dárbbuid váste orrunvisttiid. Gáddeviidodagain galgá eastit suddančáziid golgama čázadahkii ovdamearkka dihte gárdebotni jorgumiin golganháltti vuostá. Biebmanbáikki suoidne- dehe fuođđojuohkinčuoggás galgá leat unnimusat 10 mettara suodjeavvi čázadahkii. Guovllu unnimus sadjegáibádus lea eanemusat 50 bohccui hektáras.

Maiddái oppalašláva oppalašmearrádusain loktejuvvu guovllu earenoamášvuhta boazodoalloguovlun ja sápmelaččaid ruovttuguovlun:

Oba oasseoppalašláva guovlu gullá earenoamážit boazodoalu várás dárkkuhuvvon guvlui ja sápmelaččaid ruovttuguvlui. Go plánejuvvot ja ollahuhttojuvvot doaibmabijut oppalašláva jelgii, de galgá váldojuvvot vuhtii boazodoallolága dáhkidan friddja guođohanriekti.

Riikkaviidosaččat spiehkastat guhkesagat ja mánggabeallásaš kulturbirrasa geasuhusguovlu sáhtá ođasnuvvat ja vuogáiduvvat áiggi buktin rievdadusaide nu, ahte dárkkit plánemiin ovddiduvvo kulturbirrasa suvdilis geavahus ja dikšun sihke váfistuvvo guovllu boazoealáhusa seailun ja dahkkojuvvu vejolažžan ođđalágán ealáhusdoaimmaid šaddan.

Oppalašláva ulbmil lea biddjon jahkái 2040. Oppalašlávva dáhkida ulbmiljagi rádjái, ahte boazodollui čujuhuvvon guovlluide ii šatta huksen, muhto huksen stivrejuvvu giliid aktavuhtii. Ná oppalašlávva dorvvasta ja ovddida boazodoalu doaibmaeavttuid plánenguovllus. Oppalašláva haga guvlui sáhtá hukset huksenortnega dehe plánendárbočovdosa vuodul ja juohke guvlui ovddiduvvon huksenprošeakta guorahallojuvvu dáhpáhuvvovdasaččat.

Vaikko boazu lea belohahkii lojes ealli, dan guohtumii ja guohtuneatnamiid válljemii váikkuhit hui olu maid guohtuneatnamiid iežá eanangeavahusa, olmmošdoaimma ja infrastruktuurra dagahan árut. Earenoamážit álddut misiidiguin leat hearkkibut árrui go sarves- ja heargebohccot⁴⁴. Bohccuid garvin guovllut leat ovdanbuktojuvvon bálgesa gártamateriálas. Guovlu lea buori 500 mettara dálás huksemis, ja 400 mettara mohtorgielkámáđijas Gilbbesjávrrí gili buohta.

Huksema guovlluid viiddideami guovddášlaš gili guovllus (smávvaláloráđđejeaddji viessoguovlu AP, gili guovlu AT) ii navdojuvvu mearkkašahtti ládje viiddidit bohccuid garvin guovllu, daningo dát guovllut báhcet viidudettiinnai mohtorgielkámáđija ja váldoluotta gaskii. Giehtaruohtaluotta ja Gilbbesjávrrí gaskii čujuhuvvon turismabálvalusaid guovllut (RM) maid eai viiddit bohccuid garvin guovllu. Oasseoppalašlávvas huksemii várrejuvvon guovllut earret Čoalmeváriid guovllut sajuštuvvet váldoluotta lagasvuhtii ja dáinna lágiin leat juo dál bohccuid garvin guovllus.

⁴⁴ Jouko Kumpula, Jukka Siitari, Sari Siitari, Mika Kurkilahti, Juha Heikkinen & Kari Oinonen (2019). Poronhoitoalueen talvilaitumet vuosien 2016–2018 laiduninventoinnissa : Talvilaidunten tilan muutokset ja muutosten syyt Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 29/2019.

Oppalašlávás eai leat čujuhuvvon guhkes áigegaska researvaguovllut (/res) bohccuid guohtuneatnamiid lagasvuhtii, nu ahte oppalašlávás ii šatta bohccuid guohtuneatnama unnun guhkes áigegaskkasge.

Ovddit čilgehusa (Dierpmis ay) jalgii oasseoppalašlávva galggalii váldit fuomášupmái čuovvovaš áššiid, vai lávvaráhkadeamis livčče nu unnán go vejolaš negatiivvaš váikkuhusat sámi kultuvrii ja boazodollui:

Ovdanbuktojupmi:	Áiccastat oasseoppalašplána 2. evttohusas:
Mohtorfalášstallanguovddáža lávavárrema sihkkun	Sihke Muotkkádaga luovtta vuodjinhárjehallanvuojáhat ja Leavževári lahka Dáččavári mohtorfalášstallanmerken lea sihkkojuvvon nuppi lávvaevttohusas.
Ođđahuksema čohkken Čoalmmeváriid ja Gilbbesjávrii guovddáža njuolgoaktavuhtii sihke dárbbu jalgii Norgga ráji vuostá Gilbbesjávrii gili davábeallái.	Ođđahuksema váldooassi lea dakkaviđe Gilbbesjávrii guovddáža lahka sihke Čoalmmeváriin. Duollu davábeallái ođđahuksen ii sáhte čujuhuvvot.
Maiddá turismabálvalusaid sirdin Norgga ráji lahkasiidda dakkaviđe váldoluotta lahkasiidda sáhtálii árvoštallat.	Norgga ráji lahkasiidda duollu davábeallái ođđahuksema ii sáhte čujuhuvvot.
Jaskes turismii/ekologalaš turismii iežas lávavárren	Oasseoppalašlávás ii leat ovdanbuktojuvvon sierra merken, muhto Mpo suovvá ja dahká vejolažžan maiddá dákára ovdánahttima guvlui.
Mohtorgielkámáđijaid čohkken lahka infrastruktuorra mii lea leame (luodda & orrun)	Oasseoppalašlávás eai leat ovdanbuktojuvvon ođđa mohtorgielkámáđijat. Muhtin goallosmáđijat leat sihkkojuvvon lávvagárttas.
Diehtu sámi kultuvrras, boazodoalus ja doaibmamis boazodoalloguovllus galgá juohkit turisttaide.	Lávvačilgehusas ášši lea gieđahallon, muhto oppalašlávain ášši ii sáhte čovdojuvvo. Bálgas addá dieđu turismafitnodatolbmuide jahkásaš dilálašvuodain, gielda lágida dilálašvuodaid ja bovde oasseváldiid báikki nala.
Turismafitnodagain bargiide galgá ordnejuvvo bagadallan boazodoalus, sámi kultuvrras ja meahcis johtimis.	Lávvačilgehusas ášši lea gieđahallon, muhto oppalašlávain ášši ii sáhte čovdojuvvo. Bálgas addá dieđu turismafitnodatolbmuide jahkásaš dilálašvuodain, gielda lágida dilálašvuodaid ja bovde oasseváldiid báikki nala.
Boazodollui iežas lávvaamerken ja dat galggalii gokčat oba lávvaquovllu.	Boazodoallu lea váldojuvvon vuhtii lávvamerkemiin ja -mearrádusain. Almmolaš mearrádusain ášši loktana bajás, ja dasa lassin boazodoallu váldojuvvo vuhtii sierra guovlluin juohke guvlui sierra guorahallojuvvon vuogi jalgii. Boazodollui váldooasis dárkkuhuvvon guovlu gokčá váldooasi lávvaquovllus, man lassin vándardanguovlluin galgá váldojuvvot vuhtii bohccuid guohtun. Maiddá luondusuodjalanguovllut dorvvastit ealáhusain bargama.
Luondduealáhusdáluid lávavárrema sihkkun	Bargobájis ja bálgesráđđádallamiin ášši lea ságastallojuvvon ja várreidda lea dárbu. Lávás lea sealluhuvvon Bearájávrii

	boazodáloguovlu ja čjuhuvvon ođas gili aktavuhtii
Luonddusuodjalanguovlluid viiddideapmi dorjojuvvo	Sáná luonddusuodjalanguovlu lea viiddiduvvon ja luondduárvvu guovllut ja čuožáhagat leat čjuhuvvon mearrádusaiguin.
Gilbbesjávrrí álbmotmeahcceprošeakta galggalii ovddiduvvot, áidna vuohki seailluhit Gilbbesjávrrí luonddu, boazodoallu, sámi kultuvra, dálkkádatrievdamii vuogáiduvvan sihke luonddu mánggahápmásašvuoda seailuma.	Álbmotmeahcceprošeakta ii leat ovdánan, iige guovlu sáhte dalle oasseoppalašlávás ovdanbuktojuvvo álbmotmeahccin.
Industriijai várrejuvvon guovlu galgá sihkkojuvvot	Industriijadoaimmat leat sihkkojuvvon oba lávvaguovllus. Lávás lea dán buohta čjuhuvvon unnislágán RM-guovlu, mii gokčá dáláš eananávdnasiid fuorkungeavahusa guovllu, vai árru iežá ealáhusaide livččii nu unni go vejolaš. Boazoealáhusa dáfus dat buktá vejolaččat láivves vahága, muhto unnimus ovdanbuktojuvvon geavahanulbmilis ja viidodagas.
Sámi kultuvra galggalii oažžut eakti lávvema ja Gilbbesjávrrí eallima oassin, ja ná duvdit ovdamearka dihte sámi duoji ja boazodoalu	Boazodoallu lea váldojuvvon vuhtii láva merkemiin ja mearrádusain. Sámi duoji lávvačoavddus ii eastte, muhto lávvemiin áššái eai sáhte ovdanbuktojuvvo mearrádusat.
Sámi duodjái galggalii oažžu gillái doaibmasajiid/vuovdin- ja čájáhussaji, mas livččii viidáseappot ovdan sámi kultuvra	Lávva merkemat dahket vejolažžan dákkára ollahuhttima Gilbbesjávrrí guovddáži.
Lávva várremat Čahkkajávrrí lagasvuodas galget sihkkojuvvot	Vuoingastanbáikkiin guokte (golmmas) sihkkojuvvon, guđđojuvvon dat mii lea leame.
Doarjabaiki beanageasusdoibmii Áilla hasluovttas galgá sihkkojuvvot lávas	Sihkkojuvvon.
Ng. duiskajohtolat ii galgga ovdánahttojuvvo mohtorjohtima várás	Johtolat ii leat merkejuvvon mohtorfievrruide muhto rávalaš olgolihkadanjohtolahkan.
Mohtorgielkájohtalusa ja turismma váste mieđihuvvon meahccevuodjinlobit eai sáhte lasihuvvot, juos meahccejohtalusa bearráigeahččan ii lasihuvvo fuomášahti ládje	Oasseoppalašlávás eai leat ovdanbuktojuvvon ođđa mohtorgielkámáđijaid. Lobiide ja bearráigeahččui oasseoppalašlávain ii leat vejolaš váikkuhit. Ovttasbargoráđđádallamiin dát nai ášši galggalii gieđahallojuvvo.
Lávvačilgehus gárttaidiguin ja sámi kultuvrra ja boazodoalu čilgehusat čuvvosiiddiguin galget jorgaluvvot davvisámegiela oarjesuopmanii	Lávva merkemat ja mearrádusat jorgaluvvojit, seamma ládje lávvačilgehus.

9. Oppalašláva ollahuhttin

9.1 Riektováikkhuslaš oasseoppalašláva mearkašupmi

Gilbbesjávrrri oasseoppalašlávas lea vuoibmái boahhtima maŋŋel riektováikkhusat. Gielddastivrra dohkkehanmearrádusa maŋŋel ja go láhkavuoimmálaš dohkkehanmearrádusas lea gulahuvvon, oppalašláva boahhtá láhkavuoimmálažžan ja dan mearrádusat riektováikkhuslažžan. Riektováikkhuslaš oasseoppalašláva stivre oppalaš iešvugiid dáfus bienalaš lávvema ja iežá eanangeavahusa EHL 42 § jelgii. Lávva stivre eanangeavahan- ja huksenlága jelgii eiseválddiid ja eananeaggádiid doaimma ee. čuovvovaččat:

- Plánedettiin eanageavaheami doaibmabijuid ferte geahččat, ahte daiguin ii váttásnuhttojuvvo oppalašláva ollahuvvan.
- Huksenlobiid miediheamis ferte geahččat, ahte guovllu geavaheapmi oppalašlávas várrejuvvon ulbmilii ii váttásnuva.
- Oppalašláva ii leat vuoimmis sajádatlávvaguovlluin, muhto dat lea rávan go sajádatlávva ráhkaduvvo ja rievdaduvvo.
- Huksenbáikin dárkkuhuvvon guovlu ii oaččo eanangeavahandoaimmahusas hábmejuvvot dállun nu, ahte doaibmabijuin váttásnuhttojuvvo guovllu geavaheapmi oppalašlávas várrejuvvon ulbmilii.

Oasseoppalašláva lea ráhkaduvvon EHL 42 § jelgii riektováikkhuslažžan. Riektováikkhuslaš láva merkemat ja mearrádusat leat čadnit. Gieldda huksenortnegii mearrádusat leat vuoimmis dakko bakte, go oasseoppalašlávas dehe sajádatlávas eai leat mearrádusat áššis. Oasseoppalašláva viidodagas doahttaluvvojit namuhuvvon láva mearrádusat.

9.2 Bienalaš plánen

Oppalašlávain leat ovdanbuktojuvvon váldoiešvugiid jelgii lávvaguovllu eanageavaheapmi. Oppalašláva huksemii čujuhuvvon guovllut aiddostahttojuvvojit bienalaččat sajádatlávas. Sajádatlávas meroštallojuvvojit goartiliid jelgii oppalašláva dárkkánuhtedettiin dárkkit geavahanulbmil ja ee. visttiid sajádat, sturrodát ja huksenbáikkít sihke diehtelas gáhttaguovllut ja párkkat sihke ovdamearka dihte teknikkalaš dárbbuid sadjedárbbut. Gilbbesjávrrri oasseoppalašláva stivre nappo guovllustis dárkkit eanageavaheami. Oppalašláva mearrádusaid vuodul sáhtta viidáseappot gáržžit guovlluin dárkkánuhttit máŋggalágán árvvuid ja doaimmaid ovdánahttima. Vaikko oasseoppalašláva dárkkit eanageavaheami plánen ollahuhttojuvvo sajádatlávaiguin, sáhtta gieldda dahkat vejolažžan ovttaskas huksenfidnuid ollahuhttima maid plánendárbočovdosiid bakte.

Sajādatláva ráhkadeamis ja muđuidnai eanageavaheami plánemis sihke lobiid miediheamis ja ollahuvadettiin galgá nappo earret váldit vuhtii oppalašláva sisdoalu nu maid láhkaásaheami. Eanangeavahan- ja huksenlága jelgii:

”Sajādatlávva galgá ráhkaduvvot dađi lági jelgii, ahte duddojuvvojit eavttut dearvvašlaš, dorvvolaš ja somás eallinbirrasii, bálvalusaid guvllolaš oažžasuvvamii ja johtalusa ordnemii. Huksejuvvon birrasa ja luondubirrasa galgá gáhttet iige daid earenoamáš árvvut oaččo duššadit. Lávvaráhkadanvuloš guovllus dehe dan lagasbirrasis galget leat dárbahassii párkkat dehe iežá lagasáhpásnuvvamii heivvolaš guovllut.” Dađi lági jelgii sajádatlávvema olis ráhkaduvvojit maid dárkkit čilgehusat lávvabarggu doarjjan ja dan váikkhusaid árvvoštallama várás.

Lobiid miediheapmi fidnu plánendárbočovdosiin gáibida EHL 137 § jelgii, ahte huksen

”1) ii mielddisbuvvte áru sajádatlávvemii, oppalašlávemii dehe guovlluid geavahusa iežá ordnemii;

2) lea heivvolaš servodattechnikalaš fierpmádagaid ja johtalusjođáhagaid ollahuhttima sihke johtalusdorvvolašvuoda ja bálvalusaid olahattivuoda dáfus; ja

3) lea heivvolaš duovdaga dáfus iige váttásnuhte earenoamáš luonddu- ja kulturbirrasiid árvvuid iige áhpásnuvvandárbbuid dorvvasteami.

Huksen plánendárbovuovllus ii maid oaččo doalvut váikkuhusaidis beales mearkkašahtti huksemii dehe dagahit vahátlaš biras- dehe iežá váikkuhusaid.” Dađi lági jelgii vejolaš plánendárboohcamuša čuovusin galgá laktojuvvot ohcci dárkkít čilgehusat fidnu váikkuhusaid árvvoštallama várás.

Oppalašlávás leat identifiserejuvvon dat áššit, maidda laktásettiin eanageavaheami plánema ravdaevttut dárbbahuvvojit, ja das lea gávdnon rivttes dássi meroštallat dáid eavttuid vugiin, mii buoremusat doarju dehálažžan adnojuvvon linnjemiid ollahuvvama. Oppalašlávain eai leat giddejuvvon eret dakkár joatkkaplánema vejolašvuodát, main lea mearkkašupmi gieldda strategalaš ulbmiliid olaheamis. Oppalašláva dárkilvuhtadássi addá oasistis soddjilvuoda jođánit ovdan boahhti noagokeahtes diliin, mat sáhttet čovdojuvvot dárkkít pláneimiin. Oasseoppalašláva dásis leat čujuhuvvon dat guovlluideavahuslaš ovdánahttinprinsihpat ja ravdaevttut, maid lea dárbu konkretiseret oba guovllu dásis. Oppalašláva siste oassi áššiin, dego ovdamearkka dihte luondduárvvuid suodjaleapmi, lea gieđahallon aiddolaččat ja oassi, dego rávalaš johtolagat, oppalaš iešvugiid dáfus ja leat guđđojuvvon dát gažaldagat čovdojuvvot joatkkaplánain. Spiehkasteapmi oppalašláva mearrádusain gáibida ášši dutkama sajádatlávain dehe gáibida spiehkastatlobi. Mearkkašahtti spiehkasteapmi gáibida oasseoppalašláva rievdadeami.

9.3 Muttolašvuoha, eahpesihkkaris dahkkít

Guovlluigeavaheami stivremii laktásit mávssolaš iešvuohkin eahpesihkarvuoda hálden. Oasseoppalašlávás čujuhuvvon ođđa eanageavaheapmi ja ođđa huskenbáikkít ollahuvvet dađistaga ja muttuid jelgii. Dása váikkuhit ee. eanaeaigádiid (stáhta ja ovttaskas olbmot) iežaset huskendárbbut, huskenbáikkiid vuovdinhállu ja daidda čuohcci jearalmas sihke almmolaš ekonomiijadiilli. Oppalašlávva addá háltti buori eallin- ja doaibmabirrasi, mii olahuvvo go doahhtaluvvojit ollahuvvamis vuogádatlaččat láva merkemat ja mearrádusat. Lasihettiin gieldda olbmuid diđolašvuoda oppalašlávás ja dan stivrenvejolašvuodain unniduvvo riskka lávvaerseassa buvttadan dieđu jávkamis.

9.4 Čuovvun

Gielda sáhtta lávvaráhkadangeahčastagastis lohtet oppalašláva jahkásaččat ovdan ja dakko bakte oasistis ovddidit mearrádusaide čanolašvuoda. Gielda galgá čuovvut láva ollahuvvama ja riepmat dárbbu jelgii rievdadit dehe dárkkistit láva guovlovárremiid ja mihtuid. Oppalašláva ollahuvvama čuovvuma váste infra ollahuvvanprográmma ja lávvenprográmma gánnáha ráhkaduvvot gielldastivrra áigodagaid jelgii.

Sanukka Lehtiö, lávvenarkitekta, YKS-446
Sweco Finland Oy